Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ अथ सटीक गरुडपुराण प्रारंभः ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

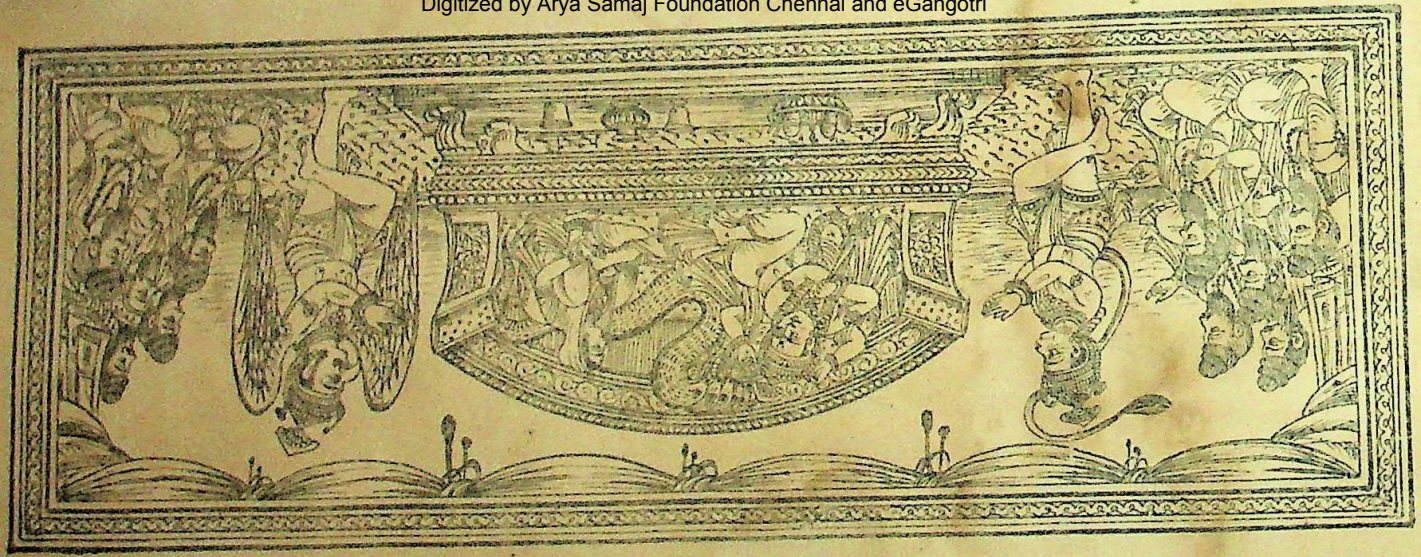

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथटीकाकारः समस्तग्रंथार्थमुद्घाटयन् हरिंस्तौति ॥ स्मरणाद्दुर्गतिहर्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यःपरयानिज
भक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिःपातु ॥ १ ॥ लक्ष्मीलतासमाश्लिष्टंकौस्तुभस्तबकोज्ज्वलं स्वर्गापवर्गफलदंहरिंकल्पद्रुमंनुमः ॥ २ ॥ सारा
त्सारंसमुद्धृत्यप्राचीनकृतसंग्रहात् तत्रचेयंमयाटीकायथामतिवितन्यते ॥ ३ ॥ अथसारोद्धारकर्ताशिष्टसंप्रदायानुसारेणमंगलमाच
रति धर्मदृढेति अत्रवृक्षरूपकेणहरिंनिरूपयति मधुसूदनपादपोजयतीति यथापादपोवृक्षःपद्भिरधःप्रसृतशाखाभिर्जलंपिबतीतिपाद
पः तथैवायंमधुसूदनोपिपादपएव पद्भ्यांचरणाभ्यांपातिसंसाराद्रक्षतिइतिपादपः संसारकूपपतितोत्तरणावलंबं भवाब्धिपोतं वंदेमहापु

॥ श्रीर्जयति ॥ ॥ धर्मदृढबद्धमूलोवेदस्कंधःपुराणशाखाढ्यः ॥

रुपतेचरणारविंदमितिभागवतवचनात् सोयंकीदृशः धर्मदृढबद्धमूलः धर्मोत्रअमृतरूपोभगवद्धर्मः अद्वेष्टासर्वभूतानामित्यारभ्ययेतु
धर्म्यामृतमिदंयथोक्तंपर्युपासते श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाइत्यंतेनगीतायांद्वादशाध्यायांतेऽष्टभिःश्लोकैर्भगवतोक्तः सएव
दृढंबद्धंमूलंयस्येति अस्मद्देशभाषायांजडबंधइत्युच्यते अत्रायमभिप्रायः वृक्षोयथादृढमूलोहिस्वस्थानेसुस्थिरोभवति प्रचुरतरपवना
द्युपद्रवैरपिततःस्वस्थानान्नोन्मूलनत्वमुपयाति तथैवायमपिभगवद्धर्मिहृदयेसुनिश्चलोभवति मूर्च्छनादिबलतरदुःखांतरायैरपिस्वभ
क्तहृदयान्नापयातीति तदुक्तंश्रीभागवते विसृजतिहृदयंनयस्यसाक्षाद्धरिरवशाभिहितोप्यघौघनाशः प्रणयरशनयाधृतांघ्रिपद्मःसभव

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

तिभागवतप्रधानउक्तइति पुनःकीदृशः वेदस्कंधःपुराणशाखाढ्यः वेदाःस्कंधायस्येति पुराणान्येवशाखास्ताभिराढ्यः युक्तश्चेति अ
त्राप्ययंभावः वृक्षोयथाविस्तृतस्कंधशाखाभिर्दूरतरोप्युपसमीपएवदृश्यते तथैवायमपिवेदपुराणैः प्रकृतिपुरुषयोः परोप्युपलभ्यते
यथावृक्षः स्कंधशाखाभिरेवोपसमागतानांबहुतरफलानिप्रददाति तथैवायमपिवेदपुराणैस्तच्छ्रोतृयक्तॄणांधर्मार्थकाममोक्षफलानिप्रद
दाति यथाचवृक्षस्यशाखास्कंधेभ्यएवनिःसरंति अथचतत्संलग्नाएवभवंति तथाचपुराणान्यपिवेदाद्भूतानितन्मिलितान्येवचसंति
नतुतेभ्यःपृथक् इतिहासपुराणानिपंचमोवेदउच्यतेइतिवचनादिति पुनःकीदृशः क्रतुकुसुमोमोक्षफलः क्रतवोयज्ञाएवकुसुमानियस्य

क्रतुकुसुमोमोक्षफलोमधुसूदनपादपोजयति ॥ १ ॥

मोक्षःफलंयस्येति अत्राप्ययमाशयः वृक्षाद्यथाकुसुमोद्गमानंतरमेवफलप्राप्तिर्भवतीति तथा द्रव्ययज्ञाद्यनुष्ठानैः शुद्धांतःकरणस्यैवत
तोमोक्षफललाभोभवतीति किंचानेनमोक्षफलदातापिमधुसूदनपादपएवनान्यइत्यपिसूचितं तदुक्तंदेवैर्मुचुकुंदंप्रति वरंवृणीष्वभद्रंतेक्र
तेकैवल्यमद्यनः एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययइति एवंभूतोमधुसूदनपादपोजयति सर्वोत्कर्षेणवर्तते अत्रापिसर्वेभ्योब्रह्मादि
भ्योप्यधिकतयावरीवर्तीत्यर्थः वृक्षोयथा वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुरिवस्थितइतिनिरूपणात् सर्ववृक्षेभ्योऽधिकोभवातितद्वदिति इद
मार्याछंदः ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ १ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एवंमंगलंकृत्वाइदानींकथाप्रस्तावायसूतशौनकसंवादमवतारयति नैमिषइति अनिमिषक्षेत्रे अनिमिषःश्रीविष्णुः अलुप्तदृष्टित्वात् तस्यक्षेत्रेनैमिषारण्येऋषयः सहस्रंसमाःसंवत्सराः अनुष्ठानकालोयस्यतत्सहस्रसमंसत्रंयज्ञमासतअकुर्वत किमर्थंस्वर्गायलोकायस्व र्गेगीयतइतिस्वर्गोयोहरिः सएवलोकः भक्तानांनिवासस्थानं तस्मैतत्प्राप्तयएव नतुस्वर्गार्थं तस्याविनाशित्वेनतुच्छफलत्वादित्यर्थः ॥ ॥२॥ प्रातःकालेहुताएवहुताग्नयोयैस्तेमुनयः दानमानादिभिःसत्कृतंसिंहासनेचासीनंसूतंइदंवक्ष्यमाणंआदरात्पप्रच्छुः ॥ ३ ॥ ऋषि

नैमिषेनिमिषक्षेत्रेऋषयः शौनकादयः ॥ सत्रंस्वर्गायलोकायसहस्रसममासत ॥ २ ॥ तएकदातुमुनयःप्रातर्हुतहु ताग्नयः ॥ सत्कृतंसूतमासीनंपप्रच्छुरिदमादरात् ॥ ३ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कथितोभवतासम्यग्देवमार्गःसु खप्रदः ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामोयममार्गंभयप्रदं ॥ ४ ॥ तथासंसारदुःखानितत्क्लेशक्षयसाधनम् ॥ ऐहिकामुष्मि कान्क्लेशान्यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥

भिस्तुअस्मिन्समस्तग्रंथेनिरूपितस्यसद्गतिदुर्ग तिप्रदस्यधर्माधर्मस्यएकएवप्रश्नःकृतोभवति कथितइतिद्वाभ्यां भवतासर्वज्ञेनसम्यक् तेर्चिरभिसंभवंतीतीश्रुत्युक्तोर्चिरादिदेवमार्गःक थितःबहुभिःपुराणैर्निरूपितःइदानीमिति ॥ ४ ॥ तथाचसंसारदुःखादीन्यपिश्रोतुमिच्छामइतिपूर्वेणैवसंबंधः किंतत्क्लेशक्षयसाधनं तैःसंसारदुःखैर्यःक्लेशस्तस्यक्षयसाधनंच संसारदुःखानांक्लेशस्यक्षयः केनसाधनेनभवतीत्यपिश्रोतुमिच्छामइत्यर्थः ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ सूतउवाच॥ ॥शृणुध्वंभोविवक्ष्यामियममार्गंसुदुर्गमं ॥ सुखदंपुण्यशीलानांपापिनांदुःखदायकं॥६॥ यथाश्रीवि
ष्णुनाप्रोक्तंवैनतेयायपृच्छते ॥ तथैवकथयिष्यामिसंदेहच्छेदनायवः ॥७॥ कदाचित्सुखमासीनंवैकुंठेश्रीहरिंगुरुं॥
विनयावनतोभूत्वापप्रच्छविनतासुतः॥८॥ ॥गरुडउवाच॥ ॥भक्तिमार्गोबहुविधःकथितोभवताममम॥ तथाचकथि
तादेवभक्तानांगतिरुत्तमा ॥ ९ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामियममार्गंभयंकरं ॥ तद्भक्तिविमुखानांचतत्रैवगमनंश्रुतम्
॥१०॥ सुगमंभवगन्नामजिव्हाचवशवर्तिनी ॥ तथापिनरकंयांतिधिग्धिगस्तुनराधमान्॥११॥ अतोमेभगवन्ब्रूहि
पापिनांयागतिर्भवेत् ॥ यममार्गस्यदुःखानियथातेप्राप्नुवंतिवै ॥१२॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ ॥वक्ष्येहंशृणुपक्षींद्रय
ममार्गंचयेनये॥नरकेपापिनोयांतिशृण्वतामपिभीतिदं ॥ १३ ॥ सर्वशास्त्रेषु स्मृतमितिपाठेमुनिभिःकथितम् ॥१०॥ हरि
स्मरणात्सुलभोमोक्षः अतस्तद्रहिताननुशोचन्नाह सुगमं पठनेकठिनंनभवति ॥११॥ अतस्त्वामभजतांपापिनाम् ॥१२॥ अत्रोत्तरंस
मासव्यासाभ्यांश्रीभगवानुवाच षड्भिरध्यायैः वक्ष्येहमित्यादिनाचपुनःयेनमार्गेणयेपापिनः नरकेयांतितानपिवक्ष्यामीत्यन्वय ॥१३॥

अत्रोत्तरंश्रीभगवद्गरुडसंवादेन सूतउवाच शृणुध्वमिति सुखदंपूर्वादिमार्गं दुःखदायकंदक्षिणमार्गमित्यग्रेवक्ष्यति ॥ ६ ॥ भगवद्वाक्य
स्यातिप्रामाण्यात्संदेहोनकर्तव्यइतिभावः ॥ ७ ॥ विनयेनअवनतोनम्रः ॥ ८ ॥ उत्तमागतिः सद्योमुक्तिः क्रममुक्तिश्चेति ॥ ९ ॥ श्रुतं

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

येहिपापरताइत्यादिपदानांपतंतिनरकेइतितृतीयेनसंबंधः पापरतानिषिद्धाचरणोत्सुकाः दयाधर्मेति दयानामप्रत्युपकारापेक्षारहितस
र्वभूतहितानुचिंतनताधर्मोभगवद्धर्मः वर्णाश्रमविहितोवा दुष्टानांसंगोयेषांते तथा सच्छास्त्रादौपराङ्मुखाश्च ॥ १४ ॥ आत्मनिस्वस्मिन्ने
वसंभाविताःप्रतिष्ठितावयमितिमन्यमानाः अतएवस्तब्धाअनम्राः पूज्यानपिननमंतीत्यर्थः धनेनयोमानःमदश्चतेनआसुरंभावंदंभोद
र्पोभिमानश्चेत्यादिभगवतोक्तः दैवीसंपदभयंसत्त्वसंशद्धिरित्यादिचगीतायांप्रोक्ता ॥ १५ ॥ एवंभूतायत्प्राप्नुवंतितत्शृणु अनेकेति अने

येहिपापरतास्तार्क्ष्यदयाधर्मविवर्जिताः ॥ दुष्टसंगाश्चसच्छास्त्रसत्संगतिपराङ्मुखाः ॥ १४ ॥ आत्मसंभावितास्त
ब्धाधनमानमदान्विताः ॥ आसुरंभावमापन्नादैवीसंपद्विवर्जिताः ॥ १५ ॥ अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमावृ
ताः ॥ प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेशुचौ ॥१६॥ येनराज्ञानशीलाश्चतेयांतिपरमांगतिं ॥ पापशीलानरायांतिदुः
खेनयमयातनां ॥ १७ ॥ पापिनामैहिकंदुःखंयथाभवतितच्छृणु ॥ ततस्तेमरणंप्राप्ययथागच्छंतियातनां ॥ १८ ॥

कषुपरदारपरद्रव्यहरणात्मकेषुमनोरथेषुप्रवृत्तंचित्तंअनेकचित्तंतेनविभ्रांताविक्षिप्ताः मोहमयेनजालेनसमावृतामत्स्याइवसूत्रमयेनजा
लेननियंत्रिताः एवंकामंभोगेषुप्रसक्ताःअशुचौनरकेपतंति ॥ १६ ॥ ज्ञानशीलास्तुमोक्षंयांति पापशीलानामेवयमयातनाभवंतीत्याह
येइति ॥ १७ ॥ ऐहिकंअस्मिंल्लोकेभोग्यम् ततऐहिकदुःखभोगानंतरं ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥७॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

पापशीलानायमयातनाविवक्षुः प्रथमंमुनिप्रश्नानुसारेणतस्यैहिकदुःखान्याह सुकृतमित्यादिदशभिः पूर्वंबाल्याद्यवस्थायांसुकृतंभुक्त्वा तदावार्धक्येदुष्कृतकर्मयोगाद्व्याधिःस्यादित्यर्थः ॥ १९ ॥ आधिर्मरणभयान्मानसीव्यथातेनैववहुवर्धमानोव्याधिश्चताभ्यांसम्यग्याति व्याकुलतातयायुक्तं तथापिजीवितस्यैव आशायांसमुत्सुकं भोगवासनयासाभिलाषंतंनरंकालः अहिर्मूषकमिव अज्ञातएवाभिपद्यते तथाहि प्रमत्तमुच्चैरितिकृत्यचिंतयाप्रवृद्धलोभंविषयेषुलालसं त्वमप्रमत्तःसहसाभिपद्यसेक्षुल्लेलिहानोहिरिवाखुमंतक इति ॥ २० ॥

सुकृतंदुष्कृतंवापिभुक्त्वापूर्वंयथार्जितं ॥ कर्मयोगात्तदातस्यकश्चिद्व्याधिःप्रजायते ॥ १९ ॥ आधिर्व्याधिसमायुक्तंजीविताशासमुत्सुकं ॥ कालोबलीयानहिवदज्ञातःप्रतिपद्यते ॥ २० ॥ तत्राप्यजातनिर्वेदोम्रियमाणःस्वयंभृतैः॥ जरयोपात्तवैरूप्योमरणाभिमुखोगृहे ॥ २१ ॥ आस्तेवमत्योपन्यस्तंगृहपालइवाहरन् ॥ आमयाव्यप्रदीप्ताग्निरल्पाहारोल्पचेष्टितः ॥२२॥ वायुनोक्रमतोत्तारःकफसंरुद्धनाडिकः ॥ कासश्वासकृतायासः कंठेघुरघुरायते ॥ २३॥

तत्राप्यंतकालेपिनजातःकदर्युनिर्वेदोयस्य स्वयंभृतैःस्वयंपालितैः पुत्रकलत्रादिभिर्म्रियमाणःपुष्यमाणःसन्मरणोन्मुखोभवति ॥ ॥ २१ ॥ पापिनामेवअवज्ञाभवतिनतुसुकृतिनामित्याह आस्तइति अवमत्याअवज्ञयाउपन्यस्तंसमीपेप्रक्षिप्तंआहारं गृहपालःश्वा इवाहरन् भुंजानआस्ते आमयावीरोगी ॥ २२ ॥ कफेनसंरुद्धानाडयोमार्गभूतायस्यतेनउत्क्रामताप्राणवायुनाविवृतनेत्रः कासश्वासाभ्यांकृतः आयासोयस्य कंठेघुरघुरइतिशब्दंकरोति ॥ २३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

परिवीतः परिवेष्टितः वाच्यमानोऽपि बंधोतातेत्याह्वयमानोपि ॥ २४ ॥ एवंव्यापृतात्माआसक्तचित्तः उरुवेदनयास्तधीः शतवृश्चिकयु
गपद्दशनसदृशयापीडयानष्टमतिः मूर्च्छितःसन् रुदतांरोदनंकुर्वतांस्वानांबंधूनांमध्येम्रियतेमरणंप्राप्नोति ॥ २५ ॥ अंतक्षणेअंतसमये
दैवीदेवानामिवदिव्यदृष्टिः ययादृष्ट्यायमदूतानांप्रत्यक्षदर्शनंभवतीत्यर्थः पुनर्ययासर्वंइहलोकपरलोकरूपंजगत् एकीभूतंस्वसीमासं

शयानःपरिशोचद्भिःपरिवीतःस्वबंधुभिः ॥ वाच्यमानोऽपिनब्रूतेकालपाशवशंगतः ॥ २४ ॥ एवंकुटुंबभरणेव्या
पृतात्माजितेंद्रियः ॥ म्रियतेरुदतांस्वानामुरुवेदनयास्तधीः ॥ २५ ॥ तस्मिन्नंतक्षणेतार्क्ष्यदैवीदृष्टिःप्रजायते ॥
एकीभूतंजगत्सर्वंनकिंचिद्वक्तुमीहते ॥ २६ ॥ विकलेंद्रियसंघातेचैतन्येजडतांगते ॥ प्रचलंतिततःप्राणायाम्यैर्नि
कटवर्तिभिः ॥ २७ ॥ स्वस्थानाच्चलितेश्वासेकल्पाख्योह्यातुरक्षणः ॥ शतवृश्चिकदष्टस्ययापीडासानुभूयते ॥ २८ ॥
फेनमुद्गिरतेसोथमुखंलालाकुलंभवेत् ॥ अधोद्वारेणगच्छंतिपापिनांप्राणवायवः ॥ २९ ॥ ॥ ॥

लग्नमिवप्रजायते अतआश्चर्यदर्शनान्नकिंचिद्वक्तुमिच्छतीत्यर्थः ॥ २६ ॥ समीपागतैर्याम्यैः हेतुभूतैर्यमदूतैः कृत्वाप्राणाःस्वस्थानात्प्र
चलंति ॥ २७ ॥ आतुरस्यम्रियमाणस्यपापिनः क्षणोपिकल्पाख्यः महत्कष्टतयाकल्पसदृशः शतवृश्चिकैर्दष्टस्यपुरुषस्ययापीडाभवति
साएवतेनानुभूयते ॥ २८ ॥ अथफेनमुद्गिरतेकफंवमति ॥ २९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

यमदूतौतदाप्राप्तौभीमौसरभसेक्षणौ ॥ पाशदंडधरौनग्नौदंतैःकटकटायतौ ॥३०॥ ऊर्ध्वकेशौकाककृष्णौवक्रतुंडौन
खायुधौ॥सदष्ट्वात्रस्तहृदयःशकृन्मूत्रंविमुंचति॥३१॥अंगुष्ठमात्रःपुरुषोहाहाकुर्वन्कलेवरात्॥तदेवगृह्यतेदूतैर्याम्यैः
पश्यन्स्वकंगृहम् ॥ ३२ ॥ यातनादेहआवृत्यपाशैर्बद्ध्वागलेबलात् ॥ नयतोदीर्घमध्वानंदंडयंराजभटायथा ॥३३॥
तस्यैवंनीयमानस्यदूताःसंतर्जयंतिच ॥ प्रवदंतिभयंतीव्रंनरकाणांपुनःपुनः ॥ ३४ ॥ शीघ्रंप्रचलदुष्टात्मन्यास्यसिलं
यमालयं ॥ कुंभीपाकादिनरकांस्त्वांनयावोद्यमाचिरम्॥३५॥

मितिवत्स्वसदृशेशरीरे आवृत्यनिरुद्ध्यतौदूतौ नयतःगृही
त्वागच्छतः अन्यथाकेवलस्यैवतस्यसप्तदशावयवलिंगशरीरात्मकस्यपाशैर्गलेबंधनायोगात् अवयवास्तुज्ञानेंद्रियपंचकंप्राणपंचकंबुद्धि
मनसीचेतिइदमेवकर्तृत्वभोक्तृत्वाद्यभिमानेनइहलोकपरलोकगामीव्यवहारिकोजीवइत्युच्यतेइति दंडयंसापराधं ॥३३॥ ३४॥ ३५॥

तदाप्राणप्रयाणेप्राप्तौसरभसंसक्रोधंईक्षणंययोः ॥३०॥ तौदूतौदृष्ट्वाशकृन्मलंमुंचति ॥३१॥ पुरुषोजीवः अंगुष्ठमात्रइतिइदंकंठस्थानेषो
डशदलकमलेध्यानस्वरूपंभवति नत्वंगुष्ठमात्रंजीवस्वरूपंसर्वशरीरव्यापकत्वात् अतोत्रहृदयाकाशेप्रतिष्ठितत्वात्तत्प्रमाणं पुर्यष्टकये
ष्टितंसूक्ष्मशरीरवंतंप्रादेशमात्रंपुरुषंवसंतमितिविज्ञातव्यं ॥ ३२ ॥ एवंऐहिकदुःखंनिरूप्यइदानींपरलोकदुःखंनिरूपयति यातनादेहइ
ति यातनाभोगायप्रारब्धकर्मणास्वप्नवदुत्थिते यथाभगवताश्रीकृष्णेन विनष्टशरीरमपिगुरोःपुत्रंतत्सदृशमेवयमलोकादानीयगुरवेदत्त

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ३६ ॥ तयोर्दूतयोस्तर्जनैस्ताडनैर्निर्भिन्नंविदीर्णंहृदयंयस्यसः स्वमघंपापंस्मरन्नार्तःसन्चलतीतिद्वितीयेनान्वयः ॥ ३७ ॥ क्षुत्तृड्भ्यांपरीतोव्याप्तः तप्तावालुकायस्मिन् निर्गतआश्रमोविश्रामस्थानमुदकंचयस्मिन् तस्मिन्पथि क्षुदादिभिश्चलितुमशक्तोपिकशयाता

एवंवाचस्तदाशृण्वन्बंधूनांरुदितंतथा ॥ उच्चैर्हाहेतिविलपंस्ताड्यतेयमकिंकरैः ॥ ३६ ॥ तयोर्निर्भिन्नहृदयस्तर्जनैर्जातवेपथुः ॥ पथिश्वभिर्भक्ष्यमाणआर्तोघंस्वमनुस्मरन् ॥ ३७ ॥ क्षुत्तृट्परीतोऽर्कदवानलानिलैःसतप्यमानःपथि तप्तवालुके ॥ कृच्छ्रेणपृष्ठेकशयाचताडितश्चलत्यशक्तोपिनिराश्रमोदके ॥ ३८ ॥ तत्रतत्रपतञ्छ्रांतोमूर्च्छितःपुनरुत्थितः ॥ यथापापीयसानीतस्तमसायमसादनम् ॥ ३९ ॥ त्रिभिर्मुहूर्तैर्द्वाभ्यांवानीयतेतत्रमानवः ॥ प्रदर्शयंतिदूतास्ता घोरानरकयातनाः ॥ ४० ॥ मुहूर्तमात्रात्त्वरितंयमंवीक्ष्यभयंपुमान् ॥ यमाज्ञयासमंदूतैःपुनरायातिखेचरः ॥ ४१ ॥ आगम्यवासनाबद्धोदेहमिच्छन्यमानुगैः ॥ धृतःपाशेनरुदतिक्षुत्तृड्भ्यांपरिपीडितः ॥ ४२ ॥ भुंक्तेपिंडंसुतैर्दत्तंदानंचातुरकालिकं ॥ तथापिनास्तिकस्तार्क्ष्यतृप्तिंयातिनपातकी ॥ ४३ ॥

डितएवकृच्छ्रेणचलति ॥ ३८ ॥ अशक्तत्वमेवाह तत्रेति तमसातमोरूपेणयथायमस्यसादनंगृहंप्रतिनीतोभवति ॥ ३९ ॥ पापाधिक्येद्वाभ्यां ॥ ४० ॥ भयंयातनांपुनःस्वगृहंप्रतित्वरितंशीघ्रंदूतैः सहैव खेचरःसन्नाकाशमार्गादेवायातीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ देहंप्रतिप्रवेष्टुमिच्छन् ॥ ४२ ॥ दत्तंमृत्युस्थानादिषुसुतादिभिः ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पापिनांनोपतिष्ठंतिदानंश्राद्धजलांजलिः ॥ अतःक्षुद्याकुलायांतिपिंडदानभुजोपिते ॥ ४४ ॥ भवंतिप्रेतरूपास्ते
पिंडदानविवर्जिताः ॥ आकल्पंनिर्जनारण्येभ्रमंतिबहुदुःखिताः ॥ ४५ ॥ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥
अभुक्त्वायातनांजंतुर्मानुष्यंलभतेनहि ॥ ४६ ॥ अतोदद्यात्सुतःपिंडान्दिनेपुदशसुद्विज ॥ प्रत्यहंतेविभज्यंतेचतुर्भा
गैःखगोत्तम ॥ ४७ ॥ भागद्वयंतुदेहस्यपुष्टिदंभूतपंचके ॥ तृतीयंयमदूतानांचतुर्थंसोपजीवति ॥ ४८ ॥ अहोरात्रैश्च
नवभिःप्रेतःपिंडमवाप्नुयात् ॥ जंतुर्निष्पन्नदेहश्चदशमेबलमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ ॥ ॥ ॥

भुक्त्वाचनरकान्क्रमात् मानुष्यंलभतेतार्क्ष्यसमीभूतेशुभाशुभेइति अतोमनुष्यजन्मनिसंचितसुकृतकर्मोदयवशात् कदाचित्सद्गतिर
पिभविष्यतीति तस्मादकरणादल्पमपिविहिताचरणमेवयुक्तमितिभावः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तदेवाह सप्रेतः उपजीवति भक्षति ॥ ४८ ॥
पिण्डेपिण्डजशरीरंनिष्पन्नः पिंडैरुत्पन्नोदेहोयस्यसजंतुर्जीवः बलंमार्गगमनसामर्थ्यं ॥ ४९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

ननुभुक्तपिंडेकथंतृप्तिर्नायातीतिचेत्तत्राह पापिनामिति नोपतिष्ठंतितृप्तिंनजनयंति पिंडदानंवर्षपर्यंतंभुंजंतितथापि ॥ ४४ ॥ ननुकृता
न्यपिपिंडदानादीनियदिपापिनांनोपतिष्ठंति तदाकिमनेनपिंडदानेनकृतमप्यकृतसममेवेतिचेदकृतेनतुप्रेतरूपाभवंतीत्याह भवंतीति
॥ ४५ ॥ किंचप्रायश्चित्तरूपयमयातनाभोगेनैवपापक्षयेसतिमनुष्यदेहंलभतेनान्यथेत्याह नेति तथाहिचवक्ष्यति एवंदुष्कर्मकर्ताहि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

येनपिंडजदेहेन पथियममार्गेशुभेषुपुण्यफलेषु अशुभंपापफलमेवभुंक्ते ॥ ५० ॥ पिंडजदेहोत्पत्तिप्रकारमाह प्रथमेहनीतिसार्द्धद्वाभ्याम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ षोडशपुरनामान्याह सौम्यमित्यादि धर्मभवनं धार्मिकैर्लभ्यंवक्ष्यमाणं

दग्धेदेहेपुनर्देहःपिंडैरुत्पद्यतेखग ॥ हस्तमात्रःपुमान्येनपथिभुंक्तेशुभाशुभम् ॥ ५० ॥ प्रथमेहनियःपिंडस्तेनमूर्धा प्रजायते॥ग्रीवास्कंधौद्वितीयेनतृतीयाद्धृदयंभवेत् ॥ ५१ ॥ चतुर्थेनभवेत्पृष्ठंपंचमान्नाभिरेवच॥षष्ठेनचकटीगुह्यंसप्तमात्सक्थिनीभवेत् ॥ ५२ ॥ जानुपादौतथाद्वाभ्यांदशमेह्निक्षुधातृषा ॥ ५३ ॥ पिंडजंदेहमाश्रित्यक्षुधाविष्टस्तृषार्दितः॥एकादशंद्वादशंचप्रेतोभुंक्तेदिनद्वयं ॥५४॥ त्रयोदशेहनिप्रेतोयंत्रितोयमकिंकरैः॥तस्मिन्मार्गेव्रजत्येकोगृहीतइवमर्कटः ॥ ५५ ॥ षडशीतिसहस्राणियोजनानांप्रमाणतः ॥ यममार्गस्यविस्तारोविनावैतरणींखग ॥ ५६ ॥ अहन्यहनिवैप्रेतोयोजनानांशतद्वयं चत्वारिंशत्तथासप्तदिवारात्रेणगच्छति ॥ ५७ ॥ अतीत्यक्रमशोमार्गेपुराणीमानिषोडश ॥ प्रयातिधर्मराजस्यभवनंपातकीजनः॥५८॥ सौम्यंसौरिपुरंनगेंद्रभवनंगंधर्वशैलागमौक्रौंचंक्रूरपूरंविचित्रभवनंबव्हापदंदुःखदं॥ नानाक्रंदपुरंसुतप्तभवनंरौद्रंपयोवर्षणंशीताढ्यंबहुभीतिधर्मभवनंयाम्यंपुरंचाग्रतः ५९

दिव्यसभासहितं याम्यंपापिभिर्लभ्यंयमयातनारूपंचकार इत्येवभवेदज्ञापनार्थः तत्तुअग्रतः षोडशपुरेभ्योऽग्रेभवतीति ॥ ५९ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

याम्यपाशैर्धृतःपापीहाहेतिप्ररुदन्पथि ॥ स्वगृहंतुपरित्यज्यपुरंयाम्यमनुव्रजेत् ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीसारोद्धारे गरुडपुराणेपापिनामैहिकामुष्मिकदुःखनिपरूणंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ ॥ कीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदः ॥ यत्रयांतियथापापास्तन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यममार्गेमहद्दुःखप्रदंतेकथयाम्यहं ॥ ममभक्तोऽपितच्छ्रुत्वाभविष्यसिकंपितः ॥ २ ॥ वृक्षच्छायानतत्रास्तियत्रविश्रमतेनरः ॥ यस्मिन्मार्गेनचान्नाद्यंयेनप्राणान्समुद्धरेत् ॥ ३ ॥ नजलंदृश्यतेक्वापितृषितोतीवयःपिबेत् ॥ तपंतेद्वादशादित्याःप्रलयांतेयथाखग ॥ ४ ॥ तस्मिन्गच्छतिपापात्माशीतवातेनपीडितः ॥ कंटकैर्विध्यतेक्वापिक्वचित्सर्पैर्महाविषैः ॥ ५ ॥ सिंहैर्व्याघ्रैःश्वभिर्घोरैर्भक्ष्यतेक्वापिपापकृत् ॥ वृश्चिकैर्दश्यतेक्वापिक्वचिद्दह्यतिवह्निना ॥ ६ ॥ ततःक्वचिन्महाघोरमसिपत्रवनंमहत् ॥ योजनानांसहस्रेद्वेविस्तारायामतःस्मृतम् ॥ ७ ॥

आमुष्मिकंसमासेनप्रोक्तंदुःखंतदेवहि द्वितीयेपुनरध्यायेविस्तरेणाहमाधवः ॥२॥ कीदृशइति ॥१॥२॥ यममार्गस्यदुःखप्रदत्वमेवाह वृक्षच्छायेत्यादि वैतरणीनिरूपणांतम् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सरघामधुमक्षिका ॥ ७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ६० ॥ इतिटीकायांप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ऐहिकामुष्मिकंदुःखंश्रुत्वासंक्षेपतोऽधुना तदेवविस्तराच्छ्रोतुंगरुडःपरिपृच्छति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ क्षारंभस्म महानिम्नानिमहद्गर्तानि वप्रप्ररोहणंउच्चप्रदेशारोहणं ॥ १३ ॥ तत्रकंदरेदुःखारोहाःदुखे

काकोलूकवटगृध्रसरघादंशसंकुलम् ॥ सदावाग्निचतत्पत्रैश्छिन्नभिन्नःप्रजायते ॥ ८ ॥ क्वचित्पतंत्यंधकूपेविक
टात्पर्वतात्क्वचित् ॥ गच्छतेक्षुरधारासुशंकूनामुपरिक्वचित् ॥ ९ ॥ स्खलत्यंधेतमस्युग्रेजलेनिपततिक्वचित् ॥ क्व
चित्पंकेजलौकाढ्येक्वचित्संतप्तकर्दमे ॥ १० ॥ संतप्तवालुकाकीर्णेध्माततामयेक्वचित् ॥ क्वचिदंगारराशौचमहा
धूमाकुलेक्वचित् ॥ ११ ॥ क्वचिदंगारवृष्टिश्चशिलावृष्टिःसवज्रका ॥ रक्तवृष्टिःशस्त्रवृष्टिःक्वचिदुष्णांबुवर्षणं ॥१२॥
क्षारकर्दमवृष्टिश्चमहानिम्नानिचक्वचित् ॥ वप्रप्ररोहणंक्वापिकंदरेपुप्रवेशनं ॥ १३ गाढांधकारस्तत्रास्तिदुःखारो
हशिलाक्वचित् ॥ पूयशोणितपूर्णाश्चविष्ठापूर्णाह्रदाःक्वचित् ॥ १४ ॥ मार्गमध्यवहात्युग्राघोरावैतरणीनदी ॥ सा
दृष्टादुःखदाकिंवायस्यावार्ताभयावहाः ॥ १५ ॥ शतयोजनविस्तीर्णापूयशोणितवाहिनी ॥ अस्थिवृंदतटादुर्गामां
सशोणितकर्दमा ॥ १६ ॥ अगाधादुस्तरापापैःकेशशैवालदुर्गमा ॥ महाग्राहसमाकीर्णाघोरपक्षिशतैर्वृता ॥१७॥
आगतंपापिनंदृष्ट्वाज्वालाधूमसमाकुला ॥ कथ्यतेसानदीतार्क्ष्यकटाहांतर्घृतंयथा ॥ १८ ॥ ॥ ॥

नारोढुमशक्या ॥ १४ ॥सादृष्टासतीदुःखदाभवतीति किंवाच्यं ॥ १५ ॥ तामेवनिरूपयति शतयोजनेत्येकादशभिः ॥१६॥१७॥१८॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ एवंउक्तप्रकारेणबहुविधाक्लेशायस्मिन्इतिकीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुः

कृमिभिःसंकुलाघोरैःसूचीवक्त्रैःसमंततः ॥ वज्रतुंडैर्महागृध्रैर्वायसैःपरिवारिता ॥ १९ ॥ शिशुमारैश्चमकरैर्जलूका मत्स्यकच्छपैः ॥ अन्यैर्जलस्थजीवैश्चपूरितामांसभेदकैः ॥ २० ॥ पतितास्तत्प्रवाहेचक्रंदंतिबहुपापिनः ॥ हाभ्रातः पुत्रतातेतिप्रलपंतिमुहुर्मुहुः ॥ २१ ॥ क्षुधितास्तृषिताःपापाःपिबंतिकिलशोणितं ॥ सासरिद्रुधिरापूरंवहंतीफेणितं बहु ॥ २२ ॥ महाघोरातिगर्जंतीदुर्निरीक्ष्याभयावहा ॥ तस्यादर्शनमात्रेणपापाःस्युर्गतचेतनाः ॥ २३ ॥ बहुवृश्चि कसंकीर्णासेविताकृष्णपन्नगैः ॥ तन्मध्येपतितानांचत्राताकोपिनविद्यते ॥ २४ ॥ आवर्तशतसाहस्रैःपातालेयांति पापिनः ॥ क्षणंतिष्ठंतिपातालेक्षणादुपरिवर्तिनः ॥ २५ ॥ पापिनांपतनायैवनिर्मितासानदीखग ॥ नपारंदृश्यतेत स्यादुस्तराबहुदुःखदा॥२६॥ एवंबहुविधक्लेशेयममार्गेतिदुःखदे ॥ क्रोशंतश्चरुदंतश्चदुःखितायांतिपापिनः॥२७॥ पाशेनयंत्रिताःकेचित्कृष्यमाणास्तथांकुशैः ॥ शस्त्राग्रैःपृष्ठतःप्रोतैर्नीयमानाश्चपापिनः ॥ २८ ॥ ॥ ॥

खदइतिप्रथमप्रश्नंसमाधाययत्रयांतियथापापाइतिद्वितीयस्योत्तरमाह यावदध्यायसमाप्ति एवमिति ॥ २७ ॥ शस्त्राणांकुंतत्रिशूला दीनांपृष्ठतःप्रोतैरग्रैः ॥ २८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

नासाग्रेत्युष्ट्रवत् ॥ २९ ॥ अयोभारचयंलोहभारसमूहम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अनुतापमेवाह मयेतिसप्तभिः देहो यस्यास्तीतिदेहीस्थूलसूक्ष्मदेहाभिमानिन्जीवइत्यनुतापात्स्वयमेवात्मानंसंबोध्याह मयास्थूलदेहेनदानंनदत्तंनहुतंचेति अतस्त्वयाक

नासाग्रपाशकृष्टाश्चकर्णपाशैस्तथापरे ॥ कालपाशैःकृष्यमाणाःकाकैःकृष्यास्तथापरे ॥ २९ ॥ ग्रीवाबाहुपुपादेपुब द्धाःपृष्ठेचशृंखलैः ॥ अयोभारचयंकेचिद्वहंतःपथियांतिये ॥ ३० ॥ यमदूतैर्महाघोरैस्ताड्यमानाश्चमुद्गरैः ॥ वमंतो रुधिरंवक्त्रात्तदेवाश्नंतितेपुनः ॥ ३१ ॥ शोचंतेस्वानिकर्माणिग्लानिंगच्छंतिजंतवः ॥ अतीवदुःखसंपन्नाःप्रयांतिय ममंदिरं ॥ ३२ ॥ तथाचसत्रजन्मार्गेपुत्रपौत्रइतिब्रुवन् ॥ हाहेतिप्ररुदन्नित्यमनुतप्यतिमंदधीः ॥ ३३ ॥ महतापु ण्ययोगेनमानुषंजन्मलभ्यते ॥ तत्प्राप्यनकृतोधर्मःकीदृशंहिमयाकृतं ॥ ३४ ॥ मयानदत्तंनहुतंहुताशनेतपोनतप्तं त्रिदशानपूजिताः ॥नतीर्थसेवाविहिताविधानतोदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ॥३५॥ नपूजिताविप्रगणाःसुराप गानचाश्रिताःसत्पुरुषानसेविताः॥ परोपकारानकृताःकदाचनदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम्॥३६॥जलाशयोनै वकृतोहिनिर्जलेमनुष्यहेतोःपशुपक्षिहेतवे॥गोविप्रवृत्त्यर्थमकारिनाण्वपिदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम्॥ ३७ ॥

॥6 ०६ तृत्वाभिमानिनाकृतंयद्विगर्हितंत्यागरूपंकर्मतत्त्वमेवनिस्तर भोक्तृत्वाभिमानिनातत्फलंभुंक्ष्वेत्यर्थः अत्रत्वयेतिलोकोक्त्यापरत्वापरत्व निर्देशः पौनःपुन्यंचेति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ गोविप्राणांवृत्तिराजीविका तदर्थं अणुस्वल्पमपिधनादिकंनअकारिनकृतंमयेति ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

नित्यदानंअन्नादिकं गवाह्निकंएकस्यागोरेकाहतृप्तिजनकंतृणादि तथाह्निकमितिपाठे आह्निकंस्नानंसंध्यांजपंहोमंस्वाध्यायंदेवतार्चन
मितिश्रुत्युक्तमावश्यकंकर्म किंच वेदशास्त्राणामर्थं अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभमित्यादि यथार्थवचःनप्रमाणितंनास्ति
कतयाप्रमाणंनकृतं झस्तद्वक्ता ॥३८॥ हितंममैवसुखदंभर्तुर्वचः गुरूणांश्वश्वादीनांउचितंगौरवंचरणसेवादिकंक्वापिकदाचिदपिनकृतं
॥ ३९ ॥ पतिसेवनमेवस्त्रीणांपरमोधर्मइतिबुद्ध्यापतिर्नैवसेवितः किंतु दांभिकामुंडाः सेविताः ॥ ४० ॥ तपः सेवनमेवाह मासोपवा

ननित्यदानंनगवाह्निकंकृतंनवेदशास्त्रार्थवचःप्रमाणितम् ॥ श्रुतंपुराणंनचपूजितोज्ञोदेहिन्कचिन्निस्तरयत्वयाकृत
म् ॥ ३८ ॥ भर्तुर्मयानैवकृतंहितंवचःपतिव्रतंनैवकदापिपालितं ॥ नगौरवंक्वापिकृतंगुरूचितंदेहिन्कचिन्निस्तरय
त्वयाकृतं ॥ ३९ ॥ नधर्मबुद्ध्यापतिरेवसेवितोवह्निप्रवेशोनकृतोमृतेपतौ ॥ वैधव्यमासाद्यतपोनसेवितंदेहिन्क
चिन्निस्तरयत्वयाकृतम् ॥ ॥ ४० मासोपवासैर्नविशोषितंमयाचांद्रायणैर्वानियमैःसविस्तरैः ॥ नारीशरीरंबहुदुः
खभाजनंलब्धंमयापूर्वकृतैर्विकर्मभिः ॥ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सैरिति बहुदुःखानांवैधव्यपराधीनतादीनांपूर्वजन्मनिकृतैर्विकर्मभिर्निषिद्धाचरणैः मयाजीवेननारीशरीरंलब्धमित्यत्रस्थूलशरीराभि
प्रायेणजीवस्योक्तिः किंच सूक्ष्मशरीराभिमानवतिजीवेतुवासनानुसारेणैवपुरंजनवन्नरनारीत्वं नतुवास्तवमिति तदुक्तंश्रीरामस्वामि
नातारांप्रति नस्त्रीपुमान्वापंढोवाजीवःसर्वगतोऽव्ययः एकएवाद्वितीयोयमाकाशवदलेपकइति ॥ ४१ ॥ ॥७॥ ॥

टी०अ० २

॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एवमनुतापंनिरूप्यमार्गगमनंनिरूपयति एवमित्यादि नदीन्यग्रोधयोः संयोगादस्यपुरस्यसौम्यत्वंरम्यत्वंचेति अन्यत्रवृक्षच्छायानतत्रा स्तिनजलंदृश्यतेक्वचिदितिनिरूपणादेतद्विपरीतत्वम् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तत्रत्याः सौम्यपुरवासिनः ॥ ४६ ॥ चिरंयाहिवर्षप र्यंतंगच्छ ॥ ४७ ॥ हेपरलोकपांथत्वंसंबलंसम्यगप्रतिहतंबलंयस्येतिसंबलोयमस्तस्यबलंपराक्रमंनोजानासि किंच अध्वगानांअध्वनि

एवंविलप्यबहुशोसस्मरन्पूर्वदैहिकं ॥ मानुषत्वंममकुतइतिक्रोशन्प्रसर्पति ॥४२॥ दशसप्तदिनान्येकोवायुवेगेनग च्छति ॥ अष्टादशेदिनेताक्ष्यप्रेतःसौम्यपुरंव्रजेत् ॥४३॥ तस्मिन्पुरवरेरम्येप्रेतानांचगणोमहान् ॥ पुष्पभद्रानदीत त्रन्यग्रोधःप्रियदर्शनः ॥४४॥ पुरेतत्रसविश्रामंप्राप्यतेयमकिंकरैः ॥ दारपुत्रादिकंसौख्यंस्मरतेतत्रदुखितः॥४५॥ धनानिभृत्यमात्राणिसर्वंशोचतिवैयदा ॥ तदाप्रेतांस्तुतत्रत्याःकिंकराश्चेदमब्रुवन् ॥४६ ॥ क्वधनंक्वसुताजायाक्वसु हृत्क्वचबांधवाः॥स्वकर्मोपार्जितंभोक्तामूढयाहिचिरंपथि ॥४७॥जानासिसंबलबलंबलमध्वगानांनोसंबलाययतसे परलोकपांथ॥गंतव्यमस्तितवनिश्चितमेवतेनमार्गेणयत्रभवतिक्रयविक्रयोहि॥४८॥

यममार्गेयुष्मदादिभिःसहगच्छंती त्यध्वगाः अस्मदादयो दूतास्तेषांबलंनोजानासि किंच संबलाययमार्थंनोयतसेयथायमोयातनांनददाति तथायत्नंनकरोषीतिसावज्ञव चनानि अत्रनोइत्यस्यदेहलीदीपकन्यायेनसर्वत्रसंबंधः यत्रयस्मिन्मार्गेक्रयोविक्रयश्चापिनास्तितेनगंतव्यमस्तीति ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

आबालख्यातमार्गोयंनैवमर्त्यश्रुतस्त्वया ॥ पुराणसंभवंवाक्यंकिंद्विजेभ्योपिनश्रुतम् ॥ ४९ ॥ एवमुक्तस्ततोदूतै
स्ताड्यमानश्चमुद्गरैः ॥ निपतन्नुत्पतन्धावन्पाशैराकृष्यतेबलात् ॥ ५० ॥ अत्रदत्तंसुतैःपौत्रैःस्नेहाद्वाकृपयाथवा ॥
मासिकंपिंडमश्नातिततःसौरिपुरंव्रजेत् ॥ ५१ ॥ तत्रनाम्नास्तिराजावैजंगमःकालरूपधृक् ॥ तद्दृष्ट्वाभयभीतोसौ
विश्रामेकुरुतेमतिम् ॥ ५२ ॥ उदकंचान्नसंयुक्तंभुंक्तेतत्रपुरेगतः ॥ त्रैपक्षिकेवैयद्दत्तंसतत्पुरमतिक्रमेत् ॥ ५३ ॥ ततो
नगेंद्रभवनंप्रेतोयातित्वरान्वितः ॥ वनानितत्ररौद्राणिदृष्ट्वाक्रंदतिदुःखितः ॥ ५४ ॥ निर्घृणैःकृष्यमाणस्तुरुदतेचपु
नःपुनः ॥ मासद्वयावसानेतुतत्पुरंव्यथितोव्रजेत् ॥ ५५ ॥ भुक्त्वापिंडंजलंवस्त्रंदत्तंयद्बांधवैरिह ॥ कृष्यमाणःपुनः
पाशैर्नीयतेग्रेचकिंकरैः ॥५६॥

॥ ५१ ॥ तत्रसौरिपुरेकालरूपधृक्कालोयमस्तद्रूपंधरतीतिविशेषणात् यमवर्जं
गमस्यापिसौरित्वं सूरःसूर्यस्तस्यापत्यंसौरिस्तस्यपुरमतोस्यसौरिपुरंनाम ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नगेंद्रभवनंनगच्छंतितेनगाः वृक्षास्तेषांइंद्राउच्च
तरवस्तेषांभवनंस्थानमतोस्यनगेंद्रभवनंनामतदेवाह तत्रतत्पुरमार्गेमध्येचरौद्राणि असिपत्रवनानिदृष्ट्वाक्रंदति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

गंधर्वपत्तनंयथासूर्योदयेदृश्यते तथादूरादेवदृश्यमानंसमीपगमनाददृश्यंभवतीतिहेतोः अस्यगंधर्वनगरंनाम ॥५७॥ शैलानांपाषाणानां आगमंपतनंयस्मिन्इतिशैलागमंनाम ॥ ५८ ॥ क्रौंचंक्रंचुहिंसायामितिधातोर्हिंस्रजनैर्व्याप्तत्वादस्यक्रौंचपुरंनाम ॥ ५९ ॥ क्रूराणांनि

मासेतृतीयेसंप्राप्तेप्राप्यगंधर्वपत्तनम् ॥ तृतीयमासिकंपिंडंतत्रभुक्त्वाप्रसर्पति ॥ ५७ ॥ शैलागमंचतुर्थेचमासिप्रा प्नोतिवैपुरं ॥ पाषाणास्तत्रवर्षंतिप्रेतस्योपरिभूरिशः ॥ ५८ ॥ चतुर्थमासिकंपिंडंभुक्त्वाकिंचित्सुखीभवेत् ॥ ततोया तिपुरंप्रेतःक्रौंचंमासेथपंचमे ॥ ५९ ॥ हस्तदत्तंतदाभुंक्तेप्रेतःक्रौंचपुरेस्थितः ॥ यत्पंचमासिकंपिंडंभुक्त्वाक्रूरपुरंव्रजे त् ॥ ६० ॥ सार्धकैःपंचभिर्मासैर्न्यूनषाण्मासिकंव्रजेत् ॥ तत्रदत्तेनपिंडेनघटेनाप्यायितःस्थितः ॥ ६१ ॥ मुहूर्तार्धंतु विश्राम्यकंपमानःसुदुःखितः ॥ तत्पुरंतुपरीत्यज्यतर्ज्जितोयमकिंकरैः ॥ ६२ ॥ प्रयातिचित्रभवनंविचित्रोनामपा र्थिवः ॥ यमस्यैवानुजोभ्रातायत्रराज्यंप्रशास्तिहि ॥ ६३ ॥ तंविलोक्यमहाकायंयदाभीतःपलायते ॥ तदासंमुख आगत्यकैवर्ताइदमब्रुवन् ॥ ६४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

र्दयानांपुरमिति ॥ ६० ॥ अप्यायितःकिंचित्तृप्तः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ चित्रएवविचित्रःजयएवविजयइतिवत् तस्यविचित्रस्यभवनंमंदिरंयत्र यस्मिन्विचित्रभवने ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ईदृशंनौकारोहणयोग्यम् ॥ ६५ ॥ तदेवाह दानमितिद्वाभ्याम् या त्वयामर्त्यलोके श्रुता सा इयं तवाग्रेवर्तमानायस्माद्वितरणाद्वो दानात्तीर्यते तस्माद्धेतोर्वैतरणीति ॥ ६६ ॥ उपसर्पतिसमीपेआयास्यति अन्ययागोदानंविनानेति हादेवेत्यदानान्निर्वेदवचनम् ॥६७॥ निमज्जतिनिमग्नोभवति ॥ ६८ ॥ निमज्जितस्यपारप्राप्तिप्रकारमाह तन्मुखइति बडिशंमत्स्यवेधनम् ॥ ६९ ॥ पाण्मासिकंपिंडंभुक्त्वा

वयंतेतर्तुकामायमहावैतरणींनदीम् ॥ नावमादायसंप्राप्तायदितेपुण्यमीदृशम् ॥६५॥ दानंवितरणंप्रोक्तंमुनिभिस्त त्त्वदर्शिभिः ॥ इयंसातीर्यतेयस्मात्तस्माद्वैतरणीस्मृता ॥६६॥ यदित्वयाप्रदत्तागौस्तदानौरुपसर्पति ॥ नान्यथेतिव चस्तेषांश्रुत्वाहादेवभाषते ॥ ६७ ॥ तंदृष्ट्वाकथ्यतेसातुतांदृष्ट्वासोतिक्रंदते ॥ अदत्तदानःपापात्मातस्यामेवनिमज्ज ति ॥ ६८ ॥ तन्मुखेकंटकंदत्वादूतैराकाशसंस्थितैः ॥ बडिशेनयथामत्स्यस्तथापारंप्रणीयते ॥६९॥ पाण्मासिकंचय त्पिंडंतत्रभुक्त्वाप्रसर्पति ॥ मार्गेसविलपन्यातिबुभुक्षापीडितोह्यलम् ॥७०॥सप्तमेमासिसंप्राप्तेपुरंबव्हापदंव्रजेत् ॥ तत्रभुंक्तेप्रदत्तंयत्सप्तमेमासिपुत्रकैः ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पिबुभुक्षापीडितः इत्यत्रापितथापिनास्तिकस्तार्क्ष्यतृप्तिंयातिनपातकी पापिनांनोपतिष्ठंतिदानंश्राद्धंजलांजलिरितिपूर्ववज्ज्ञातव्यम् ॥ ॥ ७० ॥ बहुविधाक्षुधाद्यापद्यस्मिन्नितिबव्हापदंनाम ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

खेक्वचिन्निरालंबमार्गेखगवद्गच्छन्महद्दुःखंप्राप्नोतिअतोस्यदुःखदंनाम ॥ ७२ ॥ नानागणाः क्रंदंतियस्मिन्नितिनानाक्रंदंनाम॥ ७३ ॥
नानाप्रकारैराक्रंदंतिचतेगणाश्चतानतिदारुणान्दृष्ट्वास्वयमप्यतिदुःखितःसन्आक्रंदति ॥ ७४ ॥ परितोदावाग्निनाउपर्यंगारवृष्ट्याचसु

तत्पुरंतुव्यतिक्रम्यदुःखदंपुरमृच्छति ॥ महद्दुःखमवाप्नोतिखेगच्छन्खेचरेश्वर ॥ ७२ ॥ मास्यष्टमेप्रदत्तंयत्पिंडंभु
क्त्वाप्रसर्पति ॥ नवमेमासिसंपूर्णेनानाक्रंदपुरंव्रजेत् ॥ ७३ ॥ नानाक्रंदगणान्दृष्ट्वाक्रंदमानान्सुदारुणान् ॥ स्वयंच
शून्यहृदयःसमाक्रंदतिदुःखितः ॥ ७४ ॥ विहायतत्पुरःप्रेतस्तर्जितोयमकिंकरैः ॥ सुतप्तभवनंगच्छेद्दशमेमासिकृ
च्छ्रतः ॥ ७५ ॥ पिंडदानंजलंतत्रभुक्त्वापिनसुखीभवेत् ॥ मासिचैकादशेपूर्णेपुरंरौद्रंसगच्छति ॥ ७६ ॥ दशैकमा
सिकंतत्रभुंक्तेदत्तंसुतादिभिः ॥ सार्द्धेचैकादशेमासिपयोवर्षणमृच्छति ॥ ७७ ॥ मेघास्तत्रप्रवर्षंतिप्रेतानांदुःखदा
यकाः ॥ न्यूनाब्दिकंचयच्छ्राद्धंतत्रभुंक्तेसदुःखितः ॥ ७८ ॥ संपूर्णेतुततोवर्षेशीताढ्यंनगरंव्रजेत् ॥ हिमाच्छतगुणं
तत्रमहाशीतंपतत्यपि ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ष्टु अतितप्तंचतद्भवनंचेतिसुतप्तभवनंनाम ॥ ७५ ॥ रौद्राणांभयंकराणांपुरमितिरौद्रपुरंनाम ॥७६॥ पयसांसंतप्तजलानांवर्षणंवृष्टिर्यस्मि
न्नितिपयोवर्षणंनामपुरमृच्छतिऋच्छगतावितिगच्छतीत्यर्थः ॥७७॥७८॥ हिमादपिशतगुणेनशीतेनाढ्यंयुक्तंभवतीतिशीताढ्यंनाम ७९

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

शीतार्तःक्षुधितःसोपिवीक्षतेहिदिशोदश ॥ तिष्ठतेबांधवःकोपियोमेदुःखंव्यपोहति ॥ ८० ॥ किंकरास्तेवदंत्यत्रकृते
पुण्यंहिताद्दशं ॥ भुक्त्वाचवार्षिकंपिंडंधैर्यमालंबतेपुनः ॥ ८१ ॥ ततःसंवत्सरस्यांतेप्रत्यासन्नेयमालये ॥ बहुभीतिपुरे
गत्वाहस्तमात्रंसमुत्सृजेत् ॥ ८२ ॥ अंगुष्ठमात्रोवायुश्चकर्मभोगायखेचरः ॥ यातनादेहमासाद्यसहयाम्यैःप्रयाति
च ॥ ८३ ॥ और्ध्वदेहिकदानानियैर्नदत्तानिकाश्यप ॥ एवंकष्टेनतेयांतिगृहीताद्दढबंधनैः ॥ ८४ ॥ धर्मराजपुरेसंति
चतुर्द्वाराणिखेचर ॥ तत्रायंदक्षिणद्वारमार्गस्तेपरिकीर्तितः ॥ ८५ ॥ अस्मिन्पथिमहाघोरेक्षुत्तृपाश्रमपीडिताः ॥
यथायांतितथाप्रोक्तंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ८६ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयममार्गनिरूपणोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥
॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

व्यपोहतिदूरीकरोति ॥ ८० ॥ तादृशंयादृशेनएतदुःखंयाति ॥८१ ॥ यमपुरयातनासान्निध्याद्बहुप्रकारंभीतैर्भयंयस्मिन्निति बहुभीतिपुरं
नाम तस्मिन्नेवहस्तमात्रंपिंडजंदेहंत्यजति ॥ ८२ ॥ वायुरित्युपलक्षणंवाय्वादिसप्तदशतत्त्वात्मकलिंगशरीराभिमानीजीवः यातनादेहं
प्रारब्धकर्मभोगायस्वप्नवदुत्थितंस्वसदृशशरीरंसमाश्रितः सन् ॥ ८३ ॥ कीदृशोयमलोकस्यपंथाः यत्रयांतिपथेतिप्रश्नस्योत्तरमुपसंहरति
एवमिति ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ इतिटीकायांद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

यातनादेहमाश्रित्यकर्मभोगाययांतिते इतिश्रुत्वातुगरुडोयातनामेवपृच्छति ॥ १ ॥ गत्वायमपुरंपापायमंदृष्ट्वासकिंकरं ॥ भुंजंतियात

॥ गरुडउवाच ॥ ॥ यममार्गमतिक्रम्यगत्वापापीयमालये ॥ कीदृशींयातनांभुंक्तेतन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ आद्यंतंचप्रवक्ष्यामिशृणुष्वविनतात्मज ॥ कथ्यमानेपिनरकेत्वंभविष्यसिकंपितः ॥ २ ॥ चत्वा
रिंशद्योजनानिचतुर्युक्तानिकाश्यप ॥ बहुभीतिपुरादग्रेधर्मराजपुरंमहत् ॥ ३ ॥ हाहाकारसमायुक्तंदृष्ट्वाक्रंदतिपात
की ॥ तत्क्रंदितंसमाकर्ण्ययमस्यपुरचारिणः ॥ ४ ॥ गत्वाचतत्रतेसर्वेप्रतीहारंवदंतिहि ॥ धर्मध्वजःप्रतीहारस्तत्र
तिष्ठतिसर्वदा ॥ ५ ॥ सगत्वाचित्रगुप्तायब्रूतेतस्यशुभाशुभम् ॥ ततस्तंचित्रगुप्तोपिधर्मराजंन्यवेदयेत् ॥ ६ ॥ ना
स्तिकायेनरास्तार्क्ष्यमहापापरताःसदा ॥ तांश्चसर्वान्यथायोग्यंसम्यग्जानातिधर्मराट् ॥ ७ ॥ तथापिचित्रगुप्ताय
तेषांपापंसपृच्छति ॥ चित्रगुप्तोपिसर्वज्ञःश्रवणान्परिपृच्छति ॥ ८ ॥ श्रवणाब्रह्मणःपुत्राःस्वर्भूपातालचारिणः ॥ दू
रश्रवणविज्ञानादूरदर्शनचक्षुषः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नामाहतृतीयइतिमाधवः ॥ २ ॥ आद्यंतमिति आदिमारभ्यअंतपर्यंतं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तत्रदक्षिणद्वारे ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥
केतेश्रवणाइत्यपेक्षायामाह ब्रह्मणःपुत्राइतिसप्तभिःदूराच्छ्रवणेविशेषंज्ञानंयेषांतेदूरदर्शनेदूरगतवस्तुप्रत्यक्षकरणेचक्षुर्येषांते ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

तेषांपत्न्यस्तथाभूताःश्रवण्यःपृथगाव्हयाः॥ स्त्रीणांविचेष्टितंसर्वंताविजानंतितत्त्वतः॥ १०॥ नरैःप्रच्छन्नंप्रत्यक्षं
यत्प्रोक्तंचकृतंचयत्॥ सर्वमावेदयंत्येवचित्रगुप्तायतेचताः॥ ११॥ चारास्तेधर्मराजस्यमनुष्याणांशुभाशुभम्॥ म
नोवाक्कायजंकर्मसर्वंजानंतितत्त्वतः॥ १२॥ एवंतेषांशक्तिरस्तिमर्त्यामर्त्याधिकारिणाम्॥ कथयंतिनृणांकर्मश्रव
णाःसत्यवादिनः॥ १३॥ व्रतैर्दानैश्चसत्योक्त्यायस्तोषयतितान्नरः॥ भवंतितस्यतेसौम्याःस्वर्गमोक्षप्रदायिनः॥
॥ १४॥ पापिनांपापकर्माणिज्ञात्वातेसत्यवादिनः॥ धर्मराजपुरःप्रोक्ताजायंतेदुःखदायिनः॥ १५॥ आदित्यचंद्रा
वनिलोनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च॥ अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तम्॥ १६॥ ॥

पृथक् स्त्रीवाचकं आव्हयंनामयासांताः॥ १०॥ तेश्रवणास्ताःश्रवण्यश्चेति॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ आदित्यादयोपि
नरस्यवृत्तंशुभाशुभाचरणंजानंतिसाक्षितयापश्यंतीत्यर्थः द्यौरंतरिक्षंतदंतर्ग्रहनक्षत्रादयोवाहृदयंअंतरात्माअहंकारादीनांदेवताउभेइ
तिसंध्यभावआर्षःधर्मःहरेर्हृदयादुत्पन्नोयः॥ १६॥ सर्वतःसर्वेह्येतेधर्मराट्चित्रगुप्तादयः तत्रस्वस्थानेस्थिताएवकायस्थंशरीरेस्थितंय

त्पापंपुण्यंचतत्सर्वंपश्यंतीत्यर्थः कायस्थमितिपापपुण्यस्यैवविशेषणं नतुजातिपरम् येकेचिच्चित्रगुप्तंकायस्थंजातिविशेषंवदंतितन्न
नहितस्मिन्परेलोकेकश्चिज्जातिविशेषोस्तितत्रत्वेकादेवजातिरेव यदिजातिविशेषश्चेत्तदातुकायस्थः पश्यति इत्येवपाठःस्यात् सतुक

टी०अ० ३

॥ १२॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

स्मिन्नपिपुस्तकेनास्तिअतोयदनवद्यंततज्ज्ञातव्यमिति किंच चित्रगुप्तस्यद्वादशपुत्राः संतितेषांवंशोद्भवाइमेभूमिस्थाकायस्थाभवंति

धर्मराजश्चित्रगुप्तःश्रवणाभास्करादयः॥ कायस्थंतत्रपश्यंतिपापंपुण्यंचसर्वशः ॥१७॥ एवंसुनिश्चयंकृत्वापापि
नांपातकंयमः॥ आहूयतान्निजंरूपंदर्शयत्यतिभीषणम् ॥१८॥ पापिष्ठास्तेप्रपश्यंतियमरूपंभयंकरम् ॥ दंडह
स्तंमहाकायंमहिषोपरिसंस्थितम्॥ १९॥ प्रलयांबुदनिर्घोषंकज्जलाचलसन्निभम् ॥ विद्युत्प्रभायुधैर्भीमंद्वात्रिंश
द्भुजसंयुतम्॥ २०॥ योजनत्रयविस्तारंवापीतुल्यविलोचनम्॥ दंष्ट्राकरालवदनंरक्ताक्षंदीर्घनासिकम् ॥ २१ ॥
मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोपिभीषणः ॥ सर्वेदूताश्चगर्जंतियमतुल्यास्तदंतिके ॥२२॥ तंदृष्ट्वाभयभीतस्तुहा
हेतिवदतेखलः॥ अदत्तदानःपापात्माकंपतेक्रंदतेपुनः॥ २३॥ततोवदतितान्सर्वान्क्रंदमानांश्चपापिनः॥ शोचतः
स्वानिकर्माणिचित्रगुप्तोयमाज्ञया॥ २४॥ ॥छ॥ ॥छ॥

इत्यपिबहुमुखगतकथानकंभवति तत्ग्रंथांतरेलोकव्यवहारेवायदिभवतिचेत्तदाभवतुनामअत्रापिममनायहइति ॥१७॥१८॥ ॥१९॥
॥ २० ॥ २१ ॥ तदंतिकेयमसमीपेचित्रगुप्तोपिभीषणोभयंकरएवास्ति नतुकुंडलालंकृतइति ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ॥

४

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

२५ ॥ २६ ॥ तथैवात्यंतहर्षेणैवभोग्याभोक्तुंयोग्याएव ॥ २७ ॥ २८॥ संभावितानांपापापराधंराजवद्भर्मराडपिक्षमते अप्रतिष्ठितंमामे

भोभोपापादुराचाराअहंकारप्रदूषिताः ॥ किमर्थमर्जितंपापंयुष्माभिरविवेकिभिः॥२५॥कामक्रोधाद्यदुत्पन्नंसंगमे नचपापिनाम् ॥ तत्पापंदुःखदंमूढाःकिमर्थंचरितंजनाः ॥ २६ ॥कृतवंतःपुरायूयंपापान्यत्यंतहर्षिताः ॥ तथैवयात नाभोग्याःकिमिदानींपराङ्मुखाः ॥ २७ ॥ कृतानियानिपापानियुष्माभिःसुबहून्यपि ॥ तानिपापानिदुःखस्यका रणंचनवंजनाः ॥ २८ ॥ मूर्खेपिपंडितेवापिदरिद्रेवाश्रियान्विते ॥ सबलेनिर्बलेवापिसमवर्तीयमःस्मृतः॥२९॥ चित्रगुप्तस्येतिवाक्यंश्रुत्वातेपापिनस्तदा ॥ शोचंतःस्वानिकर्माणितूष्णींतिष्ठंतिनिश्चलाः ॥ ३० ॥ धर्मराजोऽ पितान्दृष्ट्वाचोरवन्निश्चलांस्थितान् ॥ आज्ञापयंतिपापानांशास्तिंचैवयथोचिताम् ॥ ३१॥ ततस्तेनिर्दयादूतास्ताड यित्वावदंतिच ॥ गच्छपापिन्महाघोरान्नरकानतिभीषणान् ॥ ३२ ॥ यमाज्ञाकारिणोदूताःप्रचंडचंडकादयः ॥ एक पाशेनतान्बध्द्वानयंतिनरकान्प्रति॥ ३३ ॥

वमारयति इतिमामंस्थाइत्याह मूर्खेपीति ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ चौरोयथाचौर्यकर्मणिज्ञातेसतिसुनिश्चलोभवति तद्वदित्यर्थः शास्तिंप्रायश्चित्तरूपांयातनाम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

तत्रनरकतटे ॥ ३४ ॥ अधोमुखंबद्ध्वा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ दुष्टचेष्टितंदुष्टाचरणंकिमर्थंकृतमितिशेषः ॥ ४० ॥ बलिमितिवैश्वदेवादिकमप्यकृतमित्यर्थः ॥ ४१ ॥ किंचत्वयातुयातनानिवर्तकंयमचित्रगुप्तयोर्ध्यानंमंत्रजपंचापिनकृतमित्याहुःयमस्येतिध्या

तत्रवृक्षोमहानेकोज्वलदग्निसमप्रभः ॥ पंचयोजनविस्तीर्णएकयोजनमुच्छ्रितः ॥ ३४ ॥ तद्वृक्षेशृंखलैर्बद्ध्वाधोमुखंताडयंतिते ॥ रुदंतिज्वलितास्तत्रतेषांत्रातानविद्यते ॥ ३५ ॥ तस्मिन्वैशाल्मलीवृक्षेलंबंतेनेकपापिनः ॥ क्षुत्पिपासापरिश्रांतायमदूतैश्चताडिताः ॥ ३६ ॥ क्षमध्वंभोपराधंमेकृतांजलिपुटाइति ॥ विज्ञापयंतितान्दूतान्पापिष्ठास्तेनिराश्रयाः ॥ ३७ ॥ पुनःपुनश्चतेदूतैर्हन्यंतेलोहयष्टिभिः ॥ मुद्गरैस्तोमरैःकुंतैर्गदाभिर्मुसलैर्भृशम् ॥ ३८ ॥ ताडनाच्चैवनिश्चेष्टामूर्च्छिताश्चभवंतिते॥तथानिश्चेष्टितान्दृष्ट्वाकिंकरास्तेवदंतिहि॥३९॥भोभोपापादुराचाराःकिमर्थंदुष्टचेष्टितम् ॥ सुलभानिनदत्तानिजलान्यन्यान्यपिक्वचित् ॥४०॥ ग्रासार्द्धमपिनोदत्तंनश्ववायसयोर्बलिम्॥नमस्कृतानातिथयोनकृतंपितृतर्पणं॥४१॥यमस्यचित्रगुप्तस्यनकृतंध्यानमुत्तमम्॥नजप्तश्चतयोर्मंत्रोनभवेद्येनयातना ४२

नमंत्रोमंत्रमहोदधावुक्तौ तद्यथा पाथःसंयुतमेघसन्निभतनुःप्रद्योतनस्यात्मजोनृणांपुण्यकृतांशुभावहवपुःपापीयसांदुःखकृत् श्रीमान्दक्षिणदिग्पतिर्महिषगोभूषांबरालंकृतोध्येयःसंयमनीपतिःपितृगणस्वामीयमोदंडभृत् १ अभ्यस्तोयंमहामंत्रःसकलापद्विनाशनःनर

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

काप्राप्तिरुद्वास्याद्यमभीतिनिवर्तकइति ॥ किरीटोज्वलंवस्त्रभूषाभिरामंविचित्रासनासीनमिंदुप्रभास्यं नृणांपापपुण्यानिपत्रेलिखंते
भजेचित्रगुप्तंसखायंयमस्य ३ सिद्धमंत्रमिमंपुंसांजपतांचित्रगुप्तकः प्रसन्नोगणयेत्पुण्यंपापंनैवकदाचनेति अत्ररहस्यत्वान्मंत्रौन

नापिकिंचित्कृतंतीर्थपूजितानैवदेवताः ॥ गृहाश्रमस्थितेनापिहंतकारोपिनोधृतः ॥ ४३ ॥ शुश्रूषिताश्चनोसंतोभुं
क्ष्वपापफलंस्वकम् ॥ यतस्त्वंधर्महीनोसिततःसंताड्यतेशुभम् ॥ ४४ ॥ क्षमापराधंकुरुतेभगवान्हरिरीश्वरः ॥ वयं
तुसापराधानांदंडदाहितदाज्ञया ॥ ४५ ॥ एवमुक्त्वाचतेदूतानिर्दयंताडयंतितान् ॥ ज्वलदंगारसदृशाःपतितास्ता
डनादधः ॥ ४६ ॥ पतनात्तस्यपत्रैश्चगात्रच्छेदोभवेत्ततः ॥ तानधःपतितान्श्वानोभक्षयंतिरुदंतिते ॥ ४७ ॥ रुदंत
स्तेततोदूतैर्मुखमापूर्यरेणुभिः ॥ निबद्ध्याविविधैःपाशैर्हन्यंतेकेपिमुद्गरैः ॥ ४८ ॥ पापिनःकेपिभिद्यंतेक्रकचैःकाष्ठव
द्द्विधा ॥ क्षिप्त्वाचान्येधराष्ठेकुठारैःखंडशःकृताः ॥ ४९ ॥ अर्धखात्वावटेकेचिद्भिद्यंतेमूर्ध्निसायकैः ॥ अपरेयंत्रम
ध्यस्थाःपीड्यंतेचेक्षुदंडवत् ॥ ५० ॥

लिखितौतद्गुरुमुखाज्ज्ञातव्यौ ॥ ४२ ॥ नोधृतःननिष्कासितः ॥ ४३ ॥
॥ ४४ ॥ क्षमध्वंभोपराधंमेएतस्योत्तरमाह अपराधेक्षमाइतिक्षमापराधंतुहरिः कुरुतेतदग्रेइदंकिमर्थंनोक्तं यत्रानंतापराधानांक्षमास्या
दितिभावः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अवटेगर्तेअर्धखात्वाकटिपर्यंतंरजोभिःपूरयित्वादृढलक्ष्यंकृत्वेत्यर्थः ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

उल्मुकैर्ज्वलत्काष्ठैश्चपरितःसमंताद्वेष्टयित्वाभृशमत्यंतंतेध्मायंतेभस्त्रैर्धमंते ॥ ५१ ॥ वटोवटकस्तद्वत्प्रक्षिप्यंते ॥ ५२ ॥ शलाकयाऊ
र्ध्वाधोमुखंक्रियंते ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ आमिषगृध्रुभिर्मांसलुब्धैःशिरोदेशेमस्तकेशिरोद्देशेइतिपाठेनाडिस्थानेअत्रकाकावज्रतुंडैर्मस्तकं

केचित्प्रज्वलमानैस्तुसांगारैःपरितोभृशम् ॥ उल्मुकैर्वेष्टयित्वाचध्मायंतेलोहपिंडवत् ॥ ५१ ॥ केचिद्घृतमयेपाकेतै
लपाकेतथापरे ॥ कटाहक्षिप्तवटवत्प्रक्षिप्यंतेयतस्ततः ॥ ५२ केचिन्मत्तगजेंद्राणांक्षिप्यंतेपुरतःपथि ॥ बद्धाहस्तौ
चपादौचक्रियंतेकेप्यधोमुखाः ॥ ५३ ॥ क्षिप्यंतेकेपिकूपेषुपात्यंतेकेपिपर्वतात् ॥ निमग्नाःकृमिकुंडेषुतुद्यंतेकृमिभिः
परे ॥ ५४ ॥ वज्रतुंडैर्महाकाकैर्गृध्रैरामिषगृध्रुभिः ॥ निष्कुष्यंतेशिरोदेशेनेत्रेवास्येचचंचुभिः ॥ ५५ ॥ ऋणंवैप्रार्थ
यंत्यन्येदेहिदेहिधनंमम ॥ यमलोकेमयादृष्टोधनंमेभक्षितंत्वया ॥ ५६ ॥ एवंविवदमानानांपापिनांनरकालये ॥
छित्त्वासंदंशकैर्दूतामांसखंडान्ददंतिच ॥ ५७ ॥ एवंसंताड्यतान्दुताःसंकृष्ययमशासनात् ॥ तामिस्रादिषुघोरेषुक्षि
प्यंतेनरकेषुच ॥ ५८ ॥ नरकाद्दुःखबहुलास्तत्रवृक्षसमीपतः ॥ तेष्वस्तियन्महद्दुःखंतद्वाचामप्यगोचरम् ॥ ५९ ॥

विदार्यनाडिंचोत्पाट्यतदंतर्गतमज्जांमांसंचभक्षयंतीत्यर्थःकिंचनेत्रेचापिनिष्कुष्यंते ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ यथानृपस्याधिकारिणःप्रथमं
सापराधंसंताड्यपश्चात्कारागारेनृपाज्ञयाप्रक्षिपंति तद्वदत्रापीत्याह एवमिति ॥ ५८ ॥ अगोचरंवर्णयितुमशक्यंस्वभोगवेद्यत्वादतः किं
वर्णयामीति ॥ ५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

चतुराशीतिलक्षाणिनरकाःसंतिखेचर ॥ तेषांमध्येघोरतमाघौरेयास्त्वेकविंशतिः ॥ ६० ॥ तामिस्रोलोहशंकुश्चम
हारौरवशाल्मली ॥ रौरवःकुड्मलःकालसूत्रकःपूतिमृत्तिकाः ॥ ६१ ॥ संघातोलोहितोदश्चसविषःसंप्रतापनः ॥
महानिरयकाकोलौसंजीवनमहापथौ ॥ ६२ ॥ अवीचिरंधतामिस्रःकुंभीपाकस्तथैवच ॥ संप्रतापननामैकस्तपन
स्त्वेकविंशतिः ॥६३॥ नानापीडामयाःसर्वेनानाभेदैःप्रकल्पिताः॥ नानापापविपाकाश्चकिंकरौघैरधिष्ठिताः॥६४॥
एतेषुपतितामूढाःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः ॥ तत्रभुंजंतिकल्पांतेतास्तानरकयातनाः ॥ ६५ ॥ यास्तामिस्रांधतामिस्रा
रौरवाद्याश्चयातनाः ॥ भुंक्तेनरोवानारीवामिथःसंगेननिर्मिताः ॥६६॥ एवंकुटुंबंबिभ्राणउदरंभरएववा ॥ विसृज्ये
होभयंप्रेत्यभुंक्तेतत्फलमीदृशम्॥६७॥एकःप्रपद्यतेध्वांतंहिलेदंस्वंकलेवरम् ॥ कुशलेतरपाथेयोभूतद्रोहेणयद्धृतं६८

धौरेयाःप्रधानाअतिदुःखदाइत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ तानेवाह ॥ ६२ ॥ तामिस्रइतित्रिभिःग्रंथविस्तारभयान्नामनिरुक्तिर्नकृता ॥ ६३॥
नानाप्रकाराणांपापानांविपाकाःफलरूपाश्चेति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ मिथःसंगेनपरस्परासक्त्या ॥ ६६ ॥ यातनामुपसंहरति एवमिति उभयं
कुटुंबंस्वदेहंचप्रेत्यपरलोके ॥ ६७ ॥ उपार्जितंधनंभुंजंतिबहवः कर्तैवतुनरकंयातीत्याह एकइति भूतद्रोहेणयद्धृतंपोषितंतदिदंकले
वरंस्थूलशरीरंइहैवहित्वाकुशलादितरत्पापंतदेवपाथेयंभोग्यंयस्यसकर्तैवध्वांतंअंधतमः नरकंप्रपद्यते नतुभोक्तारः तथाचस्मृतिः देश
ग्रामकुलानिस्युर्भागभांजिकृतादिषु कलौतुकेवलंकर्ताफलभुक्पुण्यपापयोरिति ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ननुपापमेवविहायकिंनगच्छेत्तत्राह दैवेनेति तस्यकुटुंबपोषस्यशमलंपापंदैवेनईश्वरेणप्रापितंभुंक्ते अतःपापत्यागेनस्वतंत्रइतिभावः॥
॥ ६९ ॥ ननुकुटुंबपोषणंतुविहितमेवतत्राहकेवलेनअधर्मेणइतितमसोनरकस्य चरमंपदंअंतिमस्थानंमहद्दुःखप्रदमित्यर्थः ॥ ७० ॥
पुनर्मनुष्यशरीरप्राप्तिकारणमाह नरलोकस्यमनुष्यदेहप्राप्तेरधस्तादर्वाक्यावत्योयातनाःआदिशब्देनसूकरादियोनयोयास्ताः सर्वाः क

दैवेनासादितंतस्यशमलेनिरयेपुमान् ॥ भुंक्तेकुटुंबपोषस्यहृतद्रव्यइवातुरः ॥ ६९ ॥ केवलेनह्यधर्मेणकुटुंबभरणो
त्सुकः ॥ यातिजीवोंऽधतामिस्रंचरमंतमसःपदम् ॥ ७० ॥ अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातनादयः ॥ क्रमशः सम
नुक्रम्यपुनरत्राव्रजेच्छुचिः ॥ ७१ ॥इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयमयातनानिरूपणंनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
॥ गरुडउवाच ॥ ॥ कैर्गच्छंतिमहामार्गेवैतरण्यांपतंतिकैः ॥ कैःपापैर्नरकेयांतितन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥श्रीभग
वानुवाच ॥ ॥ सदैवाकर्मनिरताः शुभकर्मपराङ्मुखाः ॥ नरकान्नरकंयांतिदुःखाद्दुःखंभयाद्भयम् ॥ २ ॥

मेणसंप्राप्यभोगेनक्षीणपापः शुचिः सन् अत्रपुनर्नरत्वंप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ इतिटीकायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ पापान्येवमनुष्या
णांयातनादुःखदानिच इतिश्रुत्वातुगरुडःपापान्येवविपृच्छति १ कैरिति ॥१॥ अत्रदुःखस्यानंतरंसुखमित्यागमापायित्वंन किंतु पापि
नांदुःखभयानंतरंदुःखभयमेवेतिनिरूपयन् श्रीभगवानुवाच ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्रोक्तंनरकप्रदपातकम् तस्यसारंसमुद्धृत्यचतुर्थेप्राहमाधवः तत्पुरंप्रति ॥ ३ ॥ अस्मिन्दक्षिणमार्गे ॥ ४ ॥ ब्रह्मघ्नाइत्यादिपदानांगच्छं

धर्मराजपुरेयांतित्रिभिर्द्वारैस्तुधार्मिकाः ॥ पापास्तुदक्षिणद्वारमार्गेणैवव्रजंतितत् ॥ ३ ॥ अस्मिन्नेवमहादुःखेमा
र्गेवैतरणीनदी ॥ तत्रयेपापिनोयांतितानहंकथयामिते ॥ ४ ॥ ब्रह्मघ्नाश्चसुरापाश्चगोघ्नावाबालघातकाः ॥ स्त्रीघा
तीगर्भपातीचयेचप्रच्छन्नपापिनः ॥ ५ ॥ येहरंतिगुरोर्द्रव्यंदेवद्रव्यंद्विजस्यवा ॥ स्त्रीद्रव्यहारिणोयेचबालद्रव्यह
राश्चये ॥ ६ ॥ येऋणंनप्रयच्छंतियेवैन्यासापहारकाः ॥ विश्वासघातकायेचसविपान्नेनमारकाः ॥ ७ ॥ दोषग्रा
हीगुणाश्लाघीगुणवत्सुचमत्सराः ॥ नीचानुरागिणोमूढाःसत्संगतिपराङ्मुखाः ॥ ८ ॥ तीर्थसज्जनसत्कर्मगुरुदेव
विनिंदकाः ॥ पुराणवेदमीमांसान्यायवेदांतदूषकाः ॥ ९ ॥ हर्षितादुःखितंदृष्ट्वाहर्षितेदुःखदायकाः ॥ दुष्टवाक्य
स्यवक्तारोदुष्टचित्ताश्चयेसदा ॥ १० ॥ नशृण्वंतिहितंवाक्यंशास्त्रवार्तांकदापिन ॥ आत्मसंभावितास्तब्धामूढाःपं
डितमानिनः ॥ ११ ॥ एतेचान्येचबहवःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः ॥ गच्छंतियममार्गेहिरोदमानादिवानिशम् ॥ १२ ॥

ति यममार्गेहीत्यष्टमेनसंबंधः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ दोषानेवगृह्णाति गुणानांश्लाघांनकरोति मत्सरास्तदुत्कर्षमसहमानाः नीचेष्वेवअनु
रागः स्नेहो येषाम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ एतावद्दानंतुभ्यंप्रदास्यामीतिप्रतिश्रुत्यप्रतिज्ञाय यथार्थंयथाप्रतिज्ञंआगच्छदानंदास्यामीत्याहूयपश्चान्नास्तितुभ्यंनददामीतिब्रूयात् ॥ १७ ॥ स्वदत्तस्यापिदानस्ययोहर्ता अनुतापकः वृथैवदत्तमितिपश्चात्तापकरः दुर्वाक्यैर्विप्रस्यैवसंतापकरोवा

यमदूतैस्ताड्यमानायांतिवैतरणींप्रति ॥ तस्यांपतंतियेपापास्तानहंकथयामिते ॥१३॥ मातरंयेवमन्यंतेपितरंगुरुमेवच॥आचार्यंचापिपूज्यंचतस्यांमज्जंतितेनराः ॥१४॥ पतिव्रतांसाधुशीलांकुलीनांविनयान्विताम् ॥ स्त्रियंत्यजंतियेद्वेषाद्वैतरण्यांपतंतिते ॥ १५ ॥ सतांगुणसहस्रेषुदोषानारोपयंतिये ॥ तेष्ववज्ञांचकुर्वंतिवैतरण्यांपतंतिते ॥ १६ ॥ ब्राह्मणायप्रतिश्रुत्ययथार्थंनददातियः॥ आहूयनास्तियोब्रूयात्तयोर्वासश्चसंततम् ॥१७॥ स्वयंदत्तापहर्ताचदानंदत्वानुतापकः ॥ परवृत्तिहरश्चैवदानेदत्तेनिवारकः ॥१८॥ यज्ञविध्वंसकश्चैवकथाभंगकरश्चयः ॥ क्षेत्रसीमाहरश्चैवयश्चगोचरकर्षकः ॥ १९ ॥

दाने अन्येनदत्तेसति स्वयंहर्तापहर्ताचेत्यादिपदानांवैतरण्यांपतंतिइत्यनेनसंबंधः ॥ १८ ॥ यज्ञेषुद्रव्ययज्ञादिषुविघ्नकर्ता हरेःकथायानिवारणकर्ता क्षेत्रमित्युपलक्षणं ग्रामस्यापिपरंपरागतसीमाहर्ता गोचरकर्षकःगावश्चरंतियस्मिन्निति गोचरं वनं भाषायांबीडइति प्रसिद्धम् तस्मिन्कृषिकर्ता ॥ १९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

५

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

वृषल्यः स्मृतौकथिताः वेश्यासतीचदासीचकुमारीस्याद्रजस्वला याचसंग्रहणीभार्यावृषल्यःपंचसंस्मृताः वेश्याइत्यत्रवंध्येतिपाठः क्वचित् अन्यत्रयज्ञंविना वेदोक्तयज्ञेतुपशुहिंसाविहितैव तथाचश्रुतिः देवायद्यज्ञंतन्वानाअवघ्नन्पुरुषंपशुमिति स्मृतिश्च यज्ञार्थेपशवः सृष्टाःस्वयमेवस्वयंभुवा अतस्त्वांघातयाम्यत्रतस्माद्यज्ञेवधोऽवधइति ॥ २० ॥ उच्छृंखलः निरंकुशस्वभावः ॥ २१ ॥ कपिलायागोरिदं

ब्राह्मणोरसविक्रेतायदिस्याद्वृषलीपतिः ॥ वेदोक्तयज्ञादन्यत्रस्वात्मार्थपशुमारकः ॥ २० ॥ ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टोमांस भोक्ताचमद्यपः ॥ उच्छृंखलस्वभावोयः शास्त्राध्ययनवर्जितः ॥ २१ ॥ वेदाक्षरंपठेच्छूद्रःकापिलंयःपयःपिबेत् ॥ धारयेद्ब्रह्मसूत्रंचभवेद्वाब्राह्मणीपतिः ॥ २२ ॥ राजभार्याभिलाषीचपरदारापहारकः ॥ कन्यायांकामुकश्चैवसती नांदूषकश्चयः ॥ २३ ॥ एतेचान्येचबहवोनिषिद्धाचरणोत्सुकाः ॥ विहितत्यागिनोमूढावैतरण्यांपतंतिते ॥ २४ ॥ सर्वंमार्गमतिक्रम्ययांतिपापायमालये ॥ पुनर्यमाज्ञयागत्यदूतास्तस्यांक्षिपंतितान् ॥ २५ ॥ यावैधुरंधरासर्वधौरे याणांखगाधिप ॥ अतस्तस्यांप्रक्षिपंतिवैतरण्यांचपापिनः ॥ २६ ॥

कापिलं ॥ २२ ॥ कामुकः कामाभिलाषीसतीनांपतिव्रतानांदूषकः बलात्शीलभ्रष्टकरः ॥ २३ ॥ २४ ॥ दूताः पुनः प्रत्यागत्यवैतरण्यां तान्क्षिपंति ॥२५॥ ननुपूर्वंनरकेष्वेवकिंनपात्यतेअतआह येति धौरेयाणांसर्वनरकेषुमुख्यानांएकविंशतिनरकाणां धुरंयातनाप्रयासंधा रयतिइतिधुरंधराएकाएवसर्वनरकाणांदुःखप्रदेत्यर्थः अतोनरकान्विहायपूर्वंवैतरण्यांक्षिपंतीतिभावः ॥ २६ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri
CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दानाद्युपायंविनैवतस्यांदुःखंभजंतीत्याह कृष्णेति॥२७॥ कूटसाक्ष्यंमिथ्यासाक्ष्यंविवदतांमिथ्यायेमिथ्यावादिनंसंतमयंसत्यंवदतीतिब्रु
वंतिते कूटधर्मोवेदबाह्यधर्मः छलेनवंचनादिनाअर्जनेधनसंचयेकूटसाक्ष्यादयोवृक्षेताटनं भुंजते इतितृतीयेनसंबंधः॥२८॥अतिवृक्षानुच्च
तरतरून्वनंफलप्रधानं आरामंपुष्पप्रधानम्॥२९॥३०॥३१॥ नास्तिकाजगत्कर्ताईश्वरोनास्तीतिवादकाः दानादिफलंपरलोकेनास्तीति

२ छलेना

कृष्णागौर्यदिनोदत्तानोर्ध्वदेहक्रियाःकृताः ॥ तस्यांभुक्त्वामहद्दुःखंयांतिवृक्षंतटोद्भवम् ॥ २७॥ कूटसाक्ष्यंप्रदाता
रःकूटधर्मपरायणाः ॥ [illegible]र्जनसंसक्ताश्चौर्यवृत्त्याचजीविनः ॥ २८॥ छेदयंत्यतिवृक्षांश्चवनारामविभंजकाः ॥
व्रतंतीर्थंपरित्यज्यवि[illegible]नाशकाः ॥ २९ ॥ भर्तारंदूषयेन्नारीपरंमनसिधारयेत् ॥ इत्याद्याःशाल्मलीवृक्षे
भुंजतेबहुताडनम् ॥ ३० ॥ताडनात्पतितादूताःक्षिपंतिनरकेषुतान् ॥ पतंतितेषुयेपापास्तानहंकथयामिते ॥ ३१ ॥
नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकदर्याविषयात्मकाः ॥ दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनरकगामिनः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥

३ विधवाशीलना

वादिनोवाभिन्नादूरीकृतापरंपरागतधर्ममर्यादायेस्ते कदर्यास्तुस्मृतावुक्ताः आत्मानंधर्मकृत्यंचपुत्रदारांश्चपीडयेत् देवतातिथिभृत्यांश्चस
कदर्यइतिस्मृतः प्रायेणार्थःकदर्याणांनसुखायकदाचन इहचात्मोपतापायपरत्रनरकायचेत्यर्थः विषयेष्वेवआत्मामनोयेषांतेदांभिकामि
थ्याचाराः लोकवंचनायतपोजपादौप्रवृत्ताइति कृतघ्नाःकृतोपकारनाशकाः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

॥ ३३ ॥ विसृज्येतिद्वेषात्कृपणतयावादारादीन्परित्यज्यअश्नंति एकाकिनएवमिष्टान्नंभुंजंति येचपितृदेवानांइज्यांयागंउत्सृज्यवैश्व
देवं अकृत्वापितृदेवेज्यमितिपाठेतुपितृदेवानां इज्यंपूज्यंहरिंउत्सृज्यतस्मै अनिवेद्य अश्नंतिये तेवैनरकगामिनः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

कूपानांचतडागानांवापीनांदेवसद्मनाम् ॥ प्रजागृहाणांभेत्तारस्तेवैनरकगामिनः ॥३३॥विसृज्याश्नंतियेदाराञ्छि
शून्भृत्यांस्तथागुरून् ॥ उत्सृज्यपितृदेवेज्यांतेवैनरकगामिनः ॥ ३४ ॥ शंकुभिःसेतुभिःकाष्ठैःपाषाणैःकंटकै
स्तथा ॥ येमार्गमुपरुंधंतितेवैनरकगामिनः ॥ ३५ ॥ शिवंशिवांरिसूर्यंगणेशंसद्गुरुंबुधम् ॥ नपूजयंतियेमंदा
स्तेवैनरकगामिनः ॥ ३६ ॥ आरोप्यदासींशयनेविप्रोगच्छेदधोगतिम् ॥ प्रजामुत्पाद्यशूद्रायांब्राह्मण्यादेवहीय
ते ॥ ३७ ॥ ननमस्कारयोग्योहिसकदापिद्विजोधमः ॥ नपूजयंतियेमूढास्तेवैनरकगामिनः ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणानांच
कलहंगोयुद्धंकलहप्रियाः ॥ नवर्जंत्यनुमोदंतेतेवैनरकगामिनः ॥ ३९ ॥ अनन्यशरणस्त्रीणामृतुकालव्यतिक्रमम् ॥
येप्रकुर्वंतिविद्वेषात्तेवैनरकगामिनः ॥ ४० ॥ येपिगच्छंतिरागांधानरानारींरजस्वलाम् ॥ पर्वस्वप्सुदिवाश्राद्धेतेवै
नरकगामिनः ॥ ४१ ॥ येशारीरंमलंवह्नौप्रक्षिपंतिजलेपिच ॥ आरामेपथिगोष्ठेवातेवैनरकगामिनः ॥ ४२ ॥ ॥

प्रजांसंतानंहीयतेच्युतोभवति ॥३७॥३८॥३९॥ अनन्यशरणाश्चताः स्त्रियश्चतासांस्वकीयानांवैरेणऋतुदानंनददातिये ॥४०॥४१॥४२॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri
CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥४३॥ केशोभगस्तंविक्रीणंतिताःव्यभिचारोपजीविन्यइत्यर्थः॥ ४४ ॥४५॥ पाकेसत्यपीतिशेषः केपिविश्वासंनकुर्वंतीत्यविश्वस्ताः जि

शस्त्राणांयेचकर्तारःशराणांधनुषांतथा ॥ विक्रेतारश्चयेतेषांतेवैनरकगामिनः ॥ ४३ ॥ चर्मविक्रयिणोवैश्याःकेशवि
क्रेयकास्त्रियः ॥ विषविक्रयिणःसर्वेतेवैनरकगामिनः ॥ ४४ ॥ अनाथंनानुकंपंतियेसतांद्वेषकारकाः ॥ विनापराधंदं
डंतितेवैनरकगामिनः ॥ ४५ ॥ आशयासमनुप्राप्तान्ब्राह्मणानर्थिनोगृहे ॥ नभोजयंतिपाकेपितेवैनरकगामिनः ॥
॥ ४६ ॥ सर्वभूतेष्वविश्वस्तास्तथातेषुविनिर्दयाः ॥ सर्वभूतेषुजिह्मायेतेवैनरकगामिनः ॥ ४७ ॥ नियमान्समुपादा
ययेपश्चादजितेंद्रियाः ॥ विग्लापयंतितान्भूयस्तेवैनरकगामिनः॥४८॥ अध्यात्मविद्यादातारंनैवमन्यंतियेगुरुम्॥
तथापुराणवक्तारंतेवैनरकगामिनः ॥ ४९ ॥ मित्रद्रोहकरायेचप्रीतिच्छेदकराश्चये ॥ आशाछेदकरायेचतेवैनरक
गामिनः ५० ॥ विवाहंदेवयात्रांचतीर्थसार्थान्विलुंपति ॥ सवसेन्नरकेघोरेतस्मान्नावर्तनंपुनः ॥ ५१ ॥ अग्निंदद्यान्म
हापापीगृहेग्रामेतथावने ॥ सनीतोयमदूतैश्चवह्निकुंडेषुपच्यते ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ह्माःकुटिलाः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ नियमान् संध्यावंदनकृच्छ्रचांद्रायणादीन्समुपादायप्रतिज्ञयास्वीकृत्ययेअजितेंद्रियाअदांतमनसस्त्यजं
तिते ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

॥ ५३ ॥ शीतलाछायायस्मिन्निति शीतलच्छायंवनंतस्मिन्निति कटाक्षः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ यावदाभूतसंप्लवंमहाप्रलय पर्यंतंकुलालाग्निकुंडेघटवत्पच्यंते ॥ ५९ ॥ ननु दिनांतेब्रह्मणःप्रोक्तोनाशोलोकत्रयस्यवै परार्द्धद्वितयांतेपिब्रह्मांडस्यापिसंक्षयः १ इतिपुराणवचनात् कथंमहाप्रलयपर्यंतंपापिनांनरकेनिवासःसंभवतिब्रह्मणोदिनांतेएवतेषांविनाशःस्यादितिचेत्तत्राह तस्येति तेषा

अग्निनादग्धगात्रोसौयदाछायांप्रयाचते ॥ नीयतेचतदादूतैरसिपत्रवनांतरे ॥ ५३ ॥ खड्गतीक्ष्णैश्चतत्पत्रैर्गात्रच्छेदोयदाभवेत् ॥ तदोचुःशीतलच्छायेसुखनिद्रांकुरुष्वभो ॥ ५४ ॥ पानीयंपातुमिच्छन्वैतृषार्तोयदियाचते ॥ पानार्थंतैलमत्युष्णंतदादूतैःप्रदीयते ॥ ५५ ॥ पीयतांभुज्यतांपानमन्नमूचुस्तदेतिते ॥ पीतमात्रेणतेनैवदग्धांत्रानिपतंतिते ॥ ५६ ॥ कथंचित्पुनरुत्थायप्रलपंतिसुदीनवत् ॥ विवशाउच्छ्वसंतश्चतेवक्तुमपिनाशकन् ॥ ५७ ॥ इत्येवंबहुशस्ताक्ष्यंयातनाःपापिनांस्मृताः ॥ किमेतैर्विस्तरात्प्रोक्तैःसर्वशास्त्रेषुभाषितैः ॥ ५८ ॥ एवंवैक्लिश्यमानास्तेनरानार्यःसहस्रशः ॥ पच्यंतेनरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ५९ ॥

पिनः पुनरुत्पत्ति

समयेतत्रनरकेष्वेवउत्पद्यंतेतस्यपापस्यअक्षयंफलंभुंजंति तदुक्तं बृहन्नारदीये निर्गुणोपिनिरानंदःसर्वात्मासर्वभावनः चराचरात्मकंविश्वंयथापूर्वमकल्पयत् १ स्थावराद्याश्चविप्रेंद्रायत्रयत्रव्यवस्थिताः तस्मात्कृतानांपापानांपुण्यानांचैवसत्तमाः २ अवश्यमे

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

वभोक्तव्यंसर्वथाह्यक्षयंफलं नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपीति ३ स्मृतिश्च निशांतिपुनरुत्थायप्रलयेयद्भयंगतं ब्रह्माजगद्यथंसर्वं यथापूर्वमकल्पयत् ४ इति श्रुतिश्च धातायथापूर्वमकल्पयत् दिवंचपृथिवींचांतरिक्षमथोस्वरिति अतःस्वर्गनरकस्थाःस्वस्वस्थानेष्वेवो

तस्याक्षयंफलंभुंक्तातत्रैवोत्पद्यतेपुनः॥ यमाज्ञयामहींप्राप्यभवंतिस्थावरादयः॥ ६० ॥ वृक्षगुल्मलतावल्लीगिरयश्चतृणानिच॥ स्थावराइतिविख्यातामहामोहसमावृताः॥ ६१ ॥ कीटाश्चपशवश्चैवपक्षिणश्चजलेचराः॥ चतुरशीतिलक्षेषुकथितादेवयोनयः॥ ६२ ॥ एताःसर्वाःपरिभ्रम्यततोयांतिमनुष्यताम्॥ मानुषेपिश्वपाकेषुजायंतेनरकागताः॥ तत्रापिपापचिन्हैस्तेभवंतिबहुदुःखिताः॥ ६३ ॥ गलत्कुष्ठाश्चजन्मांधामहारोगसमाकुलाः॥ भवंत्येवंनरानार्यःपापचिन्होपलक्षिताः॥ ६४ ॥ ॥इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेनरकप्रदपापचिन्हनिरूपणोनामचतुर्थोध्यायः॥४॥ ॥गरुडउवाच॥ ॥येनयेनचपापेनयद्यच्चिन्हंप्रजायते॥यांयांयोनिंचगच्छंतितन्मेकथयकेशव ॥१॥

त्पद्यशुभाशुभकर्मफलमक्षयमेवभुंजंतीत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रुत्वाचपापचिन्हानिगलत्कुष्ठादिकानिच इदानींगरुडस्तानियथापापंविपृच्छति १ मनुजैःपातकंकर्मकृतंयत्पूर्वजन्मनि हरिस्तत्सूचकान्याहपापचिन्हानिपंचमे २ ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ २ ॥ ३॥ पुलिंदोभिल्लःअगम्यास्वगोत्रजा दुश्चर्मागजचर्मा गुरुतल्पगः गुरुकुलस्त्रीकामुकः ॥ ४ ॥ अतिरक्तांगःकुष्ठविशेषःश्यावदंतः स्वभावतःकृष्णदंतः शावदंतइतिपाठेतुशावाअतिसूक्ष्माभोजनेबहुदुःखदादंतायस्येतिशावदंतः श्यावदंतैस्तुकिंचिद्दुःखानुभवोना

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ येःपापैर्यातियांयोनिंपापिनोनरकागताः ॥ येनपापेनयद्भिह्नंजायतेममतच्छृणु ॥ २ ॥ ब्रह्महाक्षयरोगीस्याद्गोघ्नःस्यात्कुब्जकोजडः ॥ कन्याघातीभवेत्कुष्ठीत्रयश्चांडालयोनिषु ॥ ३ ॥ स्त्रीघातीगर्भपाती चपुलिंदोरोगवान्भवेत् ॥ अगम्यागमनात्पंढोदुश्चर्मागुरुतल्पगः ॥ ४ ॥ मांसभोक्तातिरक्तांगःश्यावदंतस्तुमद्य पः ॥ अभक्ष्यभक्षकोलौल्याद्ब्राह्मणःस्यान्महोदरः ॥ ५ ॥ अदत्वामिष्टमश्नातिसभवेद्गलगंडवान् ॥ श्राद्धेन्नमशुचिं दत्वाचित्रकुष्ठीप्रजायते॥६॥गुरोर्गर्वेणावमानादपस्मारीभवेन्नरः॥निंदकोवेदशास्त्राणांपांडुरोगीभवेद्ध्रुवम् ॥ ७॥ कूटसाक्षीभवेन्मूकःकाणःस्यात्पंक्तिभेदकः ॥ अनोष्ठःस्याद्विवाहघ्नोजन्मांधःपुस्तकंहरेत् ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥

स्ति अतःपापचिन्हानामतिदुःखप्रदत्वाच्छावदंतःइत्येवयुक्तम् लौल्यादजितेंद्रियत्वात् महोदरः जलोदररोगी॥५॥६॥ अपस्मारीमृगी रोगी ॥ ७ ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पादेनताडनात्खंजः पन्थामाघातात्पंगुः गद्गदःअस्फुटवक्ता तस्यानृतवादस्यश्रोता ॥ ९ ॥ पलविक्रेतामांसविक्रयी ॥ १० ॥ कुनखी निसर्गतःकुत्सितनखः कुष्टिसदृशः ॥ ११ ॥ आखुर्मूषकः धान्यंसतुषान्नं ॥ १२ ॥ शाकंहृत्वाशिखीमयूरःस्यात् हृत्वैतस्यसर्वत्रसंबंधः

गोब्राह्मणपदाघातात्खंजःपंगुश्चजायते ॥ गद्गदोनृतवादीस्यात्तच्छ्रोतावधिरोभवेत् ॥ ९ ॥ गरदःस्याज्जडोन्मत्तः खल्वाटोग्निप्रदायकः ॥ दुर्भगःपलविक्रेतारोगवान्परमांसभुक् ॥ १० ॥ हीनजातौप्रजायेतरत्नानामपहारकः ॥ कुनखीस्वर्णहर्तास्याद्धातुमात्रहरोऽधनः ॥ ११ ॥ अन्नहर्ताभवेदाखुःशलभोधान्यहारकः ॥ चातकोजलहर्तास्याद्विपहर्ताचटश्चिकः ॥ १२ ॥ शाकंपत्रंशिखीहृत्वागंधाञ्छुच्छुंदरीशुभान् ॥ मधुदंशःपलंगृध्रोलवणंचपिपीलिका ॥ १३ ॥ तांबूलफलपुष्पादिहर्तास्याद्वानरोवने ॥ उपानत्तृणकार्पासहर्तास्यान्मेषयोनिषु ॥ १४ ॥ यश्चरौद्रोपजीवीचमार्गेसार्थान्विलुंपति ॥ मृगयाव्यसनीयस्तुछागःस्याद्वधिकगृहे ॥ १५ ॥ योमृतोविषपानेनकृष्णसर्पोभवेद्गिरौ ॥ निरंकुशःस्वभावःस्यात्कुंजरोनिर्जनेवने ॥ १६ ॥

शुभान्मृगमदादीन्गंधान्हृत्वाछुछुंदरीस्यात् भाषायांचामचेडइति मधुहृत्वा दंशःमधुमक्षिका स्यात् ॥ १३ ॥ १४ ॥ रौद्रेणहिंस्रकर्मणाउपजीविकाकर्ता सार्थान्यात्रिकजनसमूहान् ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

६

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विश्वंसर्वजातीयंप्राणिजातंदेवादेवतायस्मिन्तद्विश्वेदेवंस्वार्थेतद्धितः वैश्वदेवंनामकर्म तदकर्तारः सर्वेषांकुलालरजकादीनामप्यन्नंभक्षयंतितेसर्वभक्षाः गणान्नंगणिकान्नंचभुक्त्वाचांद्रायणंचरेदितिनिषेधात् सर्वभक्षमपिभक्षयंतीतिवाअशुचिहेयोपादेयपरीक्षामकृत्वाये

वैश्वदेवमकर्तारःसर्वभक्षाश्चयेद्विजाः॥ अपरीक्षितभोक्तारोव्याघ्राःस्युर्निर्जनेवने॥ १७॥ गायत्रींनस्मरेद्यस्तुयो
नसंध्यामुपासते॥ अंतर्दुष्टोबहिः साधुःसभवेद्ब्राह्मणोबकः ॥ १८ ॥ अयाज्ययाजकोविप्रःसभवेद्ग्रामसूकरः ॥
खरोवैबहुयाजित्वात्काकोनिर्मंत्रभोजनात्॥ १९ ॥ पात्रेविद्यामदाताचबलीवर्द्दोभवेद्द्विजः ॥ गुरुसेवामकर्ताचशि
ष्यःस्याद्गोखरःपशुः॥ २० ॥ गुरुंहुंकृत्यतुंकृत्यविप्रंनिर्जित्यवादतः॥ अरण्येनिर्जलेदेशेजायतेब्रह्मराक्षसः॥२१॥
प्रतिश्रुतंद्विजेदानमदत्वाजंबुकोभवेत्॥ सतामसत्कारकरःफेत्कारोग्निमुखोभवेत् ॥ २२॥ मित्रध्रुग्गिरिगृध्रःस्या
दुलूकः क्रयवंचनात्॥ वर्णाश्रमपरीवादात्कपोतोजायतेवने ॥ २३॥

भुंजंतितेपि ॥ १७ ॥ १८ ॥ अयाज्यान्याजयितुमनर्हान्पतितयवनादीन् याजयतीति अयाज्ययाचकइतिपाठेप्ययमेवार्थः बहूनद
क्षिणालोभेनयाजयतीति बहुयाजीतस्यभावस्तत्त्वंतस्मात् निर्मंत्रंअमृतोपस्तरणादिमंत्रंविना आमंत्रणरहितंवा॥ १९ ॥ २०॥ हुंतुं कृ
त्यगुरुमवज्ञायेत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ मित्रध्रुक्मित्रद्रोहीगिरौगृध्रः क्रयेव्यवहारेपरीवादान्निंदनात् ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ २४ ॥ २५ ॥ भर्त्सतेधिक्करोति॥२६॥२७॥२८॥अप्राप्तयौवना अजातरजस्कातस्याः संगात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ वृषलीव्याख्याता॥३१॥

आशाच्छेदकरोयस्तुस्नेहच्छेदकरस्तुयः ॥ योद्वेषात्स्त्रीपरित्यागीचक्रवाकश्चिरंभवेत् ॥ २४ ॥ मातृपितृगुरुद्वेषी भगिनीभ्रातृवैरकृत् ॥ गर्भेयोनौविनष्टःस्याद्यावद्योनिसहस्रशः ॥ २५ ॥ श्वश्वोर्गालिप्रदानारीनित्यंकलहकारिणी ॥ साजलौकाचयूकास्याद्भर्तारंभर्त्सतेचया ॥ २६ ॥ स्वपतिंचपरित्यज्यपरपुंसानुवर्तिनी ॥ वल्गुलीगृहगोधास्याद्विमुखीवातसर्पिणी ॥ २७ ॥ यः स्वगोत्रोपघातीचस्वगात्रस्त्रीनिषेवणात् ॥ तरक्षुःशल्लकोभूत्वाऋक्षयोनिषु जायते ॥ २८ ॥ तापसीगमनात्कामीभवेन्मरुपिशाचकः ॥ अप्राप्तयौवनासंगाद्भवेदजगरोवने ॥ २९ ॥ गुरुदाराभिलाषीचकृकलासोभवेन्नरः ॥ राज्ञींगत्वाभवेद्दुष्टोमित्रपत्नींचगर्दभः ॥ ३० ॥ गुदगोविड्वराहःस्याद्वृषः स्याद्वृषलीपतिः ॥ महाकामीभवेद्यस्तुस्यादश्वःकामलंपटः ॥३१॥ मृतस्यैकादशाहंतुभुंजानः श्वाविजायते॥लभेद्देवलको विप्रोयोनिंकुक्कुटसंज्ञकाम्॥३२॥द्रव्यार्थंदेवतापुजांयःकरोतिद्विजाधमः॥सवैदेवलकोनामहव्यकव्येषुगर्हितः३३

एकादशाहम् आएकादशाहम् आएकादशाहमितिछेदः एकादशाहपर्यंतंसूतकान्नमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ देवलकमाह हव्यकव्येषुगर्हितः पितृदेवकार्येषुभोजयितुमनर्हः ॥ ३३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

महापापिनांयोनिमाहत्रिभिः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ न्यासस्यस्वगृहेधृतस्यपरधनस्यापहरणेनग्रहणेन ॥ ३७ ॥ प्रसंगाद्ब्रह्मस्वहरणं दोषमाह ब्रह्मस्वमितिचतुर्भिः प्रणयात्कपटस्नेहात् भुक्तंभक्षितं ब्रह्मस्वंब्राह्मणधनं आसप्तमंसप्तमपुरुषपर्यंतंकुलंदहति पुण्यलोकैः

॥ महापातकजान्घोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् ॥ कर्मक्षयेप्रजायंतेमहापातकिनस्त्विह ॥३४॥ खरोष्ट्रमहिषीणांहि ब्रह्महायोनिमृच्छति ॥ वृकश्वानशृगालानांसूरापायांतियोनिषु ॥ ३५॥ कृमिकीटपतंगत्वंस्वर्णस्तेयीसमाप्नुयात्॥ तृणगुल्मलतात्वंचक्रमशोगुरुतल्पगः ॥ ३६ ॥ परस्ययोषितंहत्वान्यासापहरणेनच ॥ ब्रह्मस्वहरणाच्चैवजायते ब्रह्मराक्षसः ॥३७॥ ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम् ॥ बलात्कारेणचौर्येणदहत्याचंद्रतारकम्॥३८॥लोहचूर्णाश्मचूर्णेचविषंचजरयेन्नरः ॥ ब्रह्मस्वंत्रिपुलोकेषुकःपुमाञ्जरयिष्यति ॥ ३९ ॥ ब्रह्मस्वरसपृष्टानिवाहनानिबलानिच॥युद्धकालेविशीर्यंतेसैकताःसेतवोयथा ॥ ४० ॥ देवद्रव्योपभोगेनब्रह्मस्वहरणेनच ॥ कुलान्यकुलतांयांतिब्राह्मणातिक्रमेणच ॥ ४१ ॥ स्वमाश्रितंपरित्यज्यवेदशास्त्रपरायणम्॥ अन्येभ्योदीयतेदानंकथ्यतेयमतिक्रमः॥४२॥

सहदग्धंकरोति बलाद्भुक्तंसदाचंद्रतारापर्यंतंभाविकुलंदहति वंशोच्छेदंकरोतीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ कःनकोपीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ विशीर्यंतेपलायंते ॥ ४० ॥ अकुलतामुच्छेदताम् ॥ ४१ ॥ अतिक्रमंव्याख्यायते स्वमिति ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विप्रेस्वमाश्रितेवेदवर्जितेकुपात्रेसति अतिक्रमदोषोनास्तीत्यर्थः ज्वलंतंदूरेदीप्यमानंभस्मनिनिकटवर्तिनियथादूरादाहृत्यअग्नावेव हवनमुचितं तथानिकटवर्तिनंमूढंपरित्यज्यविदेशादानीयपात्रेप्रदेयमितिभावः ॥ ४३ ॥ पात्रंपरित्यज्यकुपात्रदानस्यफलमाहअतीति

ब्राह्मणातिक्रमोनास्तिविप्रेवेदविवर्जिते ॥ ज्वलंतमग्निमुत्सृज्यनहिभस्मनिहूयते ॥ ४३ ॥ अतिक्रमेकृतेताक्ष्यभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् ॥ जन्मांधःसन्दरिद्रःस्यान्नदाताकिंतुयाचकः॥ ४४ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवायोहरेच्चवसुंधराम् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः॥ ४५॥ स्वयमेवचयोदत्त्वास्वयमेवापकर्षति ॥ सपापीनरकंयातियावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४६ ॥ दत्वावृत्तिंभूमिदानंयत्नतःपरिपालयेत् ॥ नरक्षतिहरेद्यस्तुसपंगुःश्वाभिजायते ॥ ४७॥ विप्रस्यवृत्तिकरणेलक्षधेनुफलंभवेत् ॥ विप्रस्यवृत्तिहरणान्मर्कटःश्वाकपिर्भवेत् ॥ ४८॥ एवमादीनिचिह्नानियोनयश्चखगेश्वर ॥ स्वकर्मविहितालोकेदृश्यंतेत्रशरीरिणाम् ॥ ४९ ॥ एवंदुष्कर्मकर्तारोभुक्त्वानिरययातनाम् ॥ जायंतेपापशेषेणप्रोक्तास्वेतासुयोनिषु ॥ ५० ॥ ततोजन्मसहस्रेषुप्राप्यतिर्यक्शरीरताम् ॥ दुःखानिभारवहनोद्भवादीनिलभंतिते ॥ ५१ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ अपकर्षतिहरति ॥ ४६ ॥ ॥४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ उपसंहरतिएवमिति ॥ ५० ॥ तिर्यक्शरीरतांपशुपक्षिदेहभावंभारवाहनेनउद्भवोयेषांतानि पशुदेहेलभंते ॥ ५१ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

वृष्ट्यादिभवदुःखंपक्षिदेहेइति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिटीकायांपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ पातकीनरकंगत्वाजा

पक्षिदुःखंततोभुक्त्वावृष्टिशीतातपोद्भवम् ॥ मानुषंलभतेपश्चात्समीभूतेशुभाशुभे ॥ ५२ ॥ स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेनभू त्वागर्भेक्रमादसौ ॥ गर्भादिमरणांतंचप्राप्यदुःखंम्रियेत्पुनः ॥ ५३ ॥ समुत्पत्तिर्विनाशश्चजायतेसर्वदेहिनाम् ॥ ए वंप्रवर्तितंचक्रंभूतग्रामेचतुर्विधे ॥ ५४ ॥ घटीयंत्रंयथामर्त्याभ्रमंतिममायया ॥ भूमौकदाचिन्नरकेकर्मपाशसमावृ ताः ॥ ५५ ॥ अदत्तदानाच्चभवेद्दरिद्रोदरिद्रभावाच्चकरोतिपापम् ॥ पापप्रभावान्नरकेप्रयातिपुनर्दरिद्रःपुनरेवपापी ॥ ५६ ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ नानुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥ ५७ ॥ ॥ इतिश्रीग रुडपुराणेसारोद्धारेपापचिह्ननिरूपणोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ ॥ कथमुत्पद्यतेमातुर्जठरे नरकागतः ॥ गर्भादिदुःखंयद्भुंक्तेतन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ ॥ स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेननिरुद्धेशुक्रशोणिते ॥ यथायंजा यतेमर्त्यस्तथावक्ष्याम्यहंतव ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यतेनिर्धनेकुले इतिश्रुत्वातुगरुडस्तज्जन्मपरिपृच्छति ॥ १ ॥ प्रोक्तमामुष्मिकंदुःखंयेषामध्यायपंचकैः तेषांषष्ठेऽधुनाप्राहजन्मकर्मचके शवः २ कथमिति १ प्रसंगेनसंगमेननिरुद्धेगर्भेएवास्थितेसति ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

यस्मिन्ऋतुमध्येहत्याचतुर्थांशेनअस्तितस्मिन्नेवदिनत्रयेपापिनांदेहोत्पत्तिरित्यन्वयः ॥ ३ ॥ ब्रह्मघातिनीमहापातकयुक्तेवास्पर्शाए
तास्त्रिमलिनदिनांतर्गताश्चांडाल्यादिसमाहिनरकेभ्यआगतानांमातरोभवंतिएतास्त्वेवनरकागताउत्पद्यंतइत्यर्थः ॥ ४ ॥ दैवंइश्वरस्त
देवनेतृप्रवर्तकंयस्यतद्देवनेत्रेतनपूर्वकृतनकर्मणाजंतुर्जीवः देहस्यप्राप्तयेपुंसः पुरुषस्यरेतसः शुक्रस्यकणोबिंदुस्तस्याश्रयःसन्स्त्रिया
उदरंप्रविष्टोभवति अत्रायंविशेषः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजायते रक्ताधिक्येभवेन्नारीशुक्राधिक्येभवेत्पुमान् समानेद्रव्य

ऋतुमध्येहिपापानांदेहोत्पत्तिःप्रजायते ॥ इंद्रस्यब्रह्महत्यास्तियस्मिंस्तस्मिन्दिनत्रये ॥ ३ ॥ प्रथमेहनिचांडाली
द्वितीयेब्रह्मघातिनी ॥ तृतीयेरजकीह्येतानरकागतमातरः ॥४॥ कर्मणादैवनेत्रेणजंतुर्देहोपपत्तये ॥ स्त्रियाःप्रविष्टउ
दरंपुंसोरेतःकणाश्रयः ॥ ५ ॥ कललंत्वेकरात्रेणपंचरात्रेणबुद्बुदम् ॥ दशाहेनतुकर्कंधूःपेश्यंडंवाततःपरम् ॥ ६ ॥
मासेनतुशिरोद्वाभ्यांबाव्हंगाद्यंगविग्रहः ॥ नखलोमास्थिचर्माणिलिंगच्छिद्रोद्भवस्त्रिभिः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संयोगेतृतीयाप्रकृतिर्भवेत् विभक्तेरेतसिप्रायोभवेद्युग्ममपिक्वचिदिति ॥ ५ ॥ भूत्वागर्भेक्रमादितिपूर्वसूचितक्रमेणैवगर्भोत्पत्तिप्रकारमा
ह कललमितिचतुर्भिः कललंशुक्रशोणितंमिश्रितंभवति ततोबुद्बुदवत्तुलंभवति पेशीमांसपिंडाकारंभवति कर्कंधूः बदरीफलं कठिनं
भवति अंडंवायोन्यंतरे ॥ ६ ॥ बाव्हंगाद्यंगानांविग्रहोविभागः लिंगछिद्राणिचतेषामुद्भवः ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

जरायुणागर्भवेष्टनेनवीतः प्रावृतः ॥ ८ ॥ मातुर्जग्धेनभक्षितेनान्नेनपानाद्यैश्चएधमानाधातवोयस्यजंतूनांसंभवोयस्मिन्नसंमतेदुर्गतेंशे
तेतथाचमार्कंडेयपुराणेनाडीचाप्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते स्त्रीणांतथांत्रसुषिरेसानिबद्धोपजायते क्रमंतेभुक्तपीतानिस्त्रीणांगर्भो

चतुर्भिर्धातवःसप्तपंचभिःक्षुत्तृडुद्भवः॥ षड्भिर्जरायुणावीतःकुक्षौभ्राम्यतिदक्षिणे ॥ ८ ॥ मातुर्जग्धान्नपानाद्यैरेधद्धा
तुरसंमते॥ शेतेविण्मूत्रयोर्गर्तेसजंतुर्जंतुसंभवे ॥ ९ ॥ कृमिभिःक्षतसर्वांगःसौकुमार्यात्प्रतिक्षणम्॥ मूर्च्छामाप्नो
त्युरुक्लेशस्तत्रत्यैःक्षुधितैर्मुहुः॥ १० ॥ कटुतीक्ष्णोष्णलवणरूक्षाम्लादिभिरुल्बणैः ॥ मातृभुक्तैरुपस्पृष्टःसर्वांगो
त्थितवेदनः॥ ११ ॥ उल्बेनसंवृतस्तस्मिन्नंत्रैश्चबहिरावृतः॥ आस्तेकृत्वाशिरःकुक्षौभुग्नपृष्ठशिरोधरः॥ अकल्पः
स्वांगचेष्टायांशकुंतइवपंजरे ॥ १२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

दरेतथा तैराप्यायितदेहोसौजंतुर्वृद्धिमुपैतिवाइति ॥ ९ ॥ कथमुत्पद्यंतइतिप्रश्नोत्तरमुक्त्वा गर्भादिदुःखंयद्भुक्ते एतस्योत्तरमाह तत्रत्य
गर्भस्थितैः क्षुधितैःखादद्भिः कृमिभिः सौकुमार्यात् कोमलत्वेन क्षतानिसर्वांगानियस्य ॥ १० ॥ उल्बणैःदुःसहैःसर्वांगेषुउत्थितावेदना
यस्य आस्तेइत्युत्तरेणान्वयः ॥ ११ ॥ उल्बेणजरायुणाभुग्नंवक्रंपृष्ठंशिरोधराग्रीवाचयस्य ॥ १२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दैवात्पूर्वकर्मवशाल्लब्धास्मृतिर्येनसदीर्घंदुरंतंअनुच्छ्वासंयथाभवतितथा तत्रस्थितःसन्सुखंनैवविंदतेइति ॥ १३ ॥ नाथमानोयाचमानः उपतप्यमानोवा ऋषिर्देहात्मदर्शीसप्तवध्रयोबंधनभूताधातवोयस्यसः ॥ १४ ॥ सूतिहेतुभिर्वातैर्वेपितःसोदरःसमानोदरजन्माविष्ठा

तत्रलब्धस्मृतिर्दैवात्कर्मजन्मशतोद्भवम् ॥ स्मरन्दीर्घमनुच्छ्वासंशर्मकिंनामविंदते ॥ १३ ॥ नाथमानऋषिर्भीतःसप्तवध्रिःकृतांजलिः ॥ स्तुवीततंविक्लवयावाचायेनोदरेर्पितः ॥ १४ ॥ आरभ्यसप्तमान्मासाल्लब्धबोधोपिवेपितः ॥ नैकत्रास्तेसूतिवातैर्विष्ठाभूरिवसोदरः॥१५॥जीवउवाच॥ ॥श्रीपतिंजगदाधारमशुभक्षयकारकम्॥ व्रजामिशरणं विष्णुंशरणागतवत्सलम् ॥ १६ ॥ त्वन्मायामोहितोदेहेतथापुत्रकलत्रके ॥ अहंममाभिमानेनगतोऽहंनाथसंसृतिम् ॥१७॥ कृतंपरिजनस्यार्थेमयाकर्मशुभाशुभम् ॥ एकाकीतेनदग्धोऽहंगतास्तेफलभागिनः ॥१८॥ यदियोन्याःप्रमुच्येऽहंतत्स्मरिष्येपदंतव ॥ तमुपायंकरिष्यामियेनमुक्तिंव्रजाम्यहम् ॥ १९ ॥ विण्मूत्रकूपेपतितोदग्धोहंजठराग्निना ॥ इच्छन्नितोविवसितुंकदानिर्यास्यतेबहिः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

भृःकृमिरिव ॥ १५ ॥ अत्रातिदुःखितोजीवोमंदविरक्तइवनिर्विद्यस्तौति श्रीपतिमित्याद्यष्टभिः ॥ १६ ॥ १७ ॥ परिजनस्यार्थेकुटुंबपालनाय ॥ १८ ॥ १९ ॥ स्वदुःखंविज्ञापयन्नाह इतोगर्भाद्विवसितुंनिर्गंतुमिच्छन् असौकदाबहिर्निर्यास्यतेनिष्कास्यते ॥ २० ॥

७

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

येनेदृशंमेविज्ञानंदत्तंदीनदयालुना ॥ तमेवशरणंयामिपुनर्मेमाऽस्तुसंसृतिः ॥ २१ ॥ नचनिर्गंतुमिच्छामिवहिर्गर्भा
त्कदाचन ॥ यत्रयातस्यमेपापकर्मणादुर्गतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ तस्मादत्रमहद्दुःखेस्थितोपिविगतक्लमः ॥ उद्धरिष्या
मिसंसारादात्मानंतेपदाश्रयः ॥ २३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंकृतमतिर्गर्भेदशमास्यःस्तुवन्नृषिः ॥ सद्यःक्षिपत्यवा
चीनंप्रसूत्यैसूतिमारुतः ॥ २४ ॥ तेनावसृष्टःसहसाकृत्वावाक्शिरआतुरः ॥ विनिष्क्रामतिकृच्छ्रेणनिरुच्छ्वासोहत
स्मृतिः ॥ २५ ॥ पतितोभुविविण्मुत्रेविष्ठाभरिवचेष्टते॥ रोरूयतिगतेज्ञानेविपरीतांगतिंगतः ॥ २६ ॥ गर्भेव्याधौ
श्मशानेचपुराणेयामतिर्भवेत् ॥ सायदिस्थिरतांयातिकोनमुच्येतबंधनात् ॥ २७ ॥ यदागर्भाद्बहिर्यातिकर्मभोगा
दनंतरम् ॥ तदैववैष्णवीमायामोहयत्येवपूरुषम् ॥ २८ ॥ सतदामाययास्पृष्टोनकिंचिद्वदतेवशः ॥ शैशवादिभवंदुः
खंपराधीनतयाश्नुते ॥ २९ ॥

तत्कृतमुपकारंस्मरन्नाह येनेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ अथवातस्मादत्रैवस्थितोपिविगतक्लमः अव्याकुलः सन् कात्रतवसाधनसामग्रीतत्राह
तेपदाश्रयःसन्निति ॥ २३ ॥ दशमास्यःदशमासागर्भेव्यतीतायस्येति ऋषिर्जीवः सद्यस्तत्क्षणमेव अवाचीनं अवाङ्मुखं सूतिहेतुर्मा
रुतः प्रसूत्यैजन्मार्थंक्षिपतिनुदति ॥ २४ ॥ अवसृष्टः अधि
क्षिप्तःसन् ॥ २५ ॥ २६ ॥ श्मशानेमृतानुगमने पुराणेतच्छ्रवणे ॥ २७ ॥ किमितिस्थिरतांनयातिइत्यत्राह यदेति ॥ २८ ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

गर्भदुःखमुक्त्वाशैशवदुःखमाह परेतित्रिभिः परस्यछंदंमनोगतमभिप्रायं अविदुषाजनेनपुष्यमाणः पाल्यमानः अनभिप्रेतंप्रतिकूलं आपन्नः प्राप्तःसन्स्तन्यार्थंरोदनेउदरव्यथांप्रकल्प्यनिंबरसपानं उदरव्यथयारोदनेस्तनपानमित्यादि ॥ ३० ॥ आसनोत्थानचेष्टनेच अ

परच्छंदंनविदुषापुष्यमाणोजनेनसः ॥ अनभिप्रेतमापन्नःप्रत्याख्यातुमनीश्वरः ॥ ३० ॥ शायितोशुचिपर्यंकेजंतुस्वेदजदूषिते ॥ नेशःकंडूयनेंगानामासनोत्थानचेष्टने ॥ ३१ ॥ तुदंत्यामत्वचंदंशामशकामत्कुणादयः ॥ रुदंतंविगतज्ञानंकृमयःकृमिकंयथा ॥ ३२ ॥ इत्येवंशैशवंभुक्त्वादुःखंपौगंडमेवच ॥ ततोयौवनमासाद्ययातिसंपदमासुरीम् ॥ ॥ ३३ ॥ तदादुर्व्यसनासक्तोनीचसंगपरायणः ॥ शास्त्रसत्पुरुषाणांचद्वेष्टास्यात्कामलंपटः ॥ ३४ ॥ दृष्ट्वास्त्रियंदेवमायांतद्भावैरजितेंद्रियः ॥ प्रलोभितःपतत्यंधेतमस्यग्नौपतंगवत् ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नीशःसन्रोरूयतीत्यनुषंगः ॥ ३१ ॥ आमाकोमलात्वक्यस्यतंगर्भेजातंज्ञानं ॥ ३२ ॥ शैशवंपंचवर्षाणि पौगंडंयौवनादर्वाक् तत्रचाध्ययनादिदुःखानि यौवनदुःखमाह आसुरींदंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादि ॥ ३३ ॥ तदायौवनसमये ॥ ३४ ॥ कामलंपटतामेवाह दृष्ट्वेति देवस्यममायारूपांतद्भावैस्तस्याःकटाक्षकपटस्नेहवंचनादिभिर्भावैःप्रलोभितःसन्नंधेतमसिमहामोहेपतति ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

अत्रपंचेंद्रियप्रधानोनरःपततीतिकिंवाच्यं एकैकेंद्रियासक्त्यैवबहवोनष्टाइत्याह कुरंगेतिपंचभिः शब्दस्पर्शरूपरसगंधैर्मोहिताःकुरंगाद यः पंचहताएवकिंचपंचभिःश्रवणादिभिः श्रवणादिभिरिंद्रियैः पंचशब्दादिविषयान्यः एकएवप्रमादीअविवेकीसेवते सयुवाकथंनह न्यते अपितुहन्यतेएवेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ हननमेवनिरूपयति अलब्धइतिद्वाभ्यां नलब्धंअभीप्सितं वांछितंकामिन्यादिसुखंयेनसः अ

कुरंगमातंगपतंगभृंगमीनाहताःपंचभिरेवपंच ॥ एकःप्रमादीसकथंनहन्यतेयःसेवतेपंचभिरेवपंच ॥ ३६ ॥ अल ब्धाभीप्सितोज्ञानादिद्धमन्युःशुचार्पितः ॥ सहदेहेनमानेनवर्द्धमानेनमन्युना ॥ ३७ ॥ करोतिविग्रहंकामीकामि ष्वंतायचात्मनः ॥ बलाधिकैःसहन्येतगजैरन्यैर्गजोयथा ॥ ३८॥ एवंयोविषयासक्त्यानरत्वमतिदुर्लभम् ॥ वृथा नाशयतेमूढस्तस्मात्पापतरोहिकः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ज्ञानादविचारात्इद्धः प्रवृद्धोमन्युः कोपोयस्येतियदावांछितलाभोनजातः तदाशुचार्पितः शोकेनयुक्तोभवति यदादेहेनसहैववर्धमाने नमन्युनाच ॥ ३७ ॥ आत्मनोहितायस्वस्यनाशायकामिषु अन्यजारेषुकामिनीनिमित्तंविग्रहंविरोधंकरोति तदाकामीयुवाबलेनाधि कैर्जारैर्हन्येतयथाप्रबलैर्गजैर्हीनोगजइव ॥ ३८ ॥ योविषयासक्त्यावृथैवनरत्वंनाशयतितमनुशोचन्नाह एवमितिद्वाभ्याम् ॥ ३९ ॥

॥ २६ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

जातीशतेष्विति पश्वादिजातीनांशतेषुशतशब्दोत्रआनंत्यवाचकः अनेकजीवजातिष्वित्यर्थः भुविकर्मभूमौचमानुषत्वंयन्मनुष्यशरीरंलभते तदुर्लभंहिभगवन्नामस्मरणार्हत्वात् अहोवतश्वपचोतोगरीयान्यज्जिव्हाग्रेवर्ततेनामतुभ्यमितिवचनात् तत्रापिनरदेहेपिद्विजत्वंब्राह्मणत्वंदुर्लभतरं अतिदुर्लभंखलु अतोभोगरुडयोद्विजस्तत्रतारुण्येपालयतिदेहमितिशेषः इंद्रियाणिलालयति विषयास्वादनेलंपटानिकरोति तस्यद्विजस्यहस्तगतं अनायासेनकरतलेप्राप्तंपानेनअजरामरत्वप्रदमप्यमृतंप्रमादात्पानस्यालस्यात्क्षरतिवृथैवनिः

जातीशतेपुलभतेभुविमानुषत्वंतत्रापिदुर्लभतरंखलुभोद्विजत्वम् ॥ यस्तन्नपालयतिलालयतींद्रियाणितस्यामृतंक्षरतिहस्तगतंप्रमादात् ॥ ४० ॥ ततस्तांवृद्धतांप्राप्यमहाव्याधिसमाकुलः ॥ मृत्युंप्राप्यमहद्दुःखंनरकंयातिपूर्ववत् ॥ ४१ ॥ एवंगतागतैःकर्मपाशैर्बद्धाश्चपापिनः ॥ कदापिनविरज्यंतेममममायाविमोहिताः ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥

सरतिपतति तथातपस्तीर्थादिषुसमर्थमुक्तिपदंतारुण्यंक्षुद्रविषयाभिलाषेणवृथैवभवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ततस्तारुण्यानंतरंतांआस्तेवमत्योपन्यस्तमित्यादिनापूर्वोक्तांवृद्धतांप्राप्यपूर्ववत् यातनादेहआवृत्त्येत्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण ॥ ४१ ॥ एवंषडध्यायोक्तप्रकारेणगतागतैःगतानरके आगताभुविएतद्रूपैः कर्मणापाशैर्बद्धानविरज्यंतेविरक्तिंनलभंते अत्रहेतुर्मममायाविमोहिताइति ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पापगतिमुपसंहरतीतीति ॥ ४३ ॥ इतिटीकायांषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ गरुडःपड्भिरध्यायैः श्रुत्वापातकयातनाम् अथतन्नाशकोपा
यमष्टभिः परिपृच्छति १ और्ध्वदेहिकदानेनगतःप्रेतोऽपिसद्गतिम् इत्याहसप्तमेविष्णुर्वध्रुवाहनसत्कथाम् २ ॥ १ ॥ प्रमादात् ॥ २ ॥

इतितेकथिताताक्ष्र्यपापिनांनारकीगतिः ॥ अंत्येष्टिकर्महीनानांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ४३ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणे
सारोद्धारेपापिजन्मादिदुःखनिरूपणोनामषष्ठोऽध्यायः॥६॥सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुगरुडःकंपितोश्वत्थपत्रवत्॥
जनानामुपकारार्थंपुनःपप्रच्छकेशवम् ॥ १ ॥ गरुडउवाच ॥ कृत्वापापानिमनुजाःप्रमादाद्बुद्धितोपिवा॥नयांतियात
नायाम्याःकेनोपायेनकथ्यताम् ॥ २ ॥ संसारार्णवमग्नानांनराणांदीनचेतसाम् ॥ पापोपहतबुद्धीनांविषयोपहता
त्मनाम् ॥ ३ ॥ उद्धारार्थंवदस्वामिन्पुराणार्थविनिश्चयम् ॥ उपाययेनमनुजाःसद्गतिंयांतिमाधव ॥ ४ ॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्र्यमानुषाणांहितायवै ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वासर्वंतेकथयाम्यहम् ॥५॥ दुर्गतिःकथितापूर्व
मपुत्राणांचपापिनाम् ॥ पुत्रिणांधार्मिकाणांतुनकदाचित्खगेश्वर ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३ ॥ पुराणार्थेषुविशेषेणनिश्चयोयस्यतमुपायंवद ॥ ४ ॥ मृतस्यपुण्यपापाभ्यांद्वेगती तत्रपापगतिःसुनिरूपिता इदानींपुण्यगतिंश्रीभ
गवानुवाच साध्विति यावद्ग्रंथसमाप्ति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किंच अपुत्राणामेवदुर्गतिर्भवति नतुपुत्रिणां अतः पुत्रमहिमानंनिरूपयति उपायमेवाह हरिवंशेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ लोकान् यमलोकादीन् अत्येत् अतिक्रमति पुत्रादिभिःऋत्वादिवःस्वर्गस्यप्राप्तिर्भवति ॥ १२ ॥ अत्रविशेषमाह ब्राह्मोढेतिब्राह्मविवाहेनऊढा

पुत्रजन्मविरोधःस्याद्यदिकेनापिकर्मणा ॥ तदाकश्चिदुपायेनपुत्रोत्पत्तिंप्रसाधयेत् ॥ ७ ॥ हरिवंशकथांश्रुत्वाशत चंडीविधानतः ॥ भक्त्याश्रोशिवमाराध्यपुत्रमुत्पादयेत्सुधीः ॥ ८ ॥ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः ॥ त स्मात्पुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवा ॥ ९ ॥ एकोपिपुत्रोधर्मात्मासर्वंतारयतेकुलम् ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिश्रुतिरेषा सनातनी ॥ १० ॥ इतिवेदैरपिप्रोक्तंपुत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तस्मात्पुत्रमुखंदृष्ट्वामुच्यतेपैतृकादृणात् ॥ ११ ॥ पौत्र स्यस्पर्शनान्मर्त्योमुच्यतेचऋणत्रयात् ॥ लोकानत्येद्दिवःप्राप्तिःपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः ॥ १२ ॥ ब्राह्मोढापुत्रोन्नयति संगृहीतस्त्वधोनयेत् ॥ एवंज्ञात्वाखगश्रेष्ठहीनजातिसुतांस्त्यजेत् ॥ १३ ॥ सवर्णेभ्यःसवर्णासुयेपुत्राऔरसाःखग ॥ तएवश्राद्धदानेनपितॄणांस्वर्गहेतवः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

विवाहितायापत्नीतस्याः पुत्रोब्राह्मोढापुत्रः सतुउत्ऊर्ध्वंस्वर्गादिलोकंनयतिउन्नयतिइत्यत्रसंधिरार्षः ब्राह्मस्तुसवर्णायाः सवर्णेनवरे णसहजायते विवाहोवेदविधिनाब्राह्मइत्यभिधीयते इतिसंगृहीतंअविवाहितायाःपुत्रस्तुअधःअधोगतिंनयति ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सवर्णेभ्यः स्वपतिभ्यः सवर्णासुस्वस्त्रीषुऔरसाइति दत्तक्रीतादिव्यावृत्तिः स्वरित्यव्ययंस्वर्यातीतिकिंवाच्यंपरदत्तेनश्राद्धेनेत्यनुषंगः

श्राद्धेनपुत्रदत्तेनस्वर्यातीतिकिमुच्यते ॥ प्रेतोपिपरदत्तेनगतःस्वर्गमथोशृणु ॥ १५ ॥ अत्रैवोदाहरिष्येहमितिहासं पुरातनम्॥और्ध्वदेहिकदानस्यपरमाहात्म्यसूचकम् ॥१६॥ पुरात्रेतायुगेतार्क्ष्यराजासीद्बभ्रुवाहनः ॥ महोदयेपुरेरम्येधर्मनिष्ठोमहाबलः ॥ १७ ॥ यज्वादानपतिःश्रीमान्ब्रह्मण्यःसाधुवत्सलः ॥ शीलाचारगुणोपेतोदयादाक्षिण्यसंयुतः ॥ १८ ॥ पालयामासधर्मेणप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥क्षत्रधर्मरतोनित्यंसदंड्यान्दंडयन्नृपः ॥१९॥ सकदाचिन्महाबाहुःससैन्योमृगयांगतः ॥ वनंविवेशगहनंनानावृक्षसमन्वितम् ॥ २० ॥ नानामृगगणाकीर्णंनानापक्षिनिनादितम् ॥ वनमध्येतदाराजामृगंदूरादपश्यत ॥ २१ ॥ तेनविद्धोमृगोतीवबाणेनसुदृढेनच ॥ बाणमादायतंतस्यवनेऽदर्शनमेयिवान् ॥ २२ ॥ कक्षेणरुधिरार्द्रेणसराजानुजगामतम् ॥ ततोमृगप्रसंगेनवनमन्यद्विवेशसः ॥ २३ ॥

॥ १५ ॥ अत्रपुत्रमाहात्म्यप्रस्तावेनश्राद्धमहिमानमितिहासमुखेनप्रस्तौति अत्रेतियावदध्यायसमाप्ति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ तेननृपेणदूरात्प्रक्षिप्तेनअतीवसुदृढेनापिबाणेनविद्धएवनतुमृतः एयिवान्गतः ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥७॥

॥ २८ ॥

टी०अ० ७

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

क्षुत्तृड्भ्यांक्षामःशुष्कःकंठोयस्य दूरगमनेनश्रमःस्वेद आतपेनसंतापस्ताभ्यांमूर्च्छितः अस्वस्थः सरोवरंप्राप्यअश्वेनसहितएवव्यगाहत

क्षुत्क्षामकंठोनृपतिःश्रमसंतापमूर्च्छितः ॥ जलाशयंसमासाद्यसाश्वएवव्यगाहत ॥ २४ ॥ पपौतदुदकंशीतंपद्मगंधादिवासितम् ॥ ततोवतीर्यसलिलाद्विश्रमोबभ्रुवाहनः ॥ २५ ॥ ददर्शन्यग्रोधतरुंशीतच्छायंमनोहरम् ॥ महाविटपविस्तीर्णंपक्षिसंघनिनादितम् ॥ २६ ॥ वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुमिवस्थितम् ॥ मूलंतस्यसमासाद्यनिषसादमहीपतिः ॥ २७ ॥ अथप्रेतंददर्शासौक्षुत्तृड्भ्यांव्याकुलेंद्रियम् ॥ उत्कचंमलिनंकुब्जंनिर्मांसंभीमदर्शनम् ॥ २८ ॥ तंदृष्ट्वाविकृतंघोरंविस्मितोबभ्रुवाहनः ॥ प्रेतोपिदृष्ट्वातंघोरामटवीमागतंनृपम् ॥ २९ ॥ समुत्सुकमनाभूत्वातस्यांतिकमुपागतः ॥ अब्रवीत्सतदातार्क्ष्यप्रेतराजोनृपंवचः ॥ ३० ॥ प्रेतभावोमयात्यक्तःप्राप्तोस्मिपरमांगतिम् ॥ त्वत्संयोगान्महाबाहोजातोधन्यतरोस्म्यहम् ॥ ३१ ॥ राजोवाच ॥ कृष्णवर्णकरालास्यप्रेतत्वंघोरदर्शनम् ॥ केनकर्मविपाकेनप्राप्तंतेवव्हमंगलम् ॥ ३२ ॥ प्रेतत्वकारणंतातब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ कोसित्वंकेनदानेनप्रेतत्वंतेविनश्यति ॥ ३३ ॥

तस्मिन्प्रविष्टः ॥ २४ ॥ ततअश्वादवतीर्यतदुदकंपपौसलिलाज्जलंपानाद्विश्रमःविगतश्रमोबभूव ॥ २५ ॥ २६ ॥ न्यग्रोधतरुंवटवृक्षं महाकेतुंउच्चतरत्वाद्वनध्वजमिव ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ समुत्सुकमनाःप्रसन्नचित्तः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥

८

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ३४ ॥ नानाजनपदाकीर्णंअनेकदेशोद्भवैर्जनैःपरिपूर्णंनानारत्नैश्चजातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयतेइतिस्त्रीगजाश्वादिश्रेष्ठवस्तु
भिःपूर्णम् ॥ ३५ ॥ हर्म्यैराजगृहंप्रोक्तंप्रासादोधनिनांगृहं तेषांशोभाभिराढ्यंयुक्तं नानाधर्मैः श्रौतस्मार्तैः ॥ ३६ ॥ कोसित्वमितिप्रश्नो

प्रेतउवाच ॥ कथयामिनृपश्रेष्ठसर्वमेवादितस्तव ॥ प्रेतत्वकारणंश्रुत्वादयांकर्तुंत्वमर्हसि ॥ ३४ ॥ वैदर्शंनामनगरंस
र्वसंपत्समन्वितम् ॥ नानाजनपदाकीर्णंनानारत्नसमाकुलम्॥३५॥हर्म्यप्रासादशोभाढ्यंनानाधर्मसमन्वितम् ॥
तत्राहंन्यवसंतातदेवार्चनरतःसदा ॥ ३६ ॥ वैश्योजात्यासुदेवोहंनाम्नाविदितमस्तुते ॥ हव्येनतर्पितादेवाःक
व्येनपितरस्तथा ॥ ३७ ॥ विविधैर्दानयोगैश्चविप्राःसंतर्पितामया ॥ दीनांधकृपणेभ्यश्चदत्तमन्नमनेकधा ॥ ३८ ॥
तत्सर्वंनिष्फलंराजन्ममदैवादुपागतम् ॥ यथामेनिष्फलंजातंसुकृतंतद्वदामिते ॥ ३९ ॥ ममवैसंततिर्नास्तिनसुह
न्नचबांधवः ॥ नचमित्रंहिमेतादृक्यःकुर्यादौर्ध्वदैहिकम् ॥ ४० ॥ यस्यनस्यान्महाराजश्राद्धंमासिकषोडशम् ॥ प्रे
तत्वंसुस्थिरंतस्यदत्तैःश्राद्धशतैरपि ॥ ४१ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५ ॥

त्तरमाह वैश्यइति देवार्थमन्नंहव्यंस्यात्पित्रर्थंकव्यमेवच ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ननुसुकृतंकथंनिष्फलंजातमद्योद्वत्याशंकायामाह म
मेति ॥ ४० ॥ किंच अपुत्रस्यममैवप्रेतत्वंजातमितिनकिंतुषोडशश्राद्धरहितस्यसपुत्रस्यापिस्यादित्याह यस्येति ॥ ४१ ॥ ॥ ७५ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विपदिरक्षकत्वाद्बंधुरितिहेतोः पुत्राद्यभावेराजापिक्रियांकारयेदितिभावः तदुक्तंविष्णुपुराणे उच्छिन्नबंधुज्ञातीनांकारयेदवनीपतिरिति ॥ ४२ ॥ पूर्वसुकृतप्रभावान्मणिरत्नलाभः ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ सर्वयोनिषु आहारसुखेनदुःखसहिष्णुताभवतिममतुतदलाभाद्दुःखं

त्वमोर्ध्वदेहिकंकृत्वामामुद्धरमहीपते ॥ वर्णानांचैवसर्वेषांराजाबंधुरिहोच्यते ॥ ४२ ॥ तन्मांतारयराजेंद्रमणिरत्नंददामिते ॥ यथामेसद्गतिर्भूयात्प्रेतयोनिश्चगच्छति ॥ ४३ ॥ तथाकार्यंत्वयावीरममचेदिच्छसिप्रियम् ॥ क्षुधातृषादिभिर्दुःखैःप्रेतत्वंदुःसहंमम ॥ ४४ ॥ स्वादूदकंफलंचास्तिवनेस्मिञ्शीतलंशिवम् ॥ नप्राप्नोमिक्षुधार्तोऽहंतृषार्तोनजलंक्वचित् ॥ ४५ ॥ यदिमेहिभवेद्राजन्विधिर्नारायणेमहान् ॥ तदग्रेवेदमंत्रैश्चक्रियासर्वौर्ध्वदेहिकी ॥ ४६ ॥ तदानश्यतिमेनूनंप्रेतत्वंनात्रसंशयः ॥ वेदामंत्रास्तपोदानंदयासर्वत्रजंतुषु ॥ ४७ ॥ सच्छास्त्रश्रवणंविष्णोःपूजासज्जनसंगतिः ॥ प्रेतयोनिविनाशायभवंतीतिमयाश्रुतम् ॥ ४८ ॥

दुःसहमेवेत्याह स्वाद्विति ॥ ४५ ॥ केनदानेनतेप्रेतत्वंविनश्यतिइतिप्रश्नोत्तरमाहपंचभिः यदीति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सच्छास्त्रश्रवणेनधुंधुकारीविमुक्तः सज्जनानांधर्मदत्तादीनांसंगाद्बहवःकलहादयोविमुक्ताइति ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किंचममप्रेतत्वंविष्णुपूजयैवयास्यति अतस्तांवक्ष्यामीतिसुवर्णद्वयमितिपंचगुंजोमाषः सुवर्णषोडशमापसंख्याकम् तस्यद्वयंद्वात्रिंश

अतोवक्ष्यामितेविष्णुपूजांप्रेतत्वनाशिनीम् ॥ सुवर्णद्वयमानीयसुवर्णन्यायसंचितम् ॥ तस्यनारायणस्यैकांप्रतिमां
भूपकल्पयेत् ॥ ४९ ॥ पीतवस्त्रयुगच्छन्नांसर्वाभरणभूषिताम् ॥ स्नापितांविविधैस्तोयैरधिवास्ययजेत्ततः ॥५०॥पू
र्वेतुश्रीधरंतस्यादक्षिणेमधुसूदनम् ॥ पश्चिमेवामनंदेवमुत्तरेचगदाधरम् ॥ ५१ ॥ मध्येपितामहंचैवतथादेवंमहेश्व
रम् ॥ पूजयेच्चविधानेनगंधपुष्पादिभिःपृथक् ॥ ५२ ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यवन्हौसंतर्प्यदेवताः ॥ घृतेनदध्नाक्षीरेण
विश्वेदेवांश्चतर्पयेत् ॥ ५३ ॥ ततःस्नातोविनीतात्मायजमानःसमाहितः ॥ नारायणाग्रेविधिवत्स्वांक्रियामौर्ध्वदेहि
कीम् ॥ ५४ ॥ आरभेतयथाशास्त्रंक्रोधलोभविवर्जितः ॥ कुर्यात्श्राद्धानिसर्वाणिवृषस्योत्सर्जनंतथा ॥ ५५ ॥ ततः
पदानिविप्रेभ्योदद्याच्चैवत्रयोदश ॥ शय्यादानंप्रदत्वाचघटंप्रेतस्यनिर्वपेत् ॥५६॥ राजोवाच ॥ कथंप्रेतघटंकुर्याद्ब
द्यात्केनविधानतः ॥ ब्रूहिसर्वानुकंपार्थंघटंप्रेतविमुक्तिदम् ॥ ५७ ॥

न्मापकंसुवर्णकांचनंतस्यप्रतिमांप्रकल्पयेत् ॥ ४९ ॥ विविधैरनेकतीर्थोद्भवैः अलाभेवापीकूपजलैर्वाअधिवास्यसिंहासनेस्थाप्यपूजये
त् ॥ ५० ॥ पूजनप्रकारमाह पूर्वेइत्यादिपंचभिः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ निर्वपेत्घटंदद्यात् ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सुदृढेनत्यक्तुमयोग्येनअवश्यंकर्तव्येनेत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ तदेवाहसंतप्तहाटकमयंशोधितसुवर्णरचितं ब्रह्मादियुतंब्रह्मादिभिःस्वपूजार्थंस्वस्वस्थानेह्यधिष्ठितंतेषांखनितनमोंतनामाक्षरैर्युक्तमित्यर्थः दुग्धघृतपूर्णंचकृत्वाअतसीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणम्यप्रदेहीति॥

॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाराजकथयामिनिबोधते ॥ प्रेतत्वंनभवेद्येनदानेनसुदृढेनच ॥ ५८ ॥ दानंप्रेतघटं नामसर्वाशुभविनाशनम् ॥ दुर्लभंसर्वलोकानांदुर्गतिक्षयकारकम् ॥ ५९ ॥ संतप्तहाटकमयंतुघटंविधायब्रह्मेशकेशवयुतंसहलोकपालैः ॥ क्षीराज्यपूर्णविवरंप्रणिपत्यभक्त्याविप्रायदेहितवदानशतैःकिमन्यैः ॥ ६० ॥ ब्रह्माम ध्येतथाविष्णुःशंकरःशंकरोऽव्ययः ॥ प्राच्यादिषुचतत्कंठेलोकपालान्क्रमेणतु ॥ ६१ ॥ संपूज्यविधिवद्राजन्धूपैः कुसुमचंदनैः ॥ ततोदुग्धाज्यसहितंघटंदेयंहिरण्मयम् ॥ ६२ ॥ सर्वदानाधिकंचैतन्महापातकनाशनम् ॥ कर्तव्यं श्रद्धयाराजन्प्रेतत्वविनिवृत्तये ॥ ६३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंसंजल्पतस्तस्यप्रेतेनसहकाश्यप ॥ सेनाजगामानुपदंहस्त्यश्वरथसंकुला॥६४॥ततोबलेसमायातेदत्वाराज्ञेमहामणिं॥नमस्कृत्यपुनःप्रार्थ्यप्रेतोऽदर्शनमेयिवान् ६५ तस्माद्वनाद्विनिष्क्रम्यराजापिस्वपुरंययौ॥स्वपुरंचसमासाद्यतत्सर्वंप्रेतभाषितं ६६ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

तस्यभूपतेःपदंपदन्यासंअनुलक्षीकृत्यसेनाआजगाम ॥६४॥ ममकृत्यंनविस्मरणीयमितितंप्रार्थ्यअंतर्धानंगतः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥६७॥ विधिंकृत्वाप्रेतायददौ इतिहासकथनस्याभिप्रायमाह श्राद्धेनेति ॥६८॥ ६९ ॥ इतिटीकायांसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ कर्मणामुष्मि
केनैवसद्गतिंलभतेनरः तद्विनानेतिगरुडस्तदेवपरिपृच्छति १ अष्टमेनाममाहात्म्यंदानंचातुरकालिकं धर्मप्रशंसांप्रोवाचभगवान्धर्मव

चकारविधिवत्पक्षिन्नौर्ध्वदेहिकजंविधिम् ॥ तस्यपुण्यप्रदानेनप्रेतोमुक्तोदिवंययौ ॥ ६७ ॥ श्राद्धेनपरदत्तेनगतःप्रे
तोपिसद्गतिम् ॥ किंपुनःपुत्रदत्तेनपितायातीतिचाद्भुतम् ॥६८॥इतिहासमिमंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः ॥ नतौप्रेतत्व
मायातःपापाचारयुतावपि॥६९॥ ॥इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेबभ्रुवाहनप्रेतसंस्कारोनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥
॥ गरुडउवाच ॥ आमुष्मिकींक्रियांसर्वांवदसुकृतिनांमम ॥ कर्तव्यासायथापुत्रैस्तथाचकथयप्रभो ॥१॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयातार्क्ष्यमानुषाणांहितायवै ॥ धार्मिकार्हंचयत्कृत्यंतत्सर्वंकथयामिते ॥२॥ सुकृतीवार्धकेदृष्ट्वाश
रीरंव्याधिसंयुतम् ॥ प्रतिकुलान्ग्रहांश्चैवप्राणघोषस्यचाश्रुतिम् ॥ ३ ॥ तदास्वमरणंज्ञात्वानिर्भयःस्यादतंद्रितः ॥
अज्ञातज्ञातपापानांप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ॥ ४ ॥

त्सलः २ आमुष्मिकींपरलोकोपयोगिनींसर्वां आतुरकृत्या
दिकांसत्क्रियां॥१॥प्रश्नमभिनंद्ययार्मिकार्हंसुकृतिजनोचितकृत्यंश्रीभगवानुवाच सुकृतीत्यादि॥२॥अश्रुतिंकर्णरुद्धेसतिअतः शब्दस्य
अश्रवणंचदृष्ट्वातदेतिद्वितीयेनसंबंधः ॥ ३ ॥ निर्भयःमृत्युभयशून्यःस्यादपरिहार्यत्वात् अतंद्रितःआतुरकृत्येनिरालस्यःस्याद्धेति ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

आतुरकालोंतसमयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अत्रगुरुर्यथागुरुमन्यंशास्त्रेणशिष्यायोपदिशति तथैवहरिरपिहरिनाममहिमानंस्वमुखेनाह सं

यदास्यादातुरःकालस्तदास्नानंसमारभेत् ॥ पूजनंकारयेद्विष्णोःशालिग्रामस्वरूपिणः ॥५॥ अर्चयेद्गंधपुष्पैश्चकुं
कुमैस्तुलसीदलैः ॥ धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्बहुभिर्मोदकादिभिः ॥ ६ ॥ दत्वाचदक्षिणांविप्रान्नैवेद्यादेवभोजयेत् ॥ अष्टा
क्षरंजपेन्मंत्रंद्वादशाक्षरमेवच ७ ॥ संस्मरेच्छृणुयाच्चैवविष्णोर्नामशिवस्यच ॥ हरेर्नामहरेत्पापंनृणांश्रवणगोचरम्
॥ ८ ॥ रोगिणोंतिक्रमासाद्यशोचनीयंनबांधवैः ॥ स्मरणीयंपवित्रंमेनामध्येयंमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ मत्स्यःकूर्मोवराहश्च
नारसिंहश्चवामनः ॥ रामोरामश्चकृष्णश्चबुद्धःकल्कीतथैवच ॥ १० ॥ एतानिदशनामानिस्मर्तव्यानिसदाबुधैः ॥
समीपेरोगिणोब्रुयुर्बांधवास्तेप्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥ कृष्णेतिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते ॥ तस्यभस्मीभवंत्याशुम
हापातककोटयः ॥ १२ ॥ म्रियमाणोहरेर्नामगृणन्पुत्रोपचारितम् ॥ अजामिलोप्यगाद्धामाकिंपुनःश्रद्धयागृणन्
॥१३॥हरिर्हरतिपापानिदुष्टचित्तैरपिस्मृतः ॥ अनिच्छयापिसंस्पृष्टोदहत्येवहिपावकः॥१४॥हरेर्नाम्नश्चयाशक्तिः
पापानिर्हरणेद्विज ॥ तावत्कर्तुंसमर्थोनपातकंपातकीजनः॥१५॥ स्मरेदित्यादिविंशद्भिः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ ननुअजामिलस्तुबहुपापकृत्कथंधामअगादितिइमामाशंकांपरिहरन्नाह हरिरितिद्वाभ्यां ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किंकरेभ्योयमःप्राहानयध्वंनास्तिकंजनम्॥ नैवानयतभोदूताहरिनामरमरन्नरम्॥ १६॥ अच्युतंकेशवंरामना
रायणंकृष्णदामोदरंवासुदेवंहरिम्॥ श्रीधरंमाधवंगोपिकावल्लभंजानकीनायकंरामचंद्रंभजे॥ १७॥ कमलनयन
वासुदेवविष्णोधरणिधराच्युतशंखचक्रपाणे॥ भवशरणमितोरयंतियेवैत्यजभटदूरतरेणतानपापान् ॥१८॥ ता
नानयध्वमसतोविमुखान्मुकुंदपादारविंदमकरंदरसादजस्रम्॥ निष्किंचनैःपरमहंसकुलैरसद्भिर्जुष्टाद्गृहेनिरयवर्त्म
निबद्धतृष्णान् ॥१९॥ जिव्हानवक्तिभगवद्गुणनामधेयंचेतश्चनस्मरतितच्चरणारविंदम् ॥ कृष्णायनोनमतिय
च्छिरएकदापितानानयध्वमसतोकृतविष्णुकृत्यान्॥ २०॥

वाह मुकुंदपादारविंदयोर्योमकरंदरूपोरसस्तस्माद्विमुखान् हरिभक्तिरहितानित्यर्थः कीदृशात् निष्किंचनैरजस्रंजुष्टात् तेषांज्ञापकमाह
निरयवर्त्मनिस्वधर्मशून्येगृहेबद्धातृष्णायैस्तान्१९किंच यद्येषांजिव्हाइत्याद्यन्वयः नकृतंविष्णोःकृत्यमाराधनंयैस्तानानयध्वमिति २०

अत्रनाममाहात्म्यंनसांपरायंप्रतिभातिवालांप्रमाद्यंतंधनलोभेनमूढंअयंलोकोनास्तिपरश्चनास्तीति पुनःपुनर्वशमापद्यतेमद्वातश्रत्यु
केनयमदूतसंवादेनाह किंकरेभ्यइत्यादि ॥ १६ ॥ हरिनामान्येवाह अच्युतमित्यादि ॥ १७ ॥ येअच्युतादिनामकदंबंस्मरंतितान् अपा
पान् पुण्यरूपान्दूरतरेणत्यजतेरांसमीपेपिमागच्छेत्यर्थः ॥ १८ ॥ केतर्हिदंडार्थमानेयाइत्यत्राह तानितिद्वाभ्याम् असतः दुष्टान् ताने

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अतोहरिविमुखानेवानयंत्वितियमोदूतानाज्ञापयति तस्माज्जगतोपिमंगलरूपंमहीनःकृष्णंविष्णु
यश्चित्तरूपांविद्धि ॥ २१ ॥ किंचचीर्णानिकृतान्यपितानिहरिविमुखंनपुनंतिकिंतुअभक्तान्न
त्यतआह कृष्णनाम्नैवगतंकिल्बिषंपापंयेषांतेस्वप्नेपिनयमंपश्यंतीत्यन्वयः ॥ २३ ॥ मांसास्थिरक्तानि

तस्मात्संकीर्तनंविष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम्॥महतामपिपक्षींद्रविद्ध्येकांतिकनिष्कृतिम् ॥२१॥ प्रायश्चित्तानिचीर्णा
निनारायणपराङ्मुखम् ॥ ननिष्पुनंतिदुर्बुद्धिंसुराकुंभमिवापगाः ॥२२॥ कृष्णनाम्नाननरकंपश्यंतिगतकिल्बिषाः
॥ यमंचतद्भटांश्चैवस्वप्नेपिनकदाचन ॥ २३ ॥ मांसास्थिरक्तवत्कायावैतरण्यांपतेन्नरः ॥ योंतेदद्याद्द्विजेभ्यश्चनंदनं
दनगामिति ॥ २४ ॥ अतःस्मरेन्महाविष्णोर्नामपापौघनाशनम् ॥ गीतासहस्रनामानिपठेद्वाशृणुयादपि ॥ २५ ॥

चासौकायाएववैतरणीचप्रसिद्धापि सा अस्थिवृंदतटादुर्गमामांसशोणितकर्दमाभवति अतःतत्सादृश्यात्कायापिवैतरणीएवतस्यांयथा
यःद्विजेभ्योगांदद्यात् सनपतेत् तथैवास्यापियः अंतसमयेनंदनंदनइतिगांवाणींद्विजेभ्योदन्तेभ्योदद्यात् तद्वर्गस्यदंतस्यानीयत्वात् सो
पिकायोवैतरण्यांनपतेत्किंतुमुक्तोभवतीत्यर्थः तत्रयथाएकाएकस्यदातव्याबहूनांनकदाचनइतिनिषेधात् तथात्रापिद्विजेभ्यश्चेतिचकारः
पौनःपुन्यविधानार्थःअतोनंदनंदनइतिवाणींबहुवारमावर्तयेदित्यत्राविरोधः ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ २६ ॥ एवंनामाद्वादशधर्तिकश्चरुद्रगर्तिश्चरश्चरतांश्चाद्वुरश्चंश्चरांनचुश्चंश्चरांसाद्वश्चरि तनद्दस्यार्ह ॥ २७ ॥ अनुमांद्वेंचमनामिर्विनव
एकाद्दशीनवंनीनांगांनाद्वुद्धकशंद्दकम ॥ त्रिथा:पाद्दंत्रानानिनमश्चोमुनिकद्दांनिव ॥२६॥ तत:संकश्चयेंद्दश्चंसमूद्दं
चसकांचनम ॥ सवसाधेंनवेंद्दा:सांत्रिचायद्विजांवं ॥ २७॥ अंतेनवेंचद्दांनिचश्चंधांचयांद्दंवाद्दं ॥ तद्दसंथं
मंचनाद्दंथंपद्दुश्चमानुमेंद्दं ॥ २८ ॥ अंतकांद्दंद्धुमद्दुश्च:सर्वंद्दानांनिद्दांपथंद ॥ चनद्दंथेंमुनांद्दांकेंश्चाद्दांपथंकेंनि
दं: ॥ २९ मुनिंश्चंधिंपद्दंद्दुश्चाथेंनांद्दिंतकेंद्दांचनम ॥ पुर्वंद्दश्चमांनकंधांनद्दंनंपुर्वंसांनिंद ॥ ३० ॥ सतद्दंपांनिंस
दुर्वेंचांचाचजांचसांनिंचरम ॥ अंतिंचाद्दंतुंद्धुंनमांनिंद्दुं:संतकसंचंचत: ॥ ३१ ॥ आंद्धुंचेंचांपरांनंचद्दंचंद्दांनिंचांपथ
तं ॥ अंतिंचश्चंपंचंद्दांनंपथसंद्दुंद्दांनिंतकांद्दिंकम ॥३२॥ तिंकांकेंद्दिंद्दिंद्दंपथंचकांपांचेंद्दंथांचांचथा ॥ सप्तंचांन्थंनिंनांनं
वपुंकंकंपांचनंस्पुंनम॥३३॥एतंद्दुसद्दंद्दांनंपांपांकंनांशांनम ॥ अंतंकांकेंपद्दांतथंश्चुंपुंतंथंचथंतंकंकम॥३४॥
मनसंचंसमुद्दुंतां:पंचिंचांचिंचांचांतिंतंकां: ॥ अंसुंपांद्दांनवांद्दुंचांपंद्दुंपांचिंतिंकंद्दांनत: ॥ ३ ॥ ॥७॥
तिंचांचांचंद्दांतिंचांनतंद्दंपथंसंचंचांद्दिंतिं ॥ ३८ ॥ तंद्दंपंकांद्दुंद्दंपांचांचांपांचांपं ॥ ३९ ॥ पुंचांपंचुंद्दं ॥ ४० ॥ तांद्दिंचंचंतंचंचांचंद्दुं:
पंपंकांचांचांतिंनंमांपं चंन:आंद्दुंपंद्दांनांद्द ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अंपंचंद्दांनं॰ ॥ ४४ ॥ अंतिंचंपंचंद्दं:
॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

तिलदानात्फलमाह असुराइतिसार्द्धेन ॥३६॥ भूमियुक्तेनभूम्यांकरंधृत्वत्यर्थः ॥३७ [illegible] ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सकृत्

तिलाःश्वेतास्तथाकृष्णादानेनकपिलास्तिलाः ॥ संहरंतित्रिधापापंवाङ्मनःका [illegible] दानंचदात

व्यंभूमियुक्तेनपाणिना॥यमसीमांनचाप्नोतिनगच्छेत्तस्यवर्त्मनि ॥ ३७ ॥ कुठारोमुसलो [illegible] कातथा ॥

शस्त्राणियमहस्तेचनिग्रहेपापकर्मणाम् ॥ ३८ ॥ यमायुधानांसंतुष्ट्यैदानमेतदुदाहृतम् ॥ तस्माद्दद्याल्लोहदानंयम

लोकेसुखावहम् ॥ ३९ ॥ ऊरणःश्यामसूत्रश्चशुंडामर्कोप्युदुंबरः ॥ शेषंवलोमहादूतालोहदानात्सुखप्रदाः ॥४०॥

शृणुताक्ष्यंपरंगुह्यंदानानांदानमुत्तमम् ॥ दत्तेनतेनतुष्यंतिभूर्भुवःस्वर्गवासिनः ॥ ४१ ॥ ब्रह्माद्याऋषयोदेवाधर्मरा

जसभासदाः ॥ स्वर्णदानेनसंतुष्टाभवंतिवरदायकाः ॥ ४२ ॥ तस्माद्देयंस्वर्णदानंप्रेतोद्धरणहेतवे ॥ नयातियम

लोकंसस्वर्गतिंतातगच्छति ॥ ४३ ॥ चिरंवसेत्सत्यलोकेततोराजाभवेदिह ॥ रूपवान्धार्मिकोवाङ्मीश्रीमानतुल

विक्रमः ॥ ४४ ॥ कार्पासस्यतुदानेनदूतेभ्योनभयंभवेत् ॥ लवणंदोयतेयच्चतेननैवभयंयमात् ॥ ४५ ॥ अयोलवण

कार्पासतिलकांचनदानतः ॥ चित्रगुप्तादयस्तुष्टायमस्यपुरवासिनः ॥ ४६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ स्वर्णदानफलमाह शृण्वितिचतुर्भिः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ लोहादिपंचदानेनतुष्टाभवंतीतिशेषः ॥ ४६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

त्रिषुवक्ष्यमाणेषु ॥ ४७॥४८॥ भूमिदानफलमाह गोचर्मप्रमाणंयथा गोशतंवृषसंयुक्तंयत्रोपविशतेभुवि तद्रूपरिमितंज्ञेयंगोचर्ममानमुत्त
ममिति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ स्वल्पेनभूमिदानेनतुमहापापमुपयाति किंच सस्यपूर्णायाःप्रदानेनतुइंद्रभुवनंप्रयातीत्याह पृथिवीमिति॥५१॥

सप्तधान्यप्रदानेनप्रीतोधर्मध्वजोभवेत् ॥ तुष्टाभवंतियेन्येपित्रिषुद्वारेष्वधिष्ठिताः ॥ ४७ ॥ व्रीहयोयवगोधूमामु
द्गामाषाःप्रियंगवः ॥ चणकाःसप्तमाज्ञेयाःसप्तधान्यमुदाहृतम् ॥ ४८ ॥ गोचर्ममात्रंवसुधादत्तापात्रेविधानतः॥
पुनातिब्रह्महत्यायादृष्टमेतन्मुनीश्वरैः ॥ ४९ ॥नत्रतेभ्योनतीर्थेभ्योनान्यद्दानाद्विनश्यति ॥ राज्येकृतंमहापापंभूमि
दानाद्विलीयते ॥५०॥पृथिवींसस्यसंपूर्णांयोददातिद्विजायथः ॥ सप्रयातींद्रभुवनेपूज्यमानःसुरासुरैः ॥ ५१ ॥ अ
त्यल्पफलदानिस्युरन्यदानानिकाश्यप ॥ पृथिवीदानजंपुण्यमहन्यहनिवर्द्धते ॥ ५२ ॥ योभूत्वाभूमिपोभूमिंनोद
दातिद्विजायते ॥ सनाप्नोतिकुटींग्रामेदरिद्रीस्याद्भवेभवे ॥ ५३ ॥ अदानाद्भूमिदानस्यभूपतित्वाभिमानतः ॥ निवसे
न्नरकेयावच्छेषोधारयतेधराम् ॥ ५४ ॥ तस्माद्भूमीश्वरोभूमिदानमेवप्रदापयेत् ॥ अन्ये[illegible] गोदानंक
थितंमया ॥ ५५ ॥

स्वकीयांपर्णशालामपिनाप्नोति ईदृशोदरिद्रीस्यात् ॥ ५३ ॥ तावन्निवसेदितिसंबंधः [illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अंतधेनुःअष्टदानोक्तारुद्रधेनुंश्रीरुद्रस्यमृत्युंजयत्वान्मृत्युदुःखनिवृत्त्यर्थं ऋणधेनुःऋणनिवृत्त्यर्थं कृष्णंविष्णुपुरंयातिसतुदुर्गति
वैतरणीतारणार्थंपंचमीचेति ॥ ५७ ॥ बालत्वादिषुयत्पापंकृतंतस्मात्तारयंतीतिपूर्वेण ॥ अग्निदत्त.
वारमेकापि ॥ ६० ॥ ६१ ॥ स्वस्थचित्तस्यसावधानस्यतुएकैवगौः आतुरस्यसन्निहितमरणस्यतु...ब्राह्मणायप्र

ततोंतधेनुर्दातव्यारुद्रधेनुंप्रदापयेत् ॥ ऋणधेनुंततोदत्वामोक्षधेनुंप्रदापयेत् ॥ ५६ ॥ दद्याद्वैतरणीधेनुंविशेषविधि
नाखग ॥ तारयंतिनरंगावस्त्रिविधाच्चैवपातकात् ॥ ५७ ॥ बालत्वेयच्चकौमारेयत्पापंयौवनेकृतम् ॥ वयःपरिणतौय
च्चयच्चजन्मांतरेष्वपि ॥ ५८ ॥ यन्निशायांतथाप्रातर्यन्मध्याह्नापराण्हयोः ॥ संध्ययोर्यत्कृतंपापंकायेनमनसागिरा
॥ ५९ ॥ दत्वाधेनुंसकृद्वापिकपिलांक्षीरसंयुताम् ॥ सोपस्करांसवत्सांचतपोवृत्तसमन्विते ॥ ६० ॥ ब्राह्मणेवेदविदु
षिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ उद्धरेदंतकालंसादातारंपापसंचयात् ॥ ६१ ॥ एकागौःस्वस्थचित्तस्यह्यातुरस्यचगोशतम् ॥
सहस्रंम्रियमाणस्यदत्तंचित्तविवर्जितम् ॥ ६२ ॥

मृतस्यमरणानंतरंचगवांलक्षं एतत्सर्वंसमंतुल्यफलदंभवति अतःस्व
माणस्तस्यतुचित्तविवर्जितंदानानुसंधानरहितंदत्तंगोसहस्रंच
स्थावस्थायामेवदेयमितिभावः एवमपिएकगोदानमन्यद्वातीर्थपात्राभ्यांसम्यगुपेतंयुक्तंतत्लक्षधाभवतीत्यर्थः ॥ ६२ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ अपात्रेदानेनतुमहतीविनष्टिरित्याह अपात्रइतिसार्द्धेन ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ पात्राणामपिबहूनामेकानदेयेत्याह ॥

मृतस्यैतत्पुनर्लक्षंविधिपूतंचतत्समम् ॥ तीर्थपात्रसमोपेतंदानमेकंचलक्षधा ॥ ६३ ॥ पात्रेदत्तंचयद्दानंतल्लक्षगुणितं भवेत् ॥ दातुःफलमनंतंस्यान्नपात्रस्यप्रतिग्रहः ॥ ६४ ॥ स्वाध्यायहोमसंयुक्तःपरपाकविवर्जितः ॥ रत्नपूर्णामपि महींप्रतिगृह्यनलिप्यते ॥ ६५ ॥ विषशीतापहौमंत्रवन्हीकिंदोषभागिनौ ॥ अपात्रेसाचगौर्दत्तादातारंनरकंनयेत् ॥ ६६ ॥ कुलैकशतसंयुक्तंगृहीतारंतुपातयेत् ॥ नापात्रेविदुषादेयाआत्मनःश्रेयइच्छता ॥ ६७ ॥ एकाह्येकस्यदा तव्याबहूनांनकदाचन ॥ साविक्रीताविभक्ताबादहत्यासप्तमंकुलम् ॥ ६८ ॥ कथितायामयापूर्वंतववैतरणीनदी ॥ तस्याउद्धरणोपायंगोदानंकथयामिते ॥ ६९ ॥ कृष्णांवापाटलांवापिधेनुंकुर्यादलंकृताम् ॥ स्वर्णशृंगीरौप्यखुरीं कांस्यपात्रोपदोहिनीम् ॥ ७० ॥ कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नांकंठघंटासमन्विताम् ॥ कार्पासोपरिसंस्थाप्यतास्रपात्रंसचेल कम् ॥ ७१ ॥ यमंहैमंन्यसेत्तत्रलोहदंडसमन्वितम् ॥ कांस्यपात्रेघृतंकृत्वासर्वंतस्योपरि [illegible] ॥

एकेति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ दद्याद्वैतरणींधेनुंविशेषविधिनाखग इतिपूर्वसूचितविशेषवि[illegible]विणोःकृत्यमाराधनंयैस्तानां [illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वैतरणींवितरणंदानंतर्द्वा . . . . . नीतःकृष्णंविष्णुपुरंयातिसतुदुर्गतिं . . . . . नावं

नावमिक्षुमयींकृत्वापट्टसुत्रेणवेष्टयेत् ॥ गर्तंविधायसजलंकृत्वातस्मिन्क्षिपेत्तारम् ॥ . . . . . दत्त . . . . . यतांकृत्वासू
र्यदेहसमुद्भवाम् ॥ धेनुंसंकल्पयेत्तत्रयथाशास्त्रविधानतः ॥ ७४ ॥ सालंकाराणिवस्त्राणिब्राह्मणायप्रकल्पयेत् ॥
पूजांकुर्याद्विधानेनगंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ७५ ॥ पुच्छंसंगृह्यधेनोस्तुनावमाश्रित्यपादतः ॥ पुरस्कृत्यततोविप्र
मिममंत्रमुदिरयेत् ॥ ७६ ॥ भवसागरमग्नानांशोकतापोर्मिदुःखिनाम् ॥ त्रातात्वंहिजगन्नाथःशरणागतवत्सलः
॥ ७७ ॥ विष्णुरूपद्विजश्रेष्ठमामुद्धरमहीसुर ॥ सदक्षिणामयादत्तातुभ्यंवैतरणींनमः ॥ ७८ ॥ यममार्गेमहाघोरे
तांनदींशतयोजनाम् ॥ तर्तुकामोददाम्येतांतुभ्यंवैतरणींनमः ॥ ७९ ॥ धेनुकेमांप्रतीक्षस्वयमद्वारमहापथे ॥ उत्ता
रणार्थंदेवेशिवैतरण्यैनमोस्तुते ॥ ८० ॥ गावोमेअग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः ॥ गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्य
हम् ॥ ८१ ॥ यालक्ष्मीःसर्वभूतानांयाचदेवेप्रतिष्ठिता ॥ धेनुरूपेणसादेवीममपापंव्यपोहतु ॥ ८२ ॥

यैत्वंमांप्रतीक्षस्वदृष्टिंकुरुष्व ॥ ८० ॥ यममार्गभयभीतस्यवाक्यमिदं गावोमइति ॥ ८१ ॥ भूतानां नरेंद्रादीनांदेवेंद्रादिषुप्रतिष्ठिता
स्थिता यालक्ष्मीः अस्तिसाएवत्वंधेनुरूपेणासि अतोव्यपोहतु दूरीकरोतु ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सर्वउपस्करम् ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ व्रतंअवश्यंधेनुंदास्यामीतिनियमंकुर्यात् ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ आवसथेपुगृहेषु ॥ ८७ ॥ अयनेविषुवेमकरक
र्कमेषतुलासंक्रांतिदिने युगादिषु अक्षय्यतृतीयादिषु ॥ ८८ ॥ सएवश्राद्धपात्रयोःसंयोगएव अतोन्यत्पुण्यकालापेक्षानकर्तव्येत्यर्थः

इतिमंत्रैश्चसंप्रार्थ्यसांजलिर्धेनुकांयमम् ॥ सर्वंप्रदक्षिणीकृत्यब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ८३ ॥ एवंदद्याद्विधानेनयोगां
वैतरणींखग ॥ सयातिधर्ममार्गेणधर्मराजसभांतरे ॥ ८४ ॥ स्वस्थावस्थशरीरेतुवैतरण्याव्रतंचरेत् ॥ देयाचविदु
षाधेनुस्तांनदींतर्तुमिच्छता ॥ ८५ ॥ सानायातिमहामार्गेगोदानेननदीखग ॥ तस्मादवश्यंदातव्यंपुण्यकालेषुस
र्वदा ॥ ८६ ॥ गंगादिसर्वतीर्थेषुब्राह्मणावसथेषुच ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुसंक्रांतौदर्शवासरे ॥ ८७ ॥ अयनेविषुवेचैव
व्यतीपातेयुगादिषु ॥ अन्येषुपुण्यकालेषुदद्याद्गोदानमुत्तम् ॥ ८८ ॥ यदैवजायतेश्रद्धापात्रंसंप्राप्यतेयदा ॥ सएव
पुण्यकालःस्याद्यतःसंपत्तिरस्थिरा ॥ ८९ ॥ अस्थिराणिशरीराणिविभवोनैवशाश्वतः ॥ नित्यंसन्निहितोमृत्युः कर्त
व्योधर्मसंचयः ॥ ९० ॥ आत्मवित्तानुसारेणतत्रदानमनंतकम् ॥ देयंविप्रायविदुषेस्वात्मनःश्रेयइच्छता ॥ ९१ ॥

॥ ८९ ॥ इदंधेन्वादिदानंस्वहस्तदत्तंसत् स्वर्गसुखप्रदंभवतिअतोवैराग्यमुत्पादयन् [illegible] ॥ ९० ॥ तत्रपात्रेआत्मवित्तानुसारेणबहुवित्तेसतिस्वल्पंनदेयमितिभाव[illegible]तविष्णोःकृत्यमाराधनंयैस्ताजांस्थिराणीत्यादि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ९२ ॥ गृहीतंदानपाथेयंपरलोकभोग्यंयेनअन्यथ. [illegible] पावेना

अल्पेनापिहिवित्तेनस्वहस्तेनात्मनेकृतम् ॥ तदक्षय्यंभवेद्दानंतत्कालंचोपितःकृशंतिष्णपुरंयातिसतुदुर्गतिमे [illegible] पयःसुखं
यातिमहाध्वनि ॥ अन्यथाक्लिश्यतेजंतुःपाथेयरहितःपथि ॥ ९३ ॥ यानियानिचदानानिदत्त. [illegible] निवैः ॥ यम
लोकपथेतानिह्युपतिष्ठंतिचाग्रतः ॥ ९४ ॥ महापुण्यप्रभावेणमानुषंजन्मलभ्यते ॥ यस्तत्प्राप्यचरद्धर्मंसयातिपर
मांगतिम् ॥ ९५ ॥ अविज्ञायनरोधर्मंदुःखमायातियातिच ॥ मनुष्यजन्मसाफल्यंकेवलंधर्मसेवनम् ॥ ९६ ॥ धनपुत्र
कलत्रादिशरीरमपिबांधवाः ॥ अनित्यंसर्वमेवेदंतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ॥ ९७ ॥ तावद्बंधुःपितातावद्यावज्जीवतिमान
वः ॥ मृतानामंतरंज्ञात्वाक्षणात्स्नेहोनिवर्तते ॥ ९८ ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मुहुर्मुहुः ॥ जीवन्नपीतिसंचि
त्यमृतानांकःप्रदास्यति ॥ ९९ ॥ एवंजानन्निदंसर्वंस्वहस्तेनैवदीयताम् ॥ अनित्यंजीवितंयस्मात्पश्चात्कोपिन
दास्यति ॥ १०० ॥ मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्ठसमंक्षितौ ॥ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति ॥ १०१ ॥

॥ ९५ ॥ अविज्ञायअज्ञात्वाकृत्वेत्यर्थः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ जीवन्नप्यात्मैवबंधुःस्वस्यहितकर्ताजीवतामपिनोदत्तंतर्हिमृतानांकः
नकोपिदास्यतीत्यर्थः अतएवंजानन्नितिद्वितीयेनसंबंधः ॥ ९९ ॥ सर्वइदंआतुरदानं ॥ १०० ॥ १०१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ भवंत्यावद् आत्मावंआत्मन: स्वस्थआत्मवंआत्मांवंभवति तावद्वंधपरायणोंवंआत्मांकिंवंमोक्षइतिवक्तुमाह्वां
स्मरहेन उत्सारेनवक्तुमाह्यिपोह्यांभवति तस्मिंद्वांद्वांग: कुतस्त्यंधे: ॥ ७ ॥ निरंद्यांनमाह पूर्वंहितंयवंयधंकष्कजिति यमांधेंयवंदो

यद्दिद्यांनिवर्तेरुमशानात्सर्वेवांधवा: ॥ शुभाशुभंकंकर्मोत्पद्यंतमनुगच्छति ॥ २ ॥ शरीरंवर्हिनात्रंयंकंकर्मेग
हंतिस्यतम ॥ पुण्यंवापदिंवापापंभुंक्तेसर्वंशमात्मन: ॥ ३ ॥ नकीर्तिकरपत्रिंहंपु:संमारेद्वसमाग्रे ॥ आत्मानिकंम
संबंधात्मानिकर्मेत्वेपुन: ॥ ४ ॥ मातृपित्रुद्यवंमात्रंवंधुरंपरांहिंसंगम: ॥ सपाणिमवंदंनांनवंधांकाहुंपवस्वत:
॥ ५ ॥ कस्यपुत्रांश्चपौत्रांश्चकस्यभार्यापिवंधवा ॥ संसारेनांस्तिकंकश्चस्वयंवंकस्यस्मारंस्वपिंपात्म ॥ ६ ॥ आत्मा
पवंवंधवावत्रांहिंसेसमपंथेन ॥ परार्थोंनिधवंजांतांकिंविहंकुमुस्वेंद्रि ॥ ७ ॥ पूर्वंजन्मकृतांहानांहस्वंपंधवंन
हुं ॥ तस्मांद्वंवपरिंत्राप्यमपंथेंद्वांवांधवम् ॥ ८ ॥ यमांसंत्रावंधेंप्रंथवमांकंकाभांमिंत्रावंधे "प्रेत्य" वापवमांपिंत
स्मारहंमेंसमावंधेंत्र ॥ ९ ॥ अहंयापयांपेंधवमंविहुंमिंनांपेंधरांशिंगि: ॥ निर्लंकेंधवांलिंहुंप्रंथमांरंपंधंतमांनांतां:॥१० ॥
यतां ॥ ८ ॥ वहुंवेंगेंकंडरंत्रांपिंधवमंनेंवंधांह यमांहि ॥ ९ ॥ अ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ननुअपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिपूर्वोक्तविरोधात् पुत्रहीनःकथंविष्णुपुरंयातिसतुदुर्गतिमेवयातीतिचेत्त

तुलसीविटपच्छायायत्रास्तिभवतापहा ॥ तत्रैवमरणान्मुक्तिर्नर्पदादानदुर्लभा॥६॥ तुलसीविपटस्थानंगृहेयस्या
वतिष्ठते ॥ तद्गृहंतीर्थरूपंहिनयांतियमकिंकराः ॥ ७ ॥ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति ॥ यमस्तंनेक्षितुंश
क्तोयुक्तंपापशतैरपि ॥ ८ ॥ तस्यादलंमुखेकृत्वातिलदर्भासनेमृतः ॥ नरोविष्णुपुरंयातिपुत्रहीनोप्यसंशयः ॥ ९ ॥
तिलाःपवित्रास्त्रिविधादर्भाश्चतुलसीरपि ॥ नरंनिवारयंत्येतेदुर्गतिंयांतमातुरम् ॥ १० ॥ ममस्वेदसमुद्भूतायतस्ते
पावनास्तिलाः ॥ असुरादानवादैत्याविद्रवंतितिलैस्ततः ॥ ११ ॥ दर्भाविभूतिर्भेतार्क्ष्यममरोमसमुद्भवाः ॥ अतस्त
त्स्पर्शनादेवस्वर्गंगच्छंतिमानवाः ॥ १२ ॥ कुशमूलेस्थितोब्रह्माकुशमध्येजनार्दनः ॥ कुशाग्रेशंकरोदेवस्त्रयोदेवाः
कुशेस्थिताः ॥ १३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

त्राह एतेतिलादयोदुर्गतिंयांतंनिवारयंति ॥ १० ॥ ननुतिलादीनांईदृशोमहिमाकुतइतिचेत्तत्राह ममेति ॥ ११ ॥ दर्भाइतिकुशोऽ
स्मितृणजातीनां रामाण्युद्भिज्जजातीनांउत्पत्तिस्थानानिभगवद्वचनादिति ॥ १२ ॥ कुशस्यातिपावनतामाह कुशेति १३ ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

क्रियमाणाः कर्मणिप्रयुज्यमानाअपिनिर्माल्यतांअयोग्यतांनयांति ॥ १४ ॥ सामान्यशास्त्राद्विशेषशास्त्रस्यबलवत्तामाह दर्भा

अतःकुशावन्हिमंत्रतुलसीविप्रधेनवः ॥ नैतेनिर्माल्यतांयांतिक्रियमाणाःपुनःपुनः ॥ १४ ॥ दर्भाःपिंडेषुनिर्माल्या
ब्राह्मणाःप्रेतभोजने ॥ मंत्रागौस्तुलसीनीचेचितायांचहुताशनः ॥ १५ ॥ गोमयेनोपलिप्तेतुदर्भास्तरणसंस्कृते ॥
भूतलेह्यातुरंकुर्यादंतरिक्षंविवर्जयेत् ॥ १६ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेदेवाहुताशनः ॥ मंडलोपरितिष्ठंतितस्मा
त्कुर्वीतमंडलम् ॥ १७ ॥ सर्वत्रवसुधापूतालेपोयत्रनविद्यते ॥ यत्रलेपःकृतस्तत्रपुनर्लेपेनशुद्ध्यति ॥ १८ ॥ रा
क्षसाश्चपिशाचाश्चभूताःप्रेतायमानुगाः ॥ अलिप्तदेशेखट्वायामंतरिक्षेविशंतिच ॥ १९ ॥ अतोग्निहोत्रंश्राद्धंचब्र
ह्मभोज्यंसुरार्चनम् ॥ मंडलेनविनाभूम्यामातुरंनैवकारयेत् ॥ २० ॥ लिप्तभूम्यामतःकृत्वास्वर्णरत्नंमुखेक्षिपेत् ॥
विष्णोःपादोदकंदद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः ॥ २१ ॥ शालिग्रामशिलातोयंयःपिबेद्बिंदुमात्रकम् ॥ ससर्वपापनिर्मु
क्तोवैकुंठभुवनंव्रजेत् ॥ २२ ॥ ॥छ॥ पंजॅ ॥छ॥ ॥छ॥

इति नीचेनीचजातिमुखेमंत्राःगौस्तुलसीचतद्वेहे निर्माल्याअग्राह्याः॥शि.५ ॥ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृतमनुसरति गोमयेनेति ॥ १६॥
॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ सुरार्चनंदेवपूजां ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतराअन्यानद्यः अवगाहेनस्नानेन गंगातुदर्शनादिभिरेवपुनातिइतिद्वितीयेनान्वयः ॥ २७ ॥ २८ ॥ ज

ततोगंगाजलंदद्यान्महापातकनाशनम् ॥ सर्वतीर्थकृतस्नानदानपुण्यफलप्रदम् ॥ २३ ॥ चांद्रायणंचरेद्यस्तुसहस्रं कायशोधनम् ॥ पिबेद्यश्चैवगंगांभःसमौस्यातामुभावपि ॥ २४ ॥ अग्निंप्रार्थ्ययथातार्क्ष्यतूलराशिर्विनश्यति ॥ त थागंगांबुपानेनपातकंभस्मसाद्भवेत् ॥ २५ ॥ यस्तुसूर्यांशुसंतप्तंगांगंयःसलिलंपिबेत् ॥ ससर्वयोनिनिर्मुक्तःप्रया तिसदनंहरेः ॥ २६ ॥ नद्योजलावगाहेनपावयंतीतराजनान् ॥ दर्शनात्स्पर्शनात्पानात्तथागंगेतिकीर्तनात् ॥ २७ ॥ पुनात्यपुण्यान्पुरुषान्शतशोथसहस्रशः ॥ गंगातस्मात्पिबेत्तस्याजलंसंसारतारकम् ॥ २८ ॥ गंगागंगेतियोब्रू यात्प्राणैःकंठगतैरपि ॥ मृतोविष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि ॥ २९ ॥ उत्क्रामद्भिश्चयःप्राणैःपुरुषःश्रद्धयान्वितः ॥ चिं तयेन्मनसागंगांसोपियातिपरांगतिम् ॥ ३० ॥ अतोध्यायेन्नमेद्गंगांसंस्मरेत्तज्जलंपिबेत् ॥ ततोभागवतंकिंचिच्छृ णुयान्मोक्षदायकम् ॥ ३१ ॥ श्लोकंश्लोकार्धपादंवायोंतेभागवतंपठेत् ॥ नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ॥ ३२ ॥

लपानमहिमातुकिंवर्ण्यते तत्स्मरणचिंतनादपिमुक्तोभवतीत्याह गंगेतिद्वाभ्याम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ३३ ॥अनशनंजलान्नपरित्यागः अनशनेकाश्यपयाक्षयागतिरितिहेतोःकुर्यादिति अथातुरसंन्यासंनिर्धारयतिदद्यादिति सार्द्धेन अत्र यद्यपिब्राह्मणाः प्रव्रजंति इतिश्रुतेर्मुखजानामयंधर्मोयद्विष्णोर्लिंगधारणं बाहुजातोरुजातानामयंधर्मोनविद्यते इतिस्मृतिनिषेधात् ब्राह्मणस्यैवप्रव्रज्यानतुक्षत्रियादेरित्याहुः तथापियदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदित्यादिश्रुतेस्त्रैवर्णिकसाधारणत्वात् त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्याश्रमाचरणमितिसूत्रकारवचनाच्चमुखजानामयंधर्मोवैष्णवंलिंगधारणंबाहुजातोरुजातीनांत्रिदंडंनविधीयते इतिदंडविषयेनिषेधदर्शनाच्चसोपवीतयोर्वेदमधीतयोर्विरक्तयोःक्षत्रियवैश्ययोरपिदंडधारणमंतरेणकेवलंप्रेषमंत्रोच्चारणमात्रएवातुरसंन्यासाधिकारः न

वेदोपनिषदांपाठाच्छिवविष्णुस्तवादपि ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांमरणंमुक्तिदायकम् ॥३३॥
प्राणप्रयाणसमयेकुर्यादनशनंखग ॥ दद्यादातुरसंन्यासंविरक्तस्यद्विजन्मनः ॥ ३४ ॥

त्वनुपवीतयोर्गृहारूढमूढयोरित्याहुःकिंचद्विजन्मनइत्युक्तवताश्रीभगवताप्ययमेवपक्षःस्वीकृतः क्षत्रियवैश्ययोरपिद्विजन्मत्वादातुरसंन्यासाधिकारःसूचितः इतिप्रतीमः तथापिविरक्तस्यैवकिमर्थंयदिसंन्यासोत्तरंप्रारब्धवशात् जीवितोपिपुनर्भोगभुक्त्यावांताशित्वंस्यात् किंतुगृहात्प्रव्रजेदेवेतियदुक्तंमनुनाआत्मन्यग्निंसमारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेत् ब्राह्मणः क्षत्रियोवापिवैश्योवाप्रव्रजेद्गृहादितिस्मरणाच्चेति अत्रायंविशेषःब्राह्मणस्तुदंडधारणंकृत्वाक्षत्रियोवैश्यश्चउपशमादिसंन्यासधर्मान्स्वीकृत्यप्रव्रजेदितिअलंप्रासंगिकेन ॥ ३४ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एतदेवसूचयति संन्यस्तमिति ॐभूःसंन्यस्तंमया ॐभुवःसंन्यस्तंमया ॐस्वःसंन्यस्तंमया ॐभूर्भुवःस्वःसंन्यस्तंमयास्वाहागायत्री ॐ पुत्रेषणायावित्तेषणायालोकेषणायाश्चव्युत्थितोहंस्वाहाशिरश्च ॐअभयंसर्वभूतेभ्योमत्तःस्वाहेत्यादिप्रैष्यमंत्रानुच्चार्यअहंब्रह्मास्मीत्य नुभववाक्यार्थविचारणेनब्रह्मपरोभूयादित्यातुरविधिः अत्रदंडधारणेतुदाहःतिलोदकपिंडदानादिकंचनस्यात्तस्यबहिःसंन्यस्तस्यतुरीया श्रमत्वात् अस्याहंब्रह्मास्मीत्यंतःसन्यस्तस्यतुपारलौकिकमपिसर्वंवक्ष्यमाणंकर्मकुर्यादितिविशेषः किंचसांप्रदायिकानांतुइदमप्यन

संन्यस्तमितियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि ॥ मृतोविष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि ॥ ३५ ॥ एवंजातविधानस्यधार्मि कस्यतदाखग ॥ ऊर्ध्वच्छिद्रेणगच्छंतिप्राणास्तस्यसुखेनहि ॥ ३६ ॥ मुखंचचक्षुषीनासेकर्णौद्वाराणिसप्तच ॥ ए भ्यःसुकृतिनोयांतियोगिनस्तालुरंध्रतः ॥ ३७ ॥ अपानान्मिलितप्राणौयदाहिभवतःपृक् ॥ सूक्ष्मीभूत्वातदावायु र्विनिष्क्रामतिपुत्तलात् ॥ ३८ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

भिमतमेव तेतुब्राह्मणस्यापिदंडधारणंविनातुरसंन्यासोनास्ति क्षत्रियवैश्ययोश्चसर्वथैवानधिकारइत्येवंवदंतीति ॥ ३५ ॥ एवंउक्तप्रका रेणजातंविधानंआतुरकृत्यंयस्यतस्य ॥ ३६ ॥ उर्ध्वछिद्राण्येवाह मुखमिति ॥ ३७ ॥ प्राणोत्क्रमणेनशरीरत्यागप्रकारमाहअपाना दिति नाभिस्थानेमिलितयोःप्राणापानयोर्यदाविश्लेषोभवति तदासूक्ष्मीभूत्वातींद्रियःसन्वायुःप्राणःपुत्तलात्शरीरान्निःसरति ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

शरीरंतपतेपश्चान्निर्गतेमरुतीश्वरे ॥ कालाहतंपतत्येवंनिराधारोयथाद्रुमः ॥ ३९ ॥ निर्विचेष्टंशरीरंतुप्राणैर्मुक्तंजुगुप्सितम् ॥ अस्पृश्यंजायतेसद्योदुर्गंधंसर्वनिंदितम् ॥ ४० ॥ त्रिधावस्थाशरीरस्यकृमिविट्भस्मरूपतः ॥ किंगर्वः क्रियतेदेहेक्षणविध्वंसिभिर्नरैः ॥ ४१ ॥ पृथिव्यांलीयतेपृथ्वीआपश्चैवतथाप्सुच ॥ तेजस्तेजसिलीयेतसमीरस्तुसमीरणे ॥ ४२ ॥ आकाशश्चतथाकाशेसर्वव्यापीचशंकरः ॥ नित्यमुक्तोजगत्साक्षीआत्मादेहेष्वजोमरः ॥ ४३ ॥ सर्वेंद्रिययुतोजीवःशब्दादिविषयैर्वृतः ॥ कामरागादिभिर्युक्तःकर्मकोशसमन्वितः ॥ ४४ ॥ पुण्यवासनयायुक्तोनिर्मितेस्वेनकर्मणा ॥ सप्रविश्यनवेदेहेगृहेदग्धेयथागृही ॥ ४५ ॥ तदाविमानमादायकिंकिणीजालमालियत् ॥ आयांतिदेवदूताश्चलसच्चामरशोभिताः ॥ ४६ ॥

मरुतीश्वरेशरीराधारभूतेप्राणेयथानिराधारोद्रुमःपततिएवंपतते ॥ ३९ ॥ गतप्राणस्यशरीरस्यावस्थामाह निर्विचेष्टमितिद्वाभ्याम् ॥ ४० ॥ ईदृशेदेहे ॥ ४१ ॥ पृथिव्यादीनांस्वस्वरूपेलयमाह सपादेन ॥ ४२ ॥ आत्मातुजायतेअस्तिवर्द्धतेविपरिणमते अपक्षीयतेनश्यतीत्येवंभाष्यकारादिभिरुक्तषड्भावविकाररहितएवास्ति ॥ ४३ ॥ ननुपृथिव्यादयस्तुस्वस्वसूक्ष्मस्वरूपेलीनाभवंति आत्माचनित्यमुक्तोजगत्साक्षीभवति तर्हिकर्मफलभोक्ताकःइत्याशंकायां जीवएव पुण्यापुण्यवासनानुसारेणशुभाशुभकर्मफलभोक्तास्ति इतिव्यावहारिकंजीवस्वरूपंनिरूपयन्नाहसर्वइति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

धार्मिकावल्लभायेषांतेदेवदूताः कृतंअतुरकृत्यंयेनतंएनंधार्मिकंस्वः स्वर्गलोकेनयंति ॥ ४७ ॥ सुष्टुशोभनोदिव्यस्तेजोमयोदेहोयस्य सदेवरूपःसन्नाकंस्वर्गादिलोकंतत्क्षणमेवप्राप्नोतीति नहिसुकृतिनांवर्षपर्यंतंयममार्गगमनंभवतीतिभावः ॥ ४८ ॥ इतिटीकायांनवमो

धर्मतत्त्वविदःप्राज्ञाःसदाधार्मिकवल्लभाः ॥ तदैनंकृतकृत्यंस्वर्विमानेननयंतिते ॥ ४७ ॥ सुदिव्यदेहोविरजांबरस्त्र क्सुवर्णरत्नाभरणैरुपेतः ॥ दानप्रभावात्समहानुभावःप्राप्नोतिनाकंसुरपूज्यमानः ॥ ४८ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपु राणेसारोद्धारेम्रियमाणकृत्यनिरूपणोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ ॥ देहदाहविधानंचवदसु कृतिनांविभो ॥ सतीयदिभवेत्पत्नीतस्याश्चमहिमांवद ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसर्वमे वौर्ध्वदेहिकं ॥ यत्कृत्वापुत्रपौत्राश्चमुच्यंतेपैतृकादृणात् ॥ २ ॥ किंदत्तैर्बहुभिर्दानैःपित्रोरंत्येष्टिमाचरेत् ॥ तेनाग्निष्टोम सदृशंपुत्रःफलमवाप्नुयात् ॥ ३ ॥ तदाशोकंपरित्यज्यकारयेन्मुंडनंसुतः ॥ समस्तबांधवैर्युक्तःसर्वपापापनुत्तये ॥ ४ ॥

ऽध्यायः ॥ ९ ॥ स्वर्गगतस्यजीवस्यदेहदाहविधिंखग सत्याविधानंमहिमांहरिंचपरिपृच्छति ॥ १ ॥ दाहतृतीयदिनयोःपंचकस्यवि धिंतथा सतीगंगाप्रभावंचदशमेप्राहमाधवः ॥ २ ॥ देहेति ॥ १ ॥ और्ध्वदेहिकंलोकांतरोपयोगिकर्म ॥ २ ॥ अंत्येष्टिदाहादिकर्म ॥ ३ ॥ पापानांअपनुतिर्नाशस्तदर्थमितिहेतुरुक्तः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

मातापित्रोर्मृतौयेनकारितंमुंडनंनहि ॥ आत्मजःसकथंज्ञेयःसंसारार्णवतारकः ॥ ५ ॥ अतोमुंडनमावश्यंनखकक्ष विवर्जितम् ॥ ततःसबांधवःस्नात्वाधौतवस्त्राणिधारयेत ॥ ६ ॥ सद्योजलंसमानीयततस्तंस्नापयेच्छवम् ॥ मंड येच्चंदनैःस्त्रग्भिर्गंगामृत्तिकयाथवा ॥ ७ ॥ नवीनवस्त्रैःसंच्छाद्यतदापिंडंसदक्षिणम् ॥ नामगोत्रंसमुच्चार्यसंक ल्पेनापसव्यतः ॥ ८ ॥ मृत्युस्थानेशवोनामतस्यनान्माप्रदापयेत् ॥ तेनभूमिर्भवेत्तुष्टातदधिष्ठातृदेवता ॥ ९ ॥ द्वारदेशेभवेत्पांथस्तस्यनाम्नाप्रदापयेत् ॥ तेननैवोपघातायभूतकोटिषुदुर्गताः ॥ १० ॥ ततःप्रदक्षिणांकृत्वापूजनी यःस्नुषादिभिः ॥ स्कंधःपुत्रेणदातव्यस्तदान्यैर्बांधवैःसह ॥ ११ ॥

हिद्वारिविश्रामेपांथः भूतनाम्नाविष्णुरुद्रदैवत्यंपिंडंदद्यादिति तेनस्थानपिंडेनतस्यशवस्य अधिष्ठातृदेवताआधारभूताभूमिस्तुष्टाभवेदि तिकारणमुक्तम् ॥ ९ ॥ तेनद्वारपिंडेनभूतकोटिषुभूतानांगणनासुयेदुर्गताः दुष्टंअशुचिस्थानंप्राप्तास्तेउपघातायविघ्नायन विघ्नोत्रसद्र तिमवरुध्यस्वसमानंकारणंतत्कर्तुंनैषप्रभवतीति ॥ १० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥१२॥१३॥ तेनभूतनाम्नातस्मैप्रेतायपिंडइत्यनुवर्ततेसंमार्ज्यभूमिंअभ्युक्ष्यजलेनसंस्नाप्यशवं॥१४॥तस्यप्रेतस्यहोतव्यस्यहोतुंदग्धुंयो
ग्यस्यदेहस्यअयोग्यत्वकारकान अत्रपिंडदानंविनातन्मांसभक्षणमयोग्यत्वं यथोच्छिष्टंहविर्हवनायोग्यंभवति तद्वद्देहोपीत्यर्थः अतः
पिशाचादयः पिंडंभुक्त्वातन्मांसंभक्षंनकुर्वंतीतिकारणमुक्तं इदमेवचितादौ ॥ १५ ॥ १६ ॥ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्यगोमयेनवेदिकांलिप्तभू

धृत्वास्कंधेस्वपितरंयःश्मशानायगच्छति ॥ सोश्वमेधफलंपुत्रोलभतेचपदेपदे ॥ १२ ॥ नीत्वास्कंधेस्वपृष्ठेकेसदा
तातेनलालितः ॥ तदैवतदृणान्मुच्येन्मृतंस्वपितरंवहेत् ॥ १३ ॥ ततोर्धमार्गेविश्रामंसंमार्ज्याभ्युक्ष्यकारयेत् ॥ सं
स्नाप्यभूतसंज्ञायतस्मैतेनप्रदापयेत् ॥ १४ ॥ पिशाचाराक्षसायक्षायेचान्येदिक्षुसंस्थिताः ॥ तस्यहोतव्यदेहस्यनै
वायोग्यत्वकारकाः ॥ १५॥ततोनीत्वाश्मशानेषुस्थापयेदुत्तरामुखम् ॥ तत्रदेहस्यदाहार्थंस्थलंसंशोधयेद्यथा॥१६॥
संमार्ज्यभूमिंसंलिप्योल्लिख्योद्धृत्यचवेदिकाम् ॥ अभ्युक्ष्योपसमाधायाग्निंतत्रविधानतः ॥ १७ ॥ पुष्पाक्षतैरथा
भ्यर्च्यदेवंक्रव्यादसंज्ञकम् ॥ लोमभ्यस्त्वनुवाक्येनहोमंकुर्याद्यथाविधि ॥ १८ ॥

मिंउल्लिख्यतस्यांदर्भेणोर्ध्वरेखांकृत्वारेखांमध्येनामिकांगुष्ठेनोत्धृत्यजलेनाभ्युक्ष्यउपसमाधायतत्रवन्हिंसंस्थाप्यक्रव्यंमृतकस्यमांसंअ
त्तिभक्षतीतिक्रव्यादस्तदेवसंज्ञानामयस्यतंदेवंवन्हिंपुष्पादिभिःसंपूज्यलोमभ्यःस्वाहात्वग्भ्यःस्वाहा मांसेभ्यःस्वाहाइत्याद्यनुवाकेनवे
दमंत्रेणविधिमनतिक्रम्येतियथाविधिहोमंकुर्यात् ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

हेक्रव्याददेवत्वमेवांते भूतानिपंचभूतात्मकशरीराणिबिभर्षिस्वस्मिन्धारयसि इतिभूतभृदसि किंच त्वमेवजगतांयोनिः कारणंचासि पंचमहाभूतांतर्गतत्वात्त्वमेवलोकस्यसर्वप्राणिजातस्य क्षुधासंदीपनेनभुक्तान्नपरिपाकेनपरिपालकोसि तस्माद्धेतोःसंसारिकः संसारेभवः मृतश्चायंपुरुषस्तमेनंस्वर्गतिंनयप्रापयेतिप्रार्थना ॥१९॥२०॥ चितायांमोक्षस्यापनंतत्प्रभृतिकं तदारभ्यसपिंडनात् प्राक् प्रेतत्वंभव

त्वंभूतभृज्जगद्योनिस्त्वंभूतपरिपालकः॥ मृतःसंसारिकस्तस्मादेनंत्वंस्वर्गतिंनय ॥ १९ ॥ इतिसंप्रार्थयित्वाग्निंचितां तत्रैवकायेत्॥ श्रीखंडतुलसीकाष्ठैःपलाशाश्वत्थदारुभिः ॥ २० ॥ चितामारोप्यतंप्रेतंपिंडौद्वौतत्रदापयेत्॥ चितायांशवहस्तेचप्रेतनाम्नाखगेश्वर ॥ चितामोक्षप्रभृतिकंप्रेतत्वमुपजायते ॥ २१ ॥ केपितंसाधकंप्राहुःप्रेतकल्पविदोजनाः॥ चितायांतेननाम्नावाप्रेतनाम्नाथवाकरे ॥ २२ ॥ इत्येवंपंचभिःपिंडैःशवस्याहुतियोग्यता ॥ अन्यथाचोपघातायपूर्वोक्तास्तेभवंतिहि ॥ २३ ॥

तिअतश्चितायांशवहस्तेचसपिंडीपर्यंतंचप्रेतनाम्नैवप्रदातव्यंस्थानादिषुशवपांथभूतनामभिरिति ॥२१॥ पक्षांतरमाह केपीतिप्रेतकल्पं अंत्येष्टिविधानं तद्विदः साधकमप्याहुः अतस्तेनसाधकनाम्नावाकरेएवप्रेतनाम्नेति॥२२॥यथादिक्पालादिबलिभिर्हविराहुतियोग्यंभवति तद्वत्पंचपिंडैः शवस्याहुतियोग्यताति अन्यथापंचपिंडदानंविनातुउपघातायस्वकुशलनाशायपूर्वोक्तभूतपिशाचादयोभवंतीति २३

टी०अ० १०

॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पूर्वलोमभ्यःस्वाहेत्यनुवाकेनहुतं तमेवाग्निंतृणैरादायपुत्रोदद्यादग्निंनिरग्निकानां साग्निकानांतुअग्निहोत्रादादायदद्यादितिविशेषः ॥२४॥यदिपंचकंस्यात्तदादाहोन वासवोत्तरदलादिपंचकेप्रेतदाहतृणकाष्ठसंग्रहंनकारयेदितिनिषेधात् ॥२५॥रेवतीअंतेयस्यतदेतत्पंचकं

प्रेतोदत्वापंचपिंडान्हुतमादायतंतृणैः ॥ अग्निंपुत्रस्तदादद्यान्नभवेत्पंचकंयदि ॥ २४ ॥ पंचकेपुमृतोयस्तुनगतिंल भतेनरः ॥ दाहस्तत्रनकर्तव्यःकृतेऽन्यमरणंभवेत् ॥ २५ ॥ आदौकृत्वाधनिष्ठार्धमेतन्नक्षत्रपंचकम् ॥ रेवत्यंतंनदाहे र्हदाहेचनशुभंभवेत् ॥ २६ ॥ गृहेहानिर्भवेत्तस्यऋक्षेष्वेषुमृतोहियः ॥ पुत्राणांगोत्रिणांचापिकश्चिद्विघ्नःप्रजायते ॥ २७ ॥ अथवाऋक्षमध्येहिदाहःस्याद्विधिपूर्वकः ॥ तद्विधिंतेप्रवक्ष्यामिसर्वदोषप्रशांतये ॥ २८ ॥ शवस्यनिकटे तार्क्ष्यानिक्षिपेत्पुत्तलस्तदा ॥ दर्भमयाश्चचत्वारऋक्षमंत्राभिमंत्रिताः ॥ २९ ॥ तप्तहेमप्रकर्तव्यंवहंतिऋक्षनाम भिः ॥ प्रेताजयतमंत्रेणपुनर्होमस्तुसंपुटैः ॥ ३० ॥ ततोदाहःप्रकर्तव्यस्तैश्चपुत्तलकैःसह ॥ सपिंडनदिनेकुर्यात्त स्यशांतिविधिंसुतः ॥३१॥ तिलपात्रंहिरण्यंचरूप्यंरत्नंयथाक्रमम् ॥ घृतपूर्णंकांस्यपात्रंदद्याद्दोषप्रशांतये ॥३२॥

दाहेअर्हयोग्यंन ॥२६॥ दाहेसतिशुभाभावएवाह गृहेइति ॥२७॥ विधिनातुपंचकेपिदाहःस्यादित्याह अथेति ॥२८॥ विधिमेवाह शवे ति मंत्राः संहितायांज्ञातव्याः ॥२९॥ प्रेताजयतानरइंद्रोवःशर्मयच्छतुइतिमंत्रेणसंपुटैःऋक्षनामभिःहोमः कार्यः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एवंयांतिविधानेनुकरंवाह्रेकधरांतिव ॥ नवस्वर्गिद्वारोधवैकवापांतिपयोगांति ॥ ३३ ॥ एवंपंचकटाह:स्यातिह्रेना
कैवकंदहेत्र ॥ सर्वापद्विनयेकंचांवाधासहांतिविनंदहेत्र ॥ ३२ ॥ पतिव्रतावदतांसर्वांनुःखिपद्विनेत्रा ॥ इत्थंसंहेव
गमनंदहाकांसमाभवेत्रा ॥ ३५ ॥ कैकुंभांजनसंहस्यमूलपोमैंविनांतुग ॥ इत्यंवाद्विनुसांकांबुंयुपोत्पद्यव ॥
॥ ३६ ॥ गुरुंनमस्कृत्यवदंतिनांत्रेंकांत्रिंद्यांहिं: ॥ तांत्रिंवाक्यंगावागमस्यांदयपांमहंत्रिम ॥ ३७ ॥ सप्तद्यांग
पांतत्रप्रांकंपांत्रिंगुल्वय ॥ ऊजांमांहंपांत्रिंस्यप्रसमाशानवनेत्र ॥ ३८ ॥ तत्सुपैंनमस्कृत्यपरिकंस्वर्गिवांत
दा ॥ पुत्यप्रत्यांतदाप्रांहिंत्रिंकांकेस्वापांपेंचर्गिम ॥ ३९ ॥ सांत्रिंवय:श्रांकंदंस्वाहंहमाप्यांपवंत: ॥ गंगाकांनम
मंत्रांवाप्रांपेंपांत्रिंदहेत्र ॥ ४० ॥ नदेहंत्रिंपांगांनांप्रांपेंवांत्रांसह ॥ तनांत्रिंवाप्रसुंतिंवस्वाकंपांत्यमांतिंमेंत्र
॥ ४१ ॥ नांपेंमांतिंमनांसाद्यपांपेंदहेंत्रिंपांहि ॥ अांपेंनंदेंहिंत्रिंप्रसांपिंतिंवांत्रांसंपांहिंत्रिंत ॥ ४२ ॥ दंस्थांतेंमांपमा
नांतांपांतुनांत्रिंवपपांमत: ॥ तपांनांपांहेंत्रिंपांपंहुंतांपेंस्वांमुनांत्रिंत ॥ ४३ ॥ ॥४०॥ ॥४१॥ ॥४२॥

॥ ४२ ॥ अपांहंतमेंवहुप्रांतंस्वपांत्रि हंस्वांहंत्रिंतांप्रांप ॥ ४३ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दिव्यादौविवादेशपथादौ ॥ ४४ ॥ किंच अंतरात्मासतीजीवः मृतेनदेहरूपेणतुमरणंगतेनआत्मनाअव्ययात्मस्वरूपेणचभर्त्रासहएक
तांप्राप्तापुनर्नारीशरीरंनप्राप्नोतीत्यर्थः ॥४५॥ इदमेवार्थंव्यतिरेकमुखेनद्रढयति यावदिति यावत्सतीनस्यात्तावत्स्त्रीत्वान्नमुच्यतेकिंतुस

दिव्यादौसत्ययुक्तश्चशुद्धोधर्मयुतोनरः ॥ यथानदह्यतेतप्तलोहपिंडेनकर्हिचित् ॥ ४४ ॥ तथासापतिसंयुक्तादह्य
तेनकदाचन ॥ अंतरात्मात्मनाभर्तामृतेनैकत्वमागता ॥ ४५ ॥ यावच्चाग्नौमृतेपत्यौस्त्रीनात्मानंप्रदाहयेत् ॥ तावन्नमु
च्यतेसाहिस्त्रीशरीरात्कथंचन ॥ ४६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनस्वपपिंसेवयेत्सदा ॥ कर्मणामनसावाचामृतेजीवतितद्व
ता ॥ ४७ ॥ मृतेभर्तरियानारीसमारोहेद्धुताशनं ॥ साऽरुंधतीसमाभूत्वास्वर्गलोकेमहीयते ॥ ४८ ॥ तत्रसाभर्तृपर
मास्तूयमानाप्सरोगणैः ॥ रमतेपतिनासार्धंयावद्रिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४९ ॥ मातृकंपैतृकंचैवयत्रसाचप्रदीयते ॥ कुल
त्रयंपुनात्यत्रभर्तारंयानुगच्छति ॥ ५० ॥ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचयानिरोमाणिमानुषे ॥ तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपति
नासहमोदते ॥ ५१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

तीएवमुच्यतेइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ भर्तरिमृतेजीवतिचसतितद्व्रतातदनुगताभवेत् ॥ ४७ ॥ महीयतेपूज्याभवति ॥ ४८ ॥ भर्तृपरमाभर्तुर
पिशोभनरूपा ॥ ४९ ॥ अत्रअस्मिंल्लोके ॥ ५० ॥ तिस्रः कोट्यइतिअगणितानियावत्यः सिकताभूमेस्तावतीरददंस्मगाइतिवत् ॥५१॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विमानेसूर्यसंकाशेक्रीडतेरमणेनसा ॥ यावदादित्यचंद्रौचभर्तृलोकेचिरंवसेत् ॥ ५२ ॥ पुनश्चिरायुः साभूत्वाजायते विमलेकुले ॥ पतिव्रतातुयानारीतमेवलभतेपतिं ॥ ५३ ॥ याक्षणंदाहदुःखेनसुखमेतादृशंत्यजेत् ॥ सामूढाजन्मप र्यंतंदह्यतेविरहाग्निना ॥ ५४ ॥ तस्मात्पतिंशिवंज्ञात्वासहतेनदहेत्तनुं ॥ यदिनस्यात्सतीतार्क्ष्यतमेवंप्रदहेत्तदा ॥ ५५ ॥ अर्धेदग्धेथवापूर्णेस्फोटयेत्तस्यमस्तकं ॥ गृहस्थानांतुकाष्ठेनयतीनांश्रीफलेनच ॥ ५६ ॥

इति ॥ ५४ ॥ प्रासंगिकंपंचकसतीकृत्यंपरिसमाप्य प्रस्तुतदाहमेवानुसरति यदीति तंनरंएवंवक्ष्यमाणप्रकारेण ॥ ५५ ॥ स्फोटये दत्रायमभिप्राय· हटयोगिनस्तुस्वेच्छयाब्रह्मरंध्रंभित्वाब्रह्मलोकंयांति कर्मयोगिनांतुपरतोभेदनेनपितृदेवलोकप्राप्तिर्भवतिसंन्यासिनां तुपूर्वंभित्वापश्चात्गंगायांतदलाभेभूमौवानिक्षिपेदिति ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रमणेनसहैकत्वंगतापितेनक्रीडतेइत्यत्र अद्वैतेचास्मितंस्फीतंनस्यादन्योन्यमीक्षणमितिवचनादद्वैतानंदादपिस्नेहानंदेअधिकसुखानुभा वाप्तयक्भूत्वारमतेइतिभावः भर्तृलोकेस्वर्गे ॥ ५२ ॥ किंच मुक्तापिलीलाविग्रहंकृत्वाभजंतेऽत्रभजनानंदस्याधिक्यंतथात्रापि स्नेहानंदस्याधिकत्वात् रमणायस्वेच्छयैवविमलेकुलेजायतेनतुकर्मणाइति अन्यथासतीएवस्त्रीशरीरान्मुच्यतेनान्याइतिपूर्वोक्तवचन विरोधः स्यात् तंस्वपतिमेवलभते तदुक्तंमाघेअतीवयोषित्प्रकृतिःसुनिश्चलापुमांसमभ्येतिभवांतरेष्वपीति ॥ ५३ ॥ अनुतप्याह या

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥५७॥ मंत्रमेवाह अस्मात् अकारात् अकारोवासुदेवःस्यादितिमंत्रकोशः अक्षराणामकारोस्मीतिश्रीभगवद्वचनाच्च हेपावक त्वंश्रीवासुदेवाज्जातोसि वाचांवन्हेर्मुखंक्षेत्रमितिस्मृत्युक्तेः किंचत्वत्त्वत्तःसकाशात्अयंजनःस्वर्गायलोकायस्वर्गलोकंप्रतिगंतुंपुनर्जायते तेजोमयदिव्यशरीरेणउत्पन्नोभवति किंच असौअस्यस्थूलदेहःस्वाहा त्वयिहविरस्तु किंच ज्वालायामेवहविर्हूयते अतस्त्वंज्वलतुप्रज्वलितोभवेतिमंत्रार्थः ॥ ५८ ॥ एवमिति अर्धदग्धेतुमस्तकंस्फोटयेत् पूर्णदग्धेसत्याज्याहुतिंदद्याच्चेति तेनरोदनेनगुर्जराणांकुलव्यवहारपरमे

प्राप्तयेपितृलोकानांभित्वातद्ब्रह्मरंध्रकम् ॥ आज्याहुतिंततोदद्यान्मंत्रेणानेनतत्सुतः ॥ ५७ ॥ अस्मात्त्वमधिजातोसित्वदयंजायतांपुनः ॥ असौस्वर्गायलोकायस्वाहाज्वलतुपावकः ॥ ५८ ॥ एवमाज्याहुतिंदत्वातिलमिश्रांसमंत्रकां ॥ रोदितव्यंततोगाढंतेनतस्यसुखंभवेत् ॥ ५९ ॥ दाहादनंतरंकार्यंस्त्रीभिःस्नानंततःसुतैः ॥ तिलोदकंततोदद्यान्नामगोत्रोपकल्पितम्॥६०॥प्राशयेन्निंबपत्राणिमृतकस्यगुणान्वदेत्॥ स्त्रीजनोग्रेगृहंगच्छेत्पृष्ठतोनरसंचयः ६१

तत् ॥ ५९ ॥ पूर्वंस्त्रीभिःततःस्त्रीभ्यः पश्चात्सुतादिभिरिति नामगोत्राभ्यांउपकल्पितंसंकल्पितम् अमुकगोत्रायअमुकप्रेतायेदंतिलोदकंमद्दत्तंतवोपतिष्ठतामिति ॥ ६० ॥ प्राशयेत्चर्वयेत् शोकदिनेमिष्टपरिहारायपूर्वंकटुमुखंकुर्यादित्यभिप्रायः गुणान्कीर्तिकरान् यावत्कीर्तिर्मनुष्यस्यपुण्यालोकेपुगीयते तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपूज्यमानःसुरासुरैरित्यभिप्रायः ॥ ६१ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ इदंनीरं अत्रस्नाहि अत्रास्मिन्पात्रेमितं स्वल्पं इदंक्षीरंचपिबभुंक्ष्व॥६६॥चतुर्थेदिने तदुक्तंविष्णुपुराणे चतुर्थे

गृहेस्नानंपुनःकृत्वागोग्रासंचप्रदापयेत् ॥ पत्रावल्यांचभुंजीयाद्गृहान्नैवभक्षयेत् ॥ ६२ ॥ मृतकस्थानमालिप्यद क्षिणाभिमुखंततः॥द्वादशाहकपर्यंतंदीपंकुर्यादहर्निशं ॥ ६३ ॥ सूर्यस्तमागतेतार्क्ष्यश्मशानेवाचतुष्पथे ॥ दुग्धंचमृ न्मयेपात्रेतोयंदद्याद्दिनत्रयं ॥ ६४ ॥ अपक्वमृन्मयंपात्रंक्षीरनीरप्रपूरितम् ॥ काष्ठत्रयंगुणैर्बद्धंधृत्वामंत्रंपठेदिमं ॥ ६५ ॥ श्मशानानलदग्धोसिपरित्यक्तोसिबांधवैः ॥ इदंनीरमिदंक्षीरमत्रस्नाहिमितंपिब ॥६६॥ चतुर्थेसंचयःका र्यःसाग्निकैश्चनिरग्निकैः ॥ तृतीयेन्हिद्वितीयेवाकर्तव्यश्चाविरोधतः ॥ ६७ ॥ गत्वाश्मशानभूमिंचस्नानंकृत्वाशुचि र्भवेत् ॥ उर्णासूत्रंवेष्टयित्वापवित्रींपरिधायच ॥ ॥ ६८ ॥ दद्यात्श्मशानवासिभ्यस्ततोमापवलिंसुतः ॥ यमायत्वे तिमंत्रेणतिस्त्रःकुर्यात्परिक्रमाः ॥६९॥ ततोदुग्धेनसंभ्युक्ष्यचितास्थानंखगेश्वर ॥ जलेनसेचयेत्पश्चादुद्धरेदस्थिवृ दकम् ॥ ७० ॥

न्हिचकर्तव्यंभस्मास्थिचयनंनृपइति अविरोधतः चतुर्थदिनेपंचकशनिवारादियोगात् ॥ ६७ ॥ संचयनविधानमेवाह गत्वेत्याद्येकाद शभिः ॥ ६८ ॥ परिक्रमावामावर्तेनकुर्यात् ॥ ६९ ॥ संभ्युक्ष्यपूर्वंतुकिंचिद्दुग्धेनसंप्रोक्ष्यउद्धरेत् चितास्थानान्निष्काशयेत् ॥ ७० ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

उपलेपितस्थलमेवस्थंडिलंभवति तत्रिकोणंकृत्वातत्रत्रिषुदक्षिणपश्चिमोत्तरासुदिक्षु ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ गर्तेपिंडादाह

कृत्वापलाशपत्रेषुक्षालयेद्दुग्धवारिभिः ॥ संस्थाप्यमृन्मयेपात्रेश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि ॥ ७१ ॥ त्रिकोणंस्थंडिलंकृत्वागोमयेनोपलेपितं ॥ दक्षिणाभिमुखोदिक्षुदद्यात्पिंडत्रयंत्रिषु ॥ ७२ ॥ पुंजीकृत्यचिताभस्मतत्रधृत्वात्रिपादुकाम् ॥ स्थापयेत्तत्रसजलमनाच्छाद्यमुखंघटम् ॥ ७३ ॥ ततस्तंडुलपाकेनदधिघृतसमन्वितम् ॥ बलिंप्रेतायसजलंदद्यान्मिष्टंयथाविधि ॥ ७४ ॥ पदानिदशपंचैवचोत्तरस्यांदिशिव्रजेत् ॥ गर्तंविधायतत्रास्थिपात्रंसंस्थापयेत्खग ॥ ७५ ॥ तस्योपरिततोदद्यात्पिंडंदाहार्तिनाशनम् ॥ गर्तादुद्धृत्यतत्पात्रंनीत्वागच्छेज्जलाशयं ॥ ७६ ॥ तत्रप्रक्षालयेद्दुग्धजलादस्थिपुनःपुनः ॥ चर्चयेच्चंदनेनाथकुंकुमेनविशेषतः ॥ ७७ ॥ धृत्वासंपुटकेतानिकृत्वाचत्वदिमस्तके ॥ परिक्रम्यनमस्कृत्यगंगामध्येविनिक्षिपेत् ॥ ७८ ॥ अंतर्दशाहंयस्यास्थिगंगातोयेनिमज्जति ॥ नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ॥ ७९ ॥

स्यार्तिर्नश्यति मलिनषोडशस्यांगभूतोभवति ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ गंगायांअस्थिपतनस्यमहिमानमाहअंतरित्यष्टभिःदशदिनमध्येएव ॥ ७९ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

यावदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेषुतिष्ठति ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ८० ॥ गंगाजलोर्मिसंस्पृश्यमृ
तकंपवनोयदा ॥ स्पृशतेपातकंतस्यसद्यएवविनश्यति ॥ ८१ ॥ आराध्यतपसोग्रेणगंगांदेवींभगीरथः ॥ उद्धारार्थं
पूर्वजानामानयद्ब्रह्मलोकतः ॥ ८२ ॥ त्रिपुलोकेषुविख्यातंगंगायाःपावनंयशः ॥ यापुत्रान्सगरस्यैतान्भस्मारूया
ननयद्दिवम् ॥ ८३ ॥ पूर्वेवयसिपापानियेकृत्वामानवामृताः ॥ गंगायामस्थिपतनात्स्वर्गलोकंप्रयांतिते ॥ ८४ ॥
कश्चिद्व्याधोमहारण्येसर्वप्राणिविहिंसकः ॥ सिंहेननिहतोयावत्प्रयातिनरकालये ॥ ८५ ॥ तावत्कालेनतस्यास्थि
गंगायांपातितंतदा ॥ दिव्यंविमानमारुह्यसगतोदेवमंदिरम् ॥ ८६ ॥ अतःस्वमेवसत्पुत्रोगंगायामस्थिपातयेत् ॥
अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् ॥ ८७ ॥ ॥७॥ ॥७॥

महीयतेपूज्योभवति ॥ ८० ॥ तस्यामस्थि[illegible]प्रभावंतुकिंवर्ण्यते तज्जलकृतसंगपवनस्पर्शादपिकृतार्थोभवतीत्याह गंगेति ॥ ८१ ॥ गं
गाजलस्यअसाधारणतामाह ॥ ८२ ॥ यशएवाह याइति एतान्षष्टिसहस्रान्भस्माख्यानपिभस्मएवाख्यानामानियेषांभस्मावशेषानि
त्यर्थः ॥ ८३ ॥ पतनात्पतनमात्रादेव ॥ ८४ ॥ अत्रइतिहासंकथयति कश्चिदितिद्वाभ्याम् ॥ ८५ ॥ अयंभावः अजामिलोयथाअविदि
तहरिनाममहिमापिसुतगतहरिनामोच्चारणान्मुक्तः तथैवायमपितच्चरणोदकादिति ॥ ८६ ॥ अतःगंगैवमुक्तिप्रदाइतिहेतोः ॥ ८७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अथशब्दोविधानांतरेअत्रपुनर्दाहिकंसिंहावलोकनेनाह यत्यस्मिन्दिनेशृणुयात्तदातस्मिन्नेवदिनेपूर्ववत्पूर्वोक्ताविधानेनपुत्तलंकेवलमे
वदहेन्नतुकाष्ठैः समादायसम्यगस्थिसंचयनविधानेनादायक्वचित्पिष्टस्यसांगंहस्तमात्रंपुत्तलंविधायतन्नाभौप्रज्वलितदीपंनिधायप्राण
प्रतिष्ठांकुर्यात् यथाअमुकगोत्रस्यप्राणाइहप्राणाःहंसःजीवइहस्थितोजीवःसर्वेंद्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिव्हाघ्राणपाणिपाद

अथकश्चिद्विदेशेवावनेचौरभयेमृतः॥ नलब्धस्तस्यदेहश्चेच्छृणुयाद्यद्दिनेतदा॥ ८८॥ दर्भपुत्तलकंकृत्वापूर्ववत्केव
लंदहेत्॥ तस्यभस्मसमादायगंगातोयेविनिक्षिपेत्॥ ८९॥ दशगात्रादिकंकर्मतद्दिनादेवकारयेत्॥ सएवदिव
सोग्राह्यःश्राद्धेसांवत्सरादिके॥ ९०॥ पूर्णेगर्भेमृतानारीविदार्यजठरंतदा॥ बालंनिष्काश्यनिक्षिप्यभूमौतामेव
दाहयेत्॥ ९१॥ गंगातीरेमृतंबालंगंगायामेवपातयेत्॥ अन्यदेशेक्षिपेद्भूमौसप्तविंशतिमासजम्॥ ९२॥ अतःप
रंदहेत्तस्यगंगायामस्थिनिक्षिपेत्॥ जलकुंभश्चदातव्यंबालानामेवभोजनं॥ ९३॥

पायूपस्थानिइहागत्यसुखंतिष्ठंतुस्वाहेतिलेलिहानमुद्रयातद्धृदयेविन्यसेत् ततोयावद्दीपःप्रज्वलतितावत्पूर्ववद्विष्णुस्मरणंकुर्यात् आ
तुरदानंचदद्यात् ततोदीपनिर्वाणेसतितंकाष्ठैःपूर्ववद्दहेदिति॥ ८८॥ ८९॥ ९०॥ ९१॥ प्रसंगात्बालादीनांकृत्यमाह गंगेति॥ ९२॥
अतःपरंसप्तविंशतिमासात्परम्॥ ९३॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

गर्भेएवनष्टेमृतेसतिक्रियादुग्धदानादिकंनास्तितस्यकिंचिदपिनदातव्यमित्यर्थः शिशुरादंतजननादितिस्मृतेर्दंतोत्पत्तिपर्यंतंशिशुरिति संज्ञाबालःस्याद्यावदाशिखम् आशिखंचूडाकर्मतृतीयवर्षपर्यंतंबालइतिसंज्ञा विपत्तिषुमरणेषुघटादिकंदेयं बालेवातरुणेवृद्धेघटोभवति चाक्षयइतिवचनात् ॥ ९४ ॥ आपंचवर्षात्कौमारः पौगंडोदशहायनः अव्रतेबालान्सव्रतेविप्रान् ॥ ९५ ॥ पंचमाद्वर्षात्ऊर्ध्वंपौगंडाव

गर्भेनष्टेक्रियानास्तिदुग्धंदेयंमृतेशिशौ ॥ घटंचपायसंभोज्यंदद्याद्बालविपत्तिषु ॥९४॥ कुमारेचमृतेबालान्कुमारानेवभोजयेत् ॥ सबालान्भोजयेद्विप्रान्पौगंडेसव्रतेमृते ॥ ९५ ॥ मृतश्चपंचमादूर्ध्वमव्रतःसव्रतोपिवा ॥ पायसेनगुडेनापिपिंडान्दद्याद्दशक्रमात् ॥ ९६ ॥ एकादशंद्वादशंचवृषोत्सर्गंविधिंविना ॥ महादानविहिनंचपौगंडेकृत्यमाचरेत् ॥ ९७ ॥ जीवमानेचपितरिनपौगंडेसपिंडनं ॥ अतस्तस्यद्वादशाहन्येकोद्दिष्टंसमाचरेत् ॥ ९८ ॥ स्त्रीशूद्राणांविवाहस्तुव्रतस्थानेप्रकीर्तितः ॥ व्रतात्प्राक्सर्ववर्णानांवयस्तुल्याक्रियाभवेत् ॥ ९९ ॥ स्वल्पात्कर्मप्रसंगाच्चस्वल्पाद्विषयबंधनात् ॥ स्वल्पेवयसिदेहेचक्रियांस्वल्पामपीच्छति ॥ १०० ॥

स्थायांअव्रतः उपवीतसंस्काररहितः सव्रतः सोपवीतः ॥ ९६ ॥ महादानंशय्यादिकं ॥ ९७ ॥ एकस्यतस्यैवोद्देशेनकृतंयोगोद्दिष्टं॥९८॥ व्रतस्थानेव्रतबंधस्थानेउपवीतसंस्कारस्यअनधिकारात् देहेचापिस्वल्पेसतिक्रियामपिस्वल्पांकुर्यात् ॥ ९९ ॥ १०० ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किशोरतरुणावस्थायांतुमृतेसतिसर्वमेवकृत्यंकरणीयमित्याह किशोरइति किशोरःषोडशसमस्ततोयौवनमादिशेत् ॥ १ ॥ संन्यासिनांतुदाहादिकंकिमपिकृत्यंनकरणीयमित्याह यतीनामिति सर्वेषांहंसादिचतुर्विधानांतेषांस्वपितृणामपिगृहस्थैरपिसुतादिभिर्दाहादिकंनकर्तव्यंकुटीचकंतुप्रदहेदितिप्राचीनैर्यदुक्तंतदयुक्तमित्याक्षिपन्नाह नदाहमिति यैःप्रेष्यमंत्रोच्चारणपूर्वकंसंन्यस्तंतेषांदाहादिकंसर्वशास्त्रेष्वविहितमेव ॥ २ ॥ ननुदशगात्रंविनाप्रेतत्वंस्यादितिचेन्मैवंदंडग्रहणमात्रेणेतिज्ञानशून्यानामपिसंन्यासिनांप्रेतत्वंनैवेति ॥ ३ ॥ किं

किशोरेतरुणेकुर्याच्छय्यावृषमखादिकं॥पददानंमहादानंगोदानमपिदापयेत्॥१॥यतीनांचैवसर्वेषांनदाहोनोदकक्रिया ॥ दशगात्रादिकंतेषांनकर्तव्यंसुतादिभिः॥२॥दंडग्रहणमात्रेणनरोनारायणोभवेत् ॥ त्रिदंडग्रहणात्तेषांप्रेतत्वंनैवजायते ॥३॥ ज्ञानिनस्तुसदामुक्ताःस्वरूपानुभवेनहि ॥ अतस्तेतुप्रदत्तानांपिंडानांनैवकांक्षिणः ॥ ४ ॥ तस्मात्पिंडादिकंतेषांनतुनोदकमाचरेत्॥तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंपितृभक्त्यासमाचरेत् ५ हंसंपरमहंसंचकुटीचकबहूदकौ ॥

च ज्ञानयुक्तेनसंन्यासेनतुजीवन्मुक्तविदेहत्वमेवभवतीत्याह ज्ञानीति ॥ ४ ॥ अवश्यकर्तव्यतयातुनाचरेत् किंतुपितृभक्त्यैव ॥ ५ ॥ संन्यासिनांकृत्यमाह संन्यासस्तुस्वमित्रपुत्रकलत्रबंध्वादीन् शिखायज्ञोपवीतस्वाध्यायगायत्रीजपाद्यशेषकर्माणिसंन्यस्यदंडमाच्छादनकौपीनंचप्रेष्यमंत्रोच्चारणपूर्वकंपरिग्रहेदितिसंन्यासोयस्यास्तीतिसंन्यासीअस्यावस्थाभेदेनचातुर्विध्यंदर्शयति हंसमिति हंसस्तुयथा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

जातस्तथारूपधरोनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहोब्रह्ममार्गेसम्यक्संपन्नः शुद्धमानसः प्राणसंधारणार्थंपरेच्छयाभैक्ष्यमाहरन्नुदरमात्रेणलाभालाभस
मः शुक्लध्यानपरोध्यात्मनिष्ठश्चतुर्थभूमिकारूढः शुभाशुभकर्मनिर्मूलनपरः शून्यागारेदेवतागृहेतृणकूटवल्मीकवृक्षमूलकुलालशालाग्नि
होत्रनदीपुलिनगिरिकुहरकोटरनिर्झरस्थंडिलेष्वनकृतवासप्रयत्नोनिर्ममःसन्निवसतीतिहंसोनामेति १ परमहंसस्तुदंडंकौपीनंनचा
च्छादनमाचरति विधिनिषेधातीतोयोब्रह्मवेदांतेषुपूर्णानंदैकबोधः परमात्मेतिनिरूपितस्तद्ब्रह्माहमस्मीत्येवंचतुर्थादिभूमिकासुसर्वदाभ
वन्नेवसर्वभूमिकारूढोध्यातृध्येयविभागरहितोब्रह्मानंदविलीनवृत्तित्वाच्छरीरमपिनानुसंधत्ते एतदेवोक्तंश्रीभागवते देहंविनश्वरमवस्थि
तमुत्थितंवासिद्धोनपश्यतियतोध्यगमत्स्वरूपं दैवादपेतमथदैववशादुपेतंवासोयथापरिकृतंमदिरामदांधःइत्ययंयोगीशीतोष्णसुखदुः
खमानापमानषडूर्म्यादिभिर्विवर्जितोभवति निरुद्धाशेषचित्तवृत्तेर्योगिनः शीतादिकंनास्ति तत्प्रत्ययाभावात् यथालीलायामासक्तस्य
बालकस्याच्छादनादिरहितस्यापि हेमंतशिशिरयोःप्रातःकालेशीतंनास्ति तथापरमात्मन्यासक्तस्ययोगिनःशीताद्यभावः अतःकृतकृ
त्योभवतिइतिच स्मर्यते ज्ञानामृतस्यतृप्तस्यकृतकृत्यस्ययोगिनः नैवास्तिकिंचित्कर्तव्यमस्तिचेन्नसतत्ववित् इतिपरमहंसः २ अथकु
टीचकबहूदकौविरक्तिभेदेन यथाअत्रविरक्तिस्त्रिधा तीव्रातीव्रतरामंदाचेति तीव्रायथाअस्मिञ्जन्मनिमाभूवन्पुत्रदारादयोममइतिया सु
स्थिराबुद्धिःसावैराग्यस्यतीव्रताइति अस्मिन्वैराग्येकुटीचकबहूदकसंन्यासाधिकारः तथाचोक्तं यात्राद्यशक्तिशक्तिभ्यांतीव्रेन्यासद्वयंभवे
त् कुटीचकोबहूदश्चेदुभावेतौत्रिदंडिनौ १ कुटीचकस्तुयात्राद्यशक्तःएकस्मिन्नेवतीर्थेसंवसन् प्रत्यहंद्वादशसहस्रप्रणवजपंकुर्वन् यथोक्त
कालभैक्ष्यमाहरन् महावाक्यार्थमवलोकयन्नात्मानुसंधानेचित्तवृत्तिमवरोधयन् कुट्यांपर्णशालायांचकास्तिब्रह्मध्यानेनप्रकाशते इति

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

कुटीचकःकुट्यामेवचरति यात्राद्यशक्तितयाविचरतीति यद्वाचरगतिभक्षणयोरितिधातोः कुट्यांचरतिभक्षयतिभिक्षान्नमितिकुटीचरोवा ३ बहूदकश्चतीर्थयात्रासुशक्तोग्रामेत्वेकरात्रंनगरेत्रिरात्रंतीर्थेसप्तरात्रंनिवसन् त्रिकालस्नानपरोमाधुकरींवृत्तिमाश्रितोनिवासस्थानाशा क्तिरहितोनिजाश्रमधर्मरतोप्रणवमनुस्मरन् दंडादिकंपरिगृह्यपुनस्तीर्थांतरंव्रजतीति बहून्युदकानितीर्थजलानियस्येति बहूदकइति ४ तीव्रतरवैराग्येतुहंसपरमहंससंन्यासाधिकारःतीव्रतरंयथा पुनरावृत्तिसहितोलोकोमेमास्तुकश्चन इतितीव्रतरत्वंस्यान्मंदेन्यासोनकोपि

एतान्संन्यासिनस्तार्क्ष्यपृथिव्यांस्थापयेन्मृतान् ॥ ६ ॥ गंगादीनामभावेहिपृथिव्यांस्थापनंस्मृतम् ॥ यत्रसंतिम हानद्यस्तदातास्वेवनिक्षिपेत् ॥ १०७ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणोनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ गरुडउवाच ॥ दशगात्रविधिंब्रूहिकृतेकिंसुकृतंभवेत् ॥ पुत्राभावेतुयःकुर्यादितिमेवदकेशव ॥ १ ॥

हीति १ मंदवैराग्येतुसंन्यासाधिकारएवनास्ति मंदायथा पुत्रदारधनादीनांनाशेतात्कालिकीमतिः धिक्संसारमितीदृक्स्याद्विरक्तेमंदता हिसेति २ एतेषांविशेषलक्षणानिविश्वेश्वरीपद्धतौपरमहंसोपनिषदि जीवन्मुक्तेश्चविशेषतोनिरूपितानि अत्रतु विस्तरभयान्नलिखि तानिश्लोकार्थस्तुस्पष्टएव ॥ ६ ॥ १०७ ॥ ॥ इतिटीकायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् इतिश्रुत्वा खगःपूर्वंतदेवपरिपृच्छति ॥ १ ॥ दशगात्रेति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदशगात्रविधिंतव ॥ यद्विधायचसत्पुत्रोमुच्यतेपैतृकादृणात् ॥२॥ पुत्रःशोकंपरित्यज्यधृतिमास्थायसात्विकीम् ॥ पितुःपिंडादिकंकुर्यादश्रुपातंनकारयेत् ॥ ३ ॥ श्लेष्माश्रुबांधवैर्मुक्तंप्रेतोभुंक्तेयतोवशः ॥ अतोनरोदितव्यंहितदाशोकान्निरर्थकात् ॥ ४ ॥ यदिवर्षसहस्राणिशोचतेहर्निशंनरः ॥ तथापिनैवनिधनंगतोदृश्येतकर्हिचित् ॥ ५ ॥ जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ तस्मादपरिहार्येर्थेनशोकंकारयेद्बुधः ॥ ६ ॥ नहिकश्चिदुपायोस्तिदैवोवामानुषोपिवा ॥ योहिमृत्युवशंप्राप्तोजंतुःपुनरिहाव्रजेत् ॥ ७ ॥ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोभवेद्यदि ॥ तदादुःखैर्नयुज्येरन्नलरामयुधिष्ठिराः ॥ ८ ॥ नायमत्यंतसंवासःकस्यचित्केनचित्सह ॥ अपिस्वप्नशरीरेणकिमुतान्यैःपृथग्जनैः ॥ ९ ॥

एकादशेस्मिन्प्रोवाचशोकापनयनंवचः अप्रजेपिंडदातारंदशगात्रविधिंहरिः॥१॥शृण्विति॥२॥सात्विकीधृतिर्गीतायांप्रोक्ता धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिः सापार्थसात्विकीति॥३॥क्रियायामश्रुपातस्यनिषेधमाह श्लेष्मेति निरर्थकात्व्यर्थात् ॥४॥ तदेवाह यदीतिसप्तभिः निधनंगतःमृत्युंप्राप्तः ॥५॥अपरिहार्येदूरीकर्तुंअशक्ये॥६॥उपायाभावादपिशोकोनोचितइत्याह नहीति ॥ ७ ॥ भावानांदुःखादीनांप्रतीकारःदूरीकरणोपायः ॥ ८ ॥ संयोगोविप्रयोगांतोमरणांतंहिजिवितमितिन्यायमाह नायमिति ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

उक्तमेवार्थंदृष्टांतेनद्रढयति यथेति ॥ १० ॥ यस्यकारणमेवविनाशितदातत्कार्यस्यकाकथेत्याहयदिति संस्कृतंसुगंधिद्रव्यैःपाचितमपि विनश्यति गतरसंभवति ॥११॥ भैषज्यंऔषधंदुःखरोगनिवर्तकमित्यर्थः ॥१२॥शोकापनोदनोपायंनिक्षिप्यपुत्राभावेतुकःकुर्यादितिप्रश्न

यथाहिपथिकःकश्चिच्छायामाश्रित्यविश्रमेत् ॥ विश्रम्यचपुनर्गच्छेत्तद्वद्भूतसमागमः ॥ १० ॥ यत्प्रातःसंस्कृतं भोज्यंसायंतच्चविनश्यति ॥ तदन्नरससंपुष्टेकायेकानामनित्यता ॥ ११ ॥ भैषज्यमेतद्दुःखस्यविचारंपरिचिंत्यच ॥ अज्ञानप्रभवंशोकंत्यक्त्वाकुर्यात्क्रियांसुतः ॥ १२ ॥ पुत्राभावेवधूःकुर्याद्भार्याभावेचसोदरः ॥ शिष्योवाब्राह्मणस्यैव सपिंडोवासमाचरेत् ॥ १३ ॥ ज्येष्ठस्यवाकनिष्ठस्यभ्रातुःपुत्रैश्चपौत्रकैः ॥ दशगात्रादिकंकार्यंपुत्रहीनेनरेखग ॥ १४ ॥ भ्रातृणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् ॥ सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीत् ॥ १५ ॥ पत्न्यश्चबह्व्यए कस्यचैकापुत्रवतीभवेत् ॥ सर्वास्ताःपुत्रवत्यःस्युस्तेनैकेनसुतेनहि ॥१६॥ सर्वेषांपुत्रहीनानांमित्रःपिंडंप्रदापयेत् ॥ क्रिलालोपोनकर्तव्यःसर्वाभावेपुरोहितः ॥ १७ ॥

स्योत्तरमाहपुत्रेतिपंचभिःवधूःपत्नीपुत्रवध्वभावेसोदरःकनिष्ठभ्राता ॥ १३ ॥ भ्रातुःपुत्रेणसर्वभ्रातॄणांपुत्रवत्त्वंस्यादित्याह ज्येष्ठस्येति ॥१४॥ एकजातानांएकस्मात्पितुःसकाशात्उत्पन्नानांमध्ये ॥ १५ ॥ सापत्नपुत्रेणस्त्रीणांपुत्रितास्यादित्याह पत्न्यइति ॥१६॥१७॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

इष्टस्यमित्रस्य ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ कृतेकिंसुकृतंभवेदितिप्रश्नस्योत्तरमाह सप्तेतिद्वाभ्यां ॥२३॥ ॥२४॥ दशगात्रवि

स्त्रीवाथपुरुषःकश्चिदिष्टस्यकुरुतेक्रियां ॥ अनाथप्रेतसंस्कारात्कोटियज्ञफलंलभेत् ॥१८॥ पितुःपुत्रेणकर्तव्यंदश गात्रादिकंखग ॥ मृते ज्येष्ठेप्यतिस्नेहान्नकुर्वीतपितासुते ॥ १९ ॥ बहवोपियदापुत्राविधिमेकःसमाचरेत् ॥ दश गात्रंसपिंडत्वंश्राद्धान्यन्यानिषोडश ॥ २० ॥ एकेनैवतुकार्याणिसंविभक्तधनेष्वपि ॥ विभक्तैस्तुपृथक्कार्यंश्राद्धं सांवत्सरादिकं ॥ २१ ॥ तस्मात्ज्येष्ठःसुतोभक्त्यादशगात्रंसमाचरेत् ॥ एकभोजीभूमिशायीभूत्वाब्रह्मपरःशुचिः ॥ २२ ॥ सप्तवारंपरिक्रम्यधरणींयत्फलंलभेत् ॥ क्रियांकृत्वापितुर्मातुस्तत्फलंलभतेसुतः ॥ २३॥ आरभ्यदशगात्रं चयावद्वैवार्षिकंभवेत् ॥ तावत्पुत्रःक्रियांकुर्वन्गयाश्राद्धफलंलभेत् ॥ २४ ॥ कूपेतडागेवारामेतीर्थेदेवालयेपिवा ॥ गत्वामध्यमयामेतुस्नानंकुर्यादमंत्रकम् ॥२५॥ शुचिर्भूत्वावृक्षमुलेदक्षिणाभिमूखःस्थितः ॥ कुर्याच्चवेदिकांतत्रगोम येनोपलिप्यतां ॥ २६ ॥ तस्यांपर्णेदर्भमयंस्थापयेत्कौशिकंद्विजं ॥ तंपाद्यादिभिरभ्यर्च्यप्रणमेदतसीतिच॥२७॥

धिंब्रूहीतिप्रश्नस्योत्तरमाह कूपइत्यादियावदध्यायसमाप्ति मध्यमयामेद्वितीयप्रहरेप्रथमयाममध्यान्हयोर्देवापितृसमयत्वात्अमंत्रकंसंक ल्परहितं ॥२५ ॥२६॥ पर्णेपर्णासनेअतसीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणमेत् ॥२७॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

कौशंदर्भासनं ॥२८ ॥२९॥पयश्चपयश्चपयसीतयोर्नीरक्षीरयोःपात्रे ॥३०॥ आनंत्यदायकंअनंतफलदंभवतीत्यर्थः ॥३१॥ आदिदिना

तदग्रेचततोदत्वापिंडार्थंकौशमासनं ॥ तस्योपरिततःपिंडंनामगोत्रोपकल्पितम् ॥ २८ ॥ दद्यात्तंडुलपाकेनयवपिष्टे नवासुतः ॥ उशीरंचंदनंभृंगराजपुष्पंनिवेदयेत् ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंमुखवासंचदक्षिणाम् ॥ २९ ॥ काकान्नंपयसोः पात्रेवर्धमानजलांजलीन् ॥ प्रेतायामुकनाम्नेचमद्दत्तमुपतिष्ठतु ॥ ३० ॥ अन्नंवस्त्रंजलंद्रव्यमन्यद्वादीयतेचयत् ॥ प्रेतशब्देनयद्दत्तंमृतस्यानंत्यदायकम् ॥ ३१ ॥ तस्मादादिदिनादूर्ध्वंप्राक्सपिंडीविधानतः ॥ योषितःपुरुषस्यापि प्रेतशब्दंसमुच्चरेत् ॥ ३२ ॥ प्रथमेहनियत्पिंडोदीयतेविधिपूर्वकं ॥ तेनैवविधिनान्नेननवपिंडान्प्रदापयेत् ॥ ३३ ॥ नवमेदिवसेचैवसपिंडैःसकलैर्जनैः ॥ तैलाभ्यंगःप्रकर्तव्योमृतकस्वर्गकाम्यया ॥ ३४ ॥ बहिःस्नात्वागृहीत्वाचदूर्वा लाजसमन्विताः ॥ अग्रतःप्रमदांकृत्वासमागच्छेन्मृतालयं ॥ ३५ ॥ दूर्वावत्कुलवृद्धिस्तेलाजाइवविकासता ॥ एव मुक्त्वात्यजेद्गेहेलाजान्दूर्वासमन्वितान् ॥ ३६ ॥

तत्प्रथमदिनात्॥३२॥तेनैवान्नेनचरुपायसादिनाचनवदिनेपुनवपिंडान्॥३३॥नवमदिनस्यकृत्यंकथयतिनवमेइतित्रिभिः॥३४॥३५॥३६

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दशमेहनिमांसेनपिंडंदद्यात्खगेश्वर ॥ माषेणतान्निषेधाद्वाकलौनपलपैतृकम् ॥ ३७ ॥ दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानां समुंडनं ॥ क्रियाकर्तुःसुतस्यापिपुनर्मुंडनमाचरेत् ॥ ३८ ॥ मिष्टान्नैर्भोजयेदेकंदिनेपुदशसुद्विजम् ॥ प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचहरिंध्यात्वाकृतांजलिः ॥ ३९ ॥ अतसीपुष्पसंकाशंपीतवाससमच्युतं ॥ येनमस्यंतिगोविंदंनतेषांविद्यतेभयं ॥ ४० ॥ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ अक्षय्यःपुंडरीकाक्षप्रेतमोक्षप्रदोभव ॥ ४१ ॥ इतिसंप्रार्थनामंत्रं श्राद्धांतेप्रत्यहंपठेत् ॥ स्नात्वागत्वागृहेदत्वागोग्रासंभोजनंचरेत् ॥ ४२ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेदशगात्रविधिनिरूपणोनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ गरुडउवाच॥ ॥ एकादशदिनस्यापिविधिंब्रूहिसुरेश्वर ॥ वृषोत्सर्गविधानंचवदमेजगदीश्वर ॥ १ ॥

रमितिद्वितीयश्लोकःस्मृत्यंतरदेशांतरधर्मानुसारेण ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ अतसीतिसुस्निग्धसुकोमलश्यामसुंदरं ॥ ४० ॥ हेपुंडरीकाक्षदेवत्वंअनादिनिधनोसिअतोमोक्षप्रदोभवेति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ इतिटीकायांएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ कृत्यमेकादशाहस्यलक्षणानिवृषस्यच तदुत्सर्गफलंचैवद्वादशेप्राहमाधवः १ ॥ १ ॥

दशमदिनेविशेषमाह दशमेहनीति वाअथवाकलौकलियुगेपलेनमांसेनपैतृकंपितृश्राद्धंनभवतीतितस्यमांसपिंडस्यनिषेधात्माषेणैवदद्यादित्यर्थःअत्रअतोस्यह्यामिषंवर्ज्यंक्षुधातस्यनशाम्यतीतिप्राचीनैस्त्वावश्यकत्वेनैवोक्तंतदन्ययुगाभिप्रायेणेति॥ ६७ ॥ दशमेदिवसेक्षौ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एकादशेऽन्हिगंतव्यंप्रातरेवजलाशये ॥ और्ध्वदेहिक्रियासर्वाकरणीयाप्रयत्नतः ॥ २ ॥
निमंत्रयेद्ब्राह्मणांश्चवेदशास्त्रपरायणान् ॥ प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचनमस्कृत्यकृतांजलिः ॥ ३ ॥ स्नानसंध्यादिकंकृत्वाह्या
चार्योऽपिशुचिर्भवेत् ॥ विधानंविधिवत्कुर्यादेकादशदिनोचितं ॥ ४ ॥ अमंत्रंकारयेच्छ्राद्धंदशाहंनामगोत्रतः ॥ ए
कादशेन्हिप्रेतस्यदद्यात्पिंडंसमंत्रकम् ॥ ५ ॥ सौवर्णंकारयेद्विष्णुंब्रह्माणंरौप्यकंतथा ॥ रुद्रस्ताम्रमयःकार्योयमो
लोहमयःखग ॥ ६ ॥ पश्चिमेविष्णुकलशंगंगोदकसमन्वितम् ॥ तस्योपरिन्यसेद्विष्णुंपीतवस्त्रेणवेष्टितम् ॥ ७ ॥
पूर्वेतुब्रह्मकलशंक्षीरोदकसमन्वितम् ॥ ब्रह्माणंस्थापयेत्तत्रश्वेतवस्त्रेणवेष्टितम् ॥ ८ ॥ उत्तरस्यांरुद्रकुंभंपूरितंमधु
सर्पिषा ॥ श्रीरुद्रंस्थापयेत्तत्ररक्तवस्त्रेणवेष्टितम् ॥ ९ ॥ दक्षिणस्यांयमघटमिंद्रोदकसमन्वितम् ॥ कृष्णवस्त्रेणसंवे
ष्टयतस्योपरियमंन्यसेत् ॥ १० ॥ मध्येतुमंडलंकृत्वास्थापयेत्कौशिकंसुतः ॥ दक्षिणाभिमुखोभूत्वाऽपसव्येनचतर्प
येत् ॥ ११ ॥ विष्णुंविधिंशिवंधर्मंवेदमंत्रैश्चतर्पयेत् ॥ होमंकृत्वाचरेत्पश्चाच्छ्राद्धंदशघटादिकम् ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

गोदानंचततोदद्यात्पितॄणांतारणायवै ॥ गौरेषाहिमयादत्ताप्रीतयेतेऽस्तुमाधव ॥ १३ ॥ उपभुक्तंतुतस्यासीद्वस्त्रंभू
षणवाहनम् ॥ घृतपूर्णंकांस्यपात्रंसप्तधान्यंतदीप्सितम् ॥ १४ ॥ तिलाद्यष्टमहादानमंतकालेनचेत्कृतम् ॥ शय्या
समीपेधृत्वैतद्दानंतस्याःप्रदापयेत् ॥ १५ ॥ प्रक्षाल्यविप्रचरणौपूजयेदंबरादिभिः ॥ सिद्धान्नंतस्यदातव्यंमोदकाऽ
पूपकाःपयः ॥ १६ ॥ स्थापयेत्पुरुषंहैमंशय्योपरितदासुतः ॥ पूजयित्वाप्रदातव्यामृतशय्यायथोदिता ॥ १७ ॥ प्रे
तस्यप्रतिमायुक्तासर्वोपकरणैर्वृता ॥ प्रेतशय्यामयाह्येषातुभ्यंविप्रनिवेदिता ॥ १८ ॥ इत्याचार्यायदातव्याब्राह्म
णायकुटुंबिने ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ॥ १९ ॥ एवंशय्याप्रदानेनश्राद्धेननवकादिना ॥ वृषो
त्सर्गविधानेनप्रेतोयातिपरांगतिम् ॥ २० ॥ एकादशेन्हिविधिनावृषोत्सर्गंसमाचरेत् ॥ हीनांगंरोगिणंबालंत्यक्त्वा
कुर्यात्सलक्षणं ॥ २१ ॥ रक्ताक्षःपिंगलोयस्तुरक्तःशृंगेगलेखुरे ॥ श्वेतोदरःकृष्णपृष्ठोब्राह्मणस्यविधीयते ॥ २२ ॥
सुस्निग्धवर्णोयोरक्तःक्षत्रियस्यविधीयते ॥ पीतवर्णश्चवैश्यस्यकृष्णःशूद्रस्यशस्यते ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥ ब्राह्मणादिवर्णानामसाधारणवृषस्यलक्षणान्याह रक्ताक्षइति द्वाभ्याम् ॥ २२ ॥ शस्यते विहितोभवति २३

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सर्वयर्णसाधारणंवृषंकथयति यइत्यादिषड्भिः ॥ २४ ॥ पंचप्रकारंनीलवृषंदर्शयतिकिंतूक्तलक्षणस्यैवेत्याह चरणाइति गोपतेःवृषस्य ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ उक्तलक्षणोवृषोगृहेनधार्यःतंभारवाहकंनकुर्यादित्यर्थः यथाकपिलागौर्ब्राह्मणातिरिक्तवर्णैर्गृहेधा

यस्तुसर्वांगपिंगःस्यात्श्वेतःपुच्छेपदेषुच ॥ सपिंगोवृषइत्याहुःपितॄणांप्रीतिवर्द्धनः ॥ २४ ॥ चरणास्तुमुखंपुच्छं यस्यश्वेतानिगोपतेः ॥ लाक्षारससवर्णोयस्सनीलइतिकीर्तितः ॥ २५ ॥ लोहितोयस्तुवर्णेनमुखेपुच्छेचपांडुरः ॥ पिंगःखुरवृषाणाभ्यांरक्तनीलोनिगद्यते ॥ २६ ॥ सर्वांगेष्वेकवर्णोयःपिंगःपुच्छेखुरेषुयः ॥ तंनीलपिंगमित्याहुःपूर्वजोद्धारकारकम् ॥ २७ ॥ पारावतसवर्णस्तुललाटेतिलकान्वितः ॥ तंबभ्रुनीलमित्याहुःपूर्णसर्वांगशोभनं ॥ २८ ॥ नीलःसर्वशरीरेषुरक्तश्चनयनद्वये ॥ तमप्याहुर्महानीलंनीलःपंचविधःस्मृतः ॥ २९ ॥ अवश्यमेवमोक्तव्योनसधार्योगृहेभवेत् ॥ तदर्थमेषाचरतिलोकेगाथापुरातनी ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्यानभवति किंतुदातव्याएव तथैवायमप्यवश्यंमोक्तव्यएवेति तदर्थएतास्मिन्नेवार्थेपुरातनीसर्वशास्त्रप्रसिद्धागाथास्मृतिश्चरतिलोकेविख्यातिंयाति ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् ॥ गौरींविवाहयेत्कन्यांनीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ ३१ ॥ सएवपुत्रोमंतव्योवृषोत्सर्गंतुयश्चरेत् ॥ गयायांश्राद्धदाताचयोऽन्योविष्ठासमःकिल ॥ ३२ ॥ रौरवादिषुयेकेचित्पच्यंतेयस्यपूर्वजाः ॥ वृषोत्सर्गेणतान्सर्वांस्तारयेदेकविंशतिं ॥ ३३ ॥ वृषोत्सर्गंकिलेच्छंतिपितरःस्वर्गताअपि ॥ अस्मद्वंशेसुतःकोपिवृषोत्सर्गंकरिष्यति ॥ ३४ ॥ तदुत्सर्गाद्वयंसर्वेयास्यामःपरमांगतिं ॥ सर्वयज्ञेषुचास्माकंवृषयज्ञोहिमुक्तिदः ॥ ३५ ॥ तस्मात्पितृविमुक्त्यर्थंवृषयज्ञंसमाचरेत् ॥ यथोक्तेनविधानेनकुर्यात्सर्वप्रयत्नतः ॥ ३६ ॥ ग्रहाणांस्थापनंकृत्वातत्तन्मंत्रैश्चपूजनं ॥ होमंकुर्याद्यथाशास्त्रंपूजयेद्वृषमातरः ॥ ३७ ॥ वत्संवत्सींसमानाय्यबध्नीयात्कंकणंतयोः ॥ वैवाह्येनविधानेनस्तंभमारोपयेत्तदा ॥ ३८ ॥

॥ ३१ ॥ अन्यःवृषोत्सर्गाद्यकर्ताइत्यकरणे पमानोक्तिः ॥ ३२ ॥ करणेतुकेवलंपितुरेवमुक्तिर्नकिंतुसर्वपितॄणामेवेत्याहरौरवादिष्विति ॥ ३३ ॥ स्वर्गताःस्वर्गेस्थिताअपिइच्छंतिपरमगतिप्राप्त्यर्थं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ सर्वप्रयत्नतःयदिदेशेनास्तितदादेशांतरादप्यानीयकर्तव्यएवेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ विधानमाह ग्रहाणामितिसप्तभिः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तामेवाहएष्टव्यावांछितव्याःममबहवःपुत्राःसंत्वितीच्छाकर्तव्येत्यर्थः ततःकिमर्थमितिचेत्तत्राहयदीतिबहुष्वेकोपिगयांगच्छेत्एकःगौरीमष्टवर्षांकन्यांचनीलमुलक्तक्षणंमोचयेदितिहेतोःएकएवचेत्तदागृहकार्यएवव्यग्रोभवेत्तस्यगयादिपितृमुक्तिकृत्येऽवसराभावादितिभाव.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ३९ ॥ ४० ॥ धर्मइतिचतुष्पाद्धर्मोवृषरूपोहिभवतीतिउत्सर्गस्त्यागएवप्रदानंमयादत्तंतवाभयंदानंतेनतारयस्वममपितृनितिशेषः

स्नापयेच्चवृषंवत्सींरुद्रकुंभोदकेनच ॥ गंधमाल्यैश्चसंपूज्यकारयेच्चप्रदक्षिणाम् ॥ ३९ ॥ त्रिशूलंदक्षिणेपार्श्वेवामे चक्रंप्रदापयेत् ॥ तंविमुच्यांजलिंबध्वापठेन्मंत्रमिमंसुतः ॥ ४० ॥ धर्मस्त्वंवृषरूपेणब्रह्मणानिर्मितःपुरा ॥ तवोत्स र्गप्रदानेनतारयस्वभवार्णवात् ॥ ४१ ॥ इतिमंत्रान्नमस्कृत्यवत्संवत्सींसमुत्सृजेत् ॥ वरदोहंसदातस्यप्रेतमोक्षंद दामिच ॥ ४२ ॥ तस्मादेषप्रकर्तव्यस्तत्फलंजीवतोभवेत् ॥ अपुत्रस्तुस्वयंकृत्वासुखंयातिपरांगतिम् ॥ ४३ ॥ का र्तिकादौशुभेमासेचोत्तरायणगेरवौ ॥ शुक्लपक्षेऽथवाकृष्णेद्वादश्यादितिथौतथा ॥ ४४ ॥ ग्रहणद्वितयेचैवपुण्यतीर्थे ऽयनद्वये ॥ विषुवद्वितयेचापिवृषोत्सर्गंसमाचरेत् ॥ ४५ ॥ शुभलग्नेमुहूर्तेचशुचौदेशेसमाहितः ॥ ब्राह्मणंतुसमाहूय विधिज्ञंशुभलक्षणम् ॥ ४६ ॥ जपैर्होमैस्तथादानैःप्रकुर्याद्देहशोधनम् ॥ पूर्ववत्सकलंकृत्यंकुर्याद्धोमादिलक्षणं ४७ शालिग्रामंचसंस्थाप्यवैष्णवंश्राद्धमाचरेत् ॥ आत्मश्राद्धंततःकुर्याद्दद्याद्दानंद्विजन्मने ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ मृतस्यपुत्रहस्तेनयत्फलंभवतितदेवजीवस्यस्वहस्तकृतेनाप्यस्ति ॥ ४३ ॥ अतस्तद्विधानमप्याहकार्तिकादावितिपंच भिः विषुवद्वितयेमेषतुलासंक्रांतिदिने ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एवंयःकुरुतेपक्षिन्नपुत्रश्चापिपुत्रवान् ॥ सर्वकामफलंतस्यवृषोत्सर्गात्प्रजायते ॥ ४९ ॥ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानै
श्चविविधैरपि ॥ नतांगतिमवाप्नोतिवृषोत्सर्गेणयांलभेत् ॥ ५० ॥ बाल्येकौमारेपौगंडेयौवनेवार्द्धकेकृतं ॥ यत्पापं
तद्विनश्येतवृषोत्सर्गान्नसंशयः ॥ ५१ ॥ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ ब्रह्महाहेमहारीचवृषोत्सर्गात्प्रमु
च्यते ॥ ५२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवृषयज्ञंसमाचरेत् ॥ वृषोत्सर्गसमंपुण्यंनास्तितार्क्ष्यजगत्त्रये ॥ ५३ ॥ पतिपुत्र
वतीनारीद्वयोरग्रेमृतायदि ॥ वृषोत्सर्गेनैवकुर्याद्दद्याद्गांचपयस्विनीम् ॥ ५४ ॥ वृषभंवाहयेद्यस्तुस्कंधेपृष्ठेचखेच
र ॥ सपतेन्नरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवं ॥ ५५ ॥ वृषभंताडयेद्यस्तुनिर्दयोमुष्टियष्टिभिः ॥ सनरःकल्पपर्यंतंभुंजते
यमयातनाम् ॥ ५६ ॥ ॥ ॥

दित्यादिवचनाद्वृषोत्सर्गस्यापियज्ञमयत्वात्तस्मिन्स्त्रीशूद्राणामधिकारएवेतिक्वचित् अतोत्रदेशकुलपरंपरागतधर्मानुसारेणकर्तव्यम्
॥ ५४ ॥ एवंवृषोत्सर्गनिरूप्यमलिनादिषोडशत्रयमाह स्योनइत्यादियावदध्यायसमाप्ति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ सर्वपापानांप्रायश्चित्तरूपमप्येतदेवेत्याह बाल्येइतिद्वाभ्याम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ बहुतरसुकृतश्रवणोत्सुकतया
सौभाग्यवत्याःसपुत्रायाःस्त्रियाश्चनकुर्यादित्याहपतीतिकिंचपतिपुत्रवतीत्यनेनैवविधवायाश्चकुर्यादित्यवगम्यतेतथापिवृषयज्ञंसमाचरे

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एवंकृत्वातृपोत्सर्गंकुर्याच्छ्राद्धानिषोडश ॥ सपिंडीकरणादर्वाक्तदहंकथयामिते ॥ ५७॥ स्थानेद्वारेर्धमार्गेचचिता यांशवहस्तके ॥ अस्थिसंचयनेपष्ठोदशपिंडादशाह्निकाः ॥ ५८॥ मलिनंषोडशंचैतत्प्रथमंपरिकीर्तितम् ॥ अन्यच्च षोडशंमध्येद्वितीयंकथयामिते ॥ ५९ ॥ प्रथमंविष्णवेदद्याद्द्वितीयंश्रीशिवायच ॥ याम्यायपरिवारायतृतीयंपिंडमु त्सृजेत् ॥६०॥ चतुर्थंसोमराजायहव्यवाहायपंचमम् ॥ कव्यवाहायषष्ठंचदद्यात्कालायसप्तमम् ॥६१॥ रुद्रायचा ष्टमंदद्यान्नवमंपुरुषायच ॥ प्रेतायदशमंचैवैकादशंविष्णवेनमः ॥ ६२ ॥ द्वादशंब्रह्मणेदद्याद्विष्णवेचत्रयोदशम् ॥ चतुर्दशंशिवायैवयमायदशपंचकम् ॥ ६३ ॥ दद्यात्तत्पुरुषायैवापिंडंषोडशकंखग ॥ मध्यंषोडशकंप्राहुरेतत्तत्त्वविदो जनाः ॥ ६४ ॥ द्वादशप्रतिमासेषुपाक्षिकंचत्रिपाक्षिकम् ॥ न्यूनषाण्मासिकंपिंडंदद्यान्यूनाब्दिकंतथा ॥ ६५ ॥ उ त्तमंषोडशंचैतन्मयातेपरिकीर्तितम् ॥ श्रपयित्वाचरुंतार्क्ष्यंकुर्यादेकादशेहनि ॥ ६६ ॥ चत्वारिंशत्तथैवाष्टौश्राद्धंप्रेत त्वनाशनम् ॥ यस्यजातंविधानेनसभवेत्पितृपंक्तिभाक् ॥ ६७॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पितृपंक्तिप्रवेशार्थंकारयेत्षोडशत्रयम् ॥ एतच्छ्राद्धविहीनश्चेत्प्रेतोभवतिसुस्थिरम् ॥ ६८ ॥ यावन्नदीयतेश्राद्धंषोड
शत्रयसंज्ञकम् ॥ स्वदत्तंपरदत्तंचतावन्नैवोपतिष्ठते ॥ ६९ ॥ तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यंविधिनाषोडशत्रयम् ॥ भर्तुर्वाकुरु
तेपत्नीतस्यश्रेयोह्यनंतकम् ॥ ७० ॥ संपरेतस्ययापत्युःकुरुतेचौर्ध्वदैहिकम् ॥ क्षयाहंपाक्षिकश्राद्धंसासतीह्युच्य
तेमया ॥ ७१ ॥ उपकारायसाभर्तुर्जीवत्येषापतिव्रता ॥ जीवितंसफलंतस्यायामृतंस्वामिनंभजेत् ॥ ७२ ॥ अथक
श्चित्प्रमादेनम्रियतेवह्निवारिभिः ॥ संस्कारप्रमुखंकर्मसर्वंकुर्याद्यथाविधि ॥ ७३ ॥ प्रमादादिच्छयावापिनागाद्वा
म्रियतेयदि ॥ पक्षयोरुभयोर्नागंपंचमीषुप्रपूजयेत् ॥ ७४ ॥ कुर्यात्पिष्टमयींलेख्यांनागभोगाकृतिंभुवि ॥ अर्चये
त्तांसितैःपुष्पैःसुगंधैश्चंदनेनच ॥ ७५ ॥

कंतद्विधीयतेइति यापत्नीकुरुतेसापिसतीएव ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ नतुप्रार
ब्धवशेनवह्न्यादिभिर्मृतानांनारायणबलिविधिक्रियामोक्षदाभवति अतस्तामेवकुर्यात् सर्पान्मृतानांचसर्पपूजनंकर्तव्यमित्याह अथे
त्यादिषड्भिः अथशब्दोविधानांतरे प्रमादनेअनवधानने संस्कारप्रमुखं दाहादिकंसर्वंपूर्वोक्तंकर्म ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ संपरेतस्यमृतस्य और्ध्वदेहिकंलोकांतरोपयोगिपिंडदानादिकं क्षयांहवार्षिकं तथाचस्मृतिः मासपक्षतिथिस्पष्टे
योयस्मिन्म्रियतेहनि प्रत्यब्दंतुतथाभूतंक्षयाहंतस्यतंविदुः पाक्षिकंतुआश्विनेमासिकन्यायांगतेवानगतेरवौ कृष्णपक्षेकृतंश्राद्धंपाक्षि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ एवमिति आब्दंआअब्दंइतिछेदः अब्दपर्यंतमित्यर्थः प्रत्यहंघटंदद्यादितिवा अथवायथासंख्यान्षष्ट्युत्तरश तत्रयसंख्याकान्सजलान्जलसहितान्क्रमात्पाक्षिकस्यपंचदशमासिकस्यत्रिंशत्पुनः सार्द्धमासिकस्यपंचदशइत्यादिक्रमेणैवैकादशोद्दि

प्रदद्याद्धूपदीपौचतंडुलांश्चतिलान्क्षिपेत् ॥ आमपिष्टंचनैवेद्यंक्षीरंचविनिवेदयेत् ॥ ७६ ॥ सौवर्णशक्तितोनागंगां चदद्याद्द्विजन्मने ॥ कृतांजलिस्ततोब्रूयात्प्रीयतांनागराडिति ॥ ७७ ॥ पुनस्तेषांप्रकुर्वीतनारायणबलिक्रियां ॥ त यालभंतेस्वर्वासंमुच्यंतेसर्वपातकैः ॥ ७८ ॥ एवंसर्वक्रियांकृत्वाघटंसान्नंजलान्वितम् ॥ दद्यादाब्दंयथासंख्या न्पिंडान्वासजलान्क्रमात् ॥ ७९ ॥ एवमेकादशेकृत्वाकुर्यात्सापिंडनंततः ॥ शय्यापदानांदानंचकारयेत्सूतकेग ते ॥ ८० ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेएकादशविधिनि०द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ गरुडउवाच ॥ सपिंडनवि धिंब्रूहिसूतकस्यचनिर्णयं ॥ शय्यापदानांसामग्रींतेषांचमहिमांप्रभो ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रव क्ष्यामिसापिंड्याद्यखिलांक्रियां ॥ प्रेतनामपरित्यज्यययापितृगणेविशेत् ॥ २ ॥

पिंडानेवदद्यादित्यर्थः ॥ ८० ॥ इतिटीकायांद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ सपिंडीसुखशय्यायाः पदानांदानमेवच तत्सामग्रीफलंतेषांहरिः प्राहत्रयोदशे ॥ १ ॥ तेषांशय्यादीनांमहिमांदानफलंब्रूहिति ॥ १ ॥ ययासपिंडनादिक्रियया ॥ २ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

नपिंडोमिलितोयेषांपितामहशिवादिषु ॥ नोपतिष्ठंतिदानानिपुत्रैर्दत्तान्यनेकधा ॥ ३ ॥ अशुद्धःस्यात्सदापुत्रोनशुद्ध्यंतिकदाचन ॥ सूतकंननिवर्तेतसपिंडीकरणंविना ॥ ४ ॥ तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यंसूतकांतेसपिंडनम् ॥ सूतकंतेप्रवक्ष्यामिसर्वेषांचयथोचितं ॥ ५ ॥ ब्राह्मणस्तुदशाहेनक्षत्रियोद्वादशेहनि ॥ वैश्यःपंचदशाहेनशूद्रोमासेनशुद्ध्यति ॥ ६ ॥ दशाहेनसपिंडास्तुशुद्ध्यंतिप्रेतसूतके ॥ त्रिरात्रेणसकुल्यास्तुस्नात्वाशुद्ध्यंतिगोत्रजाः ॥ ७ ॥ चतुर्थेदशरात्रंस्यात्षण्निशाःपुंसिपंचमे ॥ षष्ठेचतुरहःप्रोक्तंसप्तमेचदिनत्रयम् ॥ ८ ॥ अष्टमेदिनमेकंतुनवमेप्रहरद्वयम् ॥ दशमेस्नानमात्रंहिमृतकंजन्मसूतकम् ॥ ९ ॥ देशांतरगतःकश्चिच्छृणुयाद्योह्यहर्निशम् ॥ यच्छेषंदशरात्रस्यतावदेवाशुचिर्भवेत् ॥ १० ॥

शेषेणनिरूपयति चतुर्थेपुंसिवृद्धप्रपितामहकुलोत्पन्नेसपिंडेपुरुषेदशरात्रंसूतकंपुंसिसूतकंचेतिसर्वत्रैवयोज्यम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ अहर्निशंदशदिनमध्येएव ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पितामहाएवाशिवादयः वसुरुद्रादित्यस्वरूपास्तेषु ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ विप्रस्यैतद्द्वादशाहंराजन्यस्याप्यशौचकंइतिविष्णुपुराणवचनाद्ब्राह्मणस्यापिद्वादशाहंसूतकम् ॥ ६ ॥ सपिंडाश्चतुः पुरुषावधयः सकुल्याः सप्तपुरुषावधयः गोत्रजाः दशपुरुषावधयः ॥ ७ ॥ एतदेवि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दशाहे अतिक्रांतेव्यतीतेसतिसंवत्सरात्प्राक्त्रिरात्रंसूतकं दशाहमितिसपिंडीपर्यंतंज्ञातव्यंतांविनासंध्यावंदनादीनामनधिकारात् ॥ ॥ ११ ॥ ननुप्रथमसूतकेदैवाद्द्वितीयेआगतेसतिकिंकर्तव्यमित्यतआह आद्येति चतुर्भागस्यत्रिभिर्दिनैरेकोविभागः षड्भिश्चाद्यभागद्वयं तत्रप्राङ्मृतस्यषट्दिनमध्येद्वितीयेमृतेसति आद्येनसहैवद्वितीयस्यापिदशगात्रादिकंसपिंडनंचकर्तव्यं षड्दिनादूर्ध्वंमृतेनसहाद्य

अतिक्रांतेदशाहेतुत्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ संवत्सरेव्यतितेतुस्नानमात्राद्विशुद्ध्यति ॥ ११ ॥ आद्यभागद्वयंयावन्मृतकस्यचसूतके ॥ द्वितीयेपतितेचाद्यात्सूतकाच्छुद्धिरिष्यते ॥ १२ ॥ आदंतजननात्सद्यआचौलान्नैशिकीस्मृता ॥ त्रिरात्रमाव्रतादेशाद्दशरात्रमतःपरम् ॥ १३ आजन्मनस्तुचौलांतंयत्रकन्याविपद्यते ॥ सद्यःशौचंभवेत्तत्रसर्ववर्णेषु नित्यशः ॥ १४ ॥ ततोवाग्दानपर्यंतंयावदेकाहमेवहि ॥ अतःपरंप्रवृद्धानांत्रिरात्रमितिनिश्चयः ॥ १५ ॥ ॥

स्यसपिंडनादिकमितितात्पर्यार्थः ॥ १२ ॥ आदंतजननादंतोद्भवात्प्राक्सद्यःस्नानमात्राच्छुद्धिः चूडाकरणादाचूडात्प्राक्नैशिकीएकरात्रेणशुद्धिः आव्रतादेशाद्व्रतबंधनात्प्राक्त्रिरात्रंसूतकम् अतःपरंउपवीतसंस्कारादनंतरम् ॥ १३ ॥ कन्यानांसूतकमाह चौलांतंसप्तविंशतिमासपर्यंतंयत्रयदाविपद्यतेम्रियते ॥ १४ ॥ वाग्दानात्प्रागेकदिनंसूतकं अतःपरंवाक्प्रदानादनंतरंप्रवृद्धानांवयसाधिकानांचत्रिरात्रंचेति वाक्प्रदानंनामभाषायांसगाईत्युच्यते ॥ १५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

वाग्प्रदानेकृतेत्वत्रज्ञेयंचोभयतस्त्वयहम् ॥ पितुर्वरस्यचततोदत्तानांभर्त्तुरेवहि ॥ १६ ॥ षण्मासाभ्यंतरेयावद्गर्भस्त्रा
वोभवेद्यदि ॥ तदामाससमैस्तासांदिवसैःशुद्धिरिष्यते ॥ १७ ॥ अतऊर्ध्वंस्वजात्युक्तमाशौचंतासुविद्यते ॥ सद्यः
शौचंसपिंडानांगर्भस्यपतनेसति ॥ १८ ॥ सर्वेषामेववर्णानांसूतकेमृतकेपिवा ॥ दशाहाच्छुद्धिरित्येपकलौशास्त्रस्य
निश्चयः ॥ १९ ॥ आशीर्वादंदेवपूजांप्रत्युत्थानाभिवंदनम् ॥ पर्यंकेशयनंस्पर्शनकुर्यान्मृतसूतके ॥ २० ॥ संध्यादा
नंजपंहोमंस्वाध्यायंपितृतर्पणं ॥ ब्रह्मभोज्यंव्रतंनैवकर्तव्यंमृतसूतके ॥ २१ ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंसूतकेयःसमा
चरेत् ॥ तस्यपूर्वकृतंनित्यादिकंकर्मविनश्यति ॥ २२ ॥ व्रतिनोमंत्रपूतस्यसाग्निकस्यद्विजस्यच ॥ ब्रह्मनिष्ठस्यय

एतदेवविवृणोति वागिति उभयतःपितुर्वरस्यापित्रिदिनंदत्तानांविवाहितानांभर्तुर्गृहेएवनतुपितुः ॥ १६ ॥ तासांमातृणामेवयावन्मा
सस्थितागर्भास्तावद्दिनानिसूतकमितिवचनात् ॥ १७ ॥ तासुमातृष्वेवनतुपित्रादिषु ॥ १८ ॥ सामान्यमुक्ताविशेषशास्त्रमाह सर्वेषा
मिति सामान्यशास्त्रतोनूनंविशेषोबलवान्भवेदितिविशेषस्यैवप्रामाण्यात् ॥ १९ ॥ सूतकप्रयोजनमाहसंध्येतित्रिभिः॥२०॥२१॥२२॥
व्रतिनःब्रह्मचारिणःतेनगुरुशुश्रूषानत्याज्याइति यद्वाचांद्रायणादिमहाव्रतयुक्तस्यतेनापिव्रतभंगोनकर्तव्यश्चेतिभावः मंत्रपूतस्यमहामं
त्रजपैःसदापवित्रस्यजपत्यागोनोचितइतिसाग्निकस्यहवनस्यावश्यकत्वात्ब्रह्मनिष्ठस्यगृहस्थस्यापितस्यातिवर्णाश्रमित्वाद्वर्णाश्रमोचि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

तंसूतकंनास्त्येवजन्ममरणयोरवास्तवत्वाच्चेतियतिनःसंन्यासिनस्तस्यापिलोकेपणायाव्युत्थितत्वात्राज्ञांमूर्द्धाभिषिक्तानांदानंग्राह्यमेवेतिभावः॥२३॥तस्यसूतकस्यप्राक्पूर्वंकृतंसिद्धान्नंपक्वान्नंतुभोज्यंभोजनार्हमेवपश्चात्कृतंनेति॥२४॥ तदज्ञानात्तस्यसूतकस्यअज्ञानाद्

तिनोनहिराज्ञांचसूतकम् ॥ २३ ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषुजातेचमृतसूतके ॥ तस्यपूर्वकृतंचान्नंभोज्यंतन्मनुरब्रवीत् ॥ २४ ॥ सूतकेयस्तुगृण्हातितदज्ञानान्नदोषभाक् ॥ दातादोषमवाप्नोतियाचकायददन्नपि ॥ २५ ॥ प्रच्छाद्यसूतकंयस्तुददत्यन्नांद्विजायच ॥ ज्ञात्वागृण्हातियेविप्रादोषभाजस्तएवहि ॥ २६ ॥ तस्मात्सूतकशुद्ध्यर्थंपितुःकुर्यात्सपिंडनं ॥ ततःपितृगणैःसार्द्धंपितृलोकंसगच्छति ॥ २७ ॥ द्वादशाहेत्रिपक्षेवाषण्मासेवत्सरेपिवा ॥ सपिंडीकरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ २८ ॥ मयातुप्रोच्यतेतार्क्ष्यशास्त्रधर्मानुसारतः ॥ चतुर्णामेववर्णानांद्वादशाहेसपिंडनं ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ह्रति सूतकेकथितेपियोचतेतस्मैतद्वदत्सन्दातादोषभाक्नभवतीत्यर्थः ॥२५॥ दातादोषमवाप्नोत्येवंविवृणोतिप्रच्छाद्यसंगोप्य ॥ २६॥ तस्मात्सूतकंसपिंडनंविनानापयातितदपसरणंविनाचदानादानयोरनधिकारादितिहेतोःसपिंडनंकुर्यादिति सपिंडनात्प्राक्प्रेतःपिता ॥ २७ ॥ मुनिमतोक्तसपिंडनकालंप्रदर्शयति द्वादशाहइति ॥ २८ ॥ मुनिमतंनिराकृत्ययुगानुरूपंस्वमतंकथयति मयेति ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

मुनिमतेबहून्दोषान्प्रदर्श्यस्वमतंद्रढयति अनित्यादितिपंचभिः कलिधर्माणामनित्यत्वमेवाह पुंसामित्यादि ॥३०॥ व्रतबंधः उपवीत संस्कारः उत्सवः यज्ञादीनांआदिशब्देनहोलिकादीनामपि व्रतस्यकार्तिकादेर्व्रतमात्रस्यआदीनिद्विरागमनादीन्यपि गृहमेधिनिवृद्धेमृत

अनित्यात्कलिधर्माणांपुंसांचैवायुषःक्षयात्॥ आस्थिरत्वाच्छरीरस्यद्वादशाहेप्रशस्यते ॥३०॥ व्रतबंधोत्सवादीनि व्रतस्योद्यापनानिच ॥ विवाहादिभवेन्नैवमृतेचगृहमेधिनि ॥ ३१ ॥ भिक्षुर्भिक्षांनगृण्हातिहंतकारोनगृह्यते ॥ नित्यंनैमित्तिकंलुप्येद्यावत्पिंडनमेलितं ॥ ३२ ॥ कर्मलोपात्प्रत्यवायीभवेत्तस्मात्सपिंडनं ॥ निरग्निकःसाग्निकोवाद्वादशाहेसमाचरेत् ॥ ३३ ॥ यत्फलंसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिद्वादशाहेसपिंडनात् ॥ ३४ ॥ अतःस्नात्वामृतस्थानेगोमयेनोपलेपिते ॥ शास्त्रोक्तेनविधानेनसपिंडींकारयेत्सुतः ॥ ३५ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्विश्वेदेवांश्चपूजयेत् ॥ कुपित्रेविकिरंदत्वापुनरापउपस्पृशेत् ॥ ३६ ॥ दद्यात्पितामहादीनांत्रीन्पिंडांश्चयथाक्रमम् ॥ वसुरुद्रार्करूपाणांचतुर्थंमृतकस्यच ॥ ३७ ॥

सति ॥ ३१ ॥ भिक्षुः संन्यासी हंतकारः वैश्वदेवमकुर्वतांपंचसूनानिवर्तकान्नविभागः ॥ ३२ ॥ प्रत्यवायीदोषभाग्भवेत् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अतः द्वादशाहस्यावश्यकत्वाद्धेतोर्मृतस्थानंगोमयेनोपलिप्यसपिंडनंकारयेत् ॥ ३५ ॥ आपः उपस्पृशेत्हस्तौप्रक्षाल्याचमेत्॥ ३६ ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पितुः पिंडस्यपितामहादिपिंडैः सहएकीकरणंसपिंडीकरणमिति ॥ ४० ॥ अथशब्दोविधानांतरे ॥ ४१ ॥पूर्वंसुवर्णश लाकयात्रिधाकृतंपैतृकंपितुः पिंडंतेभ्यः प्रपितामहादित्रिभिः पिंडैः सहमेलयेदिति अग्रेपितामह्याः पूर्वंमातरिप्रशांतायांसत्यांपैतृकव

चंदनैस्तुलसीपत्रैर्धूपैर्दीपैःसुभोजनैः ॥ मुखवासैः सुवस्त्रैश्चदक्षिणाभिश्चपूजयेत् ॥ ३८ ॥ प्रेतपिंडंत्रिधाकृत्वासुव र्णस्यशलाकया ॥ पितामहादिपिंडेषुमेलयेत्तंपृथक्पृथक् ॥३९॥ पितामह्यासमंमातुःपितामहसमंपितुः ॥ सपिंडी करणंकुर्यादितितार्क्ष्यमतंमम ॥ ४० ॥ मृतेपितरियस्याथविद्यतेचपितामहः ॥ तेनदेयास्त्रयःपिंडाःप्रपितामहपूर्व काः ॥ ४१ ॥ तेभ्यश्चपैतृकंपिंडंमेलयेत्तंत्रिधाकृतम् ॥ मातर्यग्रेप्रशांतायांविद्यतेचपितामही ॥४२॥ तदामातृकश्रा द्धेपिकुर्यात्पैतृकवद्विधिः ॥ यद्वामयिमहालक्ष्म्यांतयोःपिंडंचमेलयेत् ॥ ४३ ॥ अपुत्रायाःस्त्रियाःकुर्यात्पतिःसापिंड नादिकं ॥ श्वश्र्वादिभिः सहैवास्याःसापिंडीकरणंभवेत् ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्प्रपितामह्यादीनांत्रयः पिंडान्दत्वातैः सहमातुः पिंडंमेलयेदिति ॥ ४२ ॥ पक्षांतरमाह यद्वेति तयोः मातापित्रोः पितामहरूपेमयिपि तुः पिंडं लक्ष्म्यांमातुश्चेति ॥ ४३ ॥ स्त्रियाः क्रियाकरणेपत्युरप्यधिकारोस्तीत्याह अपुत्रेति मतांतरंनिराकरोति भर्त्रेति भर्त्रास्वकांतेन सहनतुसपिंडनंयोग्यंभवति अर्धांगित्वात् ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

भर्त्रादिभिस्त्रिभिः कार्यसपिंडीकरणंस्त्रियाः ॥ नैतन्मममतंतार्क्ष्यपत्यासापिंडयमर्हति ॥ ४५ ॥ एकांचितांसमारू
ढौदंपतीयदिकाश्यप ॥ तृणमंतरतः कृत्वाश्वशुरादेस्तदाचरेत् ॥ ४६ ॥ एकएवसुतः कुर्यादादौपिंडादिकंपितुः ॥ त
दूर्ध्वंचप्रकुर्वीतसत्याः स्नानंपुनश्चरेत् ॥ ४७ ॥ हुताशंयासमारूढादशाहाभ्यंतरेसती ॥ तस्याभर्तुर्दिनेकार्यंशय्या
दानंसपिंडनं ॥ ४८ ॥ कृत्वासपिंडनंतार्क्ष्यप्रकुर्यात्पितृतर्पणं ॥ उदाहरेत्स्वधाकारंवेदमंत्रैः समन्वितं ॥४९ ॥ अति
थिंभोजयेत्पश्चाद्धंतकारंचसर्वदा ॥ तेनतृप्यंतिपितरोमुनयोदेवदानवाः ॥ ५० ॥ ग्रासमात्राभवेद्भिक्षाचतुर्ग्रासंतुपु
ष्कलं ॥ पुष्कलानिचचत्वारिहंतकारोविधीयते ॥ ५१ ॥ सपिंड्यांविप्रचरणौपूजयेच्चंदनाक्षतैः ॥ दानंतस्मैप्रदात
व्यमक्षय्यतृप्तिहेतवे ॥ ५२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

दयिताचपतिश्चदंपती जायादयितयोर्द्वंद्वभावौभवतः श्वशुरादेः अंतरतः मध्येतृणंकृत्वातत्सत्याः सपिंडनंकुर्यादित्यर्थः ॥ ४५ ॥ स
त्याः सपिंडादिकमपिएकएवसुतः कुर्यान्नतुद्वितीयः ॥ ४६ ॥ विदेशेदशाहमध्येजातायाः सत्याः श्रवणादिदिनादवशेषादिनेषुदशगात्रं
विधायभर्तुः सपिंडनादिनेसपिंडनादिकंकार्यंदशाहादनंतरं जातायास्तुश्रवणदिनाद्द्वादशेहनीति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ हंतकार
प्रमाणमाह चत्वारिपुष्कलानिषोडशग्रासमात्रम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सुगांसुशीलांगां ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ सूत्रंरक्षासूत्रम् ॥ ५५ ॥ शुभैः सरसैः बहुशर्करायुक्तैरित्यर्थः सजलान्नान्जलपूर्णान् मोदकदक्षिणास हितान् द्विषट्द्वादशघटान्द्वादशविप्रान्भोजयित्वातेभ्योदद्यादिति ॥ ५६ ॥ द्विजभोजनादनंतरंवर्णैर्विप्रादिभिः वार्यायाः क्रमात्स्पृष्ट व्याः ततस्तेशुद्धयेरन्नित्यन्वयः ब्राह्मणादिभिश्चतुर्वर्णैश्चत्वारिक्रमात्स्पृष्टव्यानीत्यर्थः ॥ ५७ ॥ अथसपिंडनानंतरंशय्यादानंनिरूपय

वर्षवृत्तिंघृतंचान्नंसुवर्णंरजतंसुगाम् ॥ अश्वंगजंरथंभूमिमाचार्यायप्रदापयेत् ॥ ५३ ॥ ततश्चपूजयेन्मंत्रैःस्वस्तिवा चनपूर्वकं ॥ कुंकुमाक्षतनैवेद्यैर्ग्रहान्देवींविनायकं ॥ ५४ ॥ आचार्यस्तुततःकुर्यादभिषेकंसमंत्रकम् ॥ बध्वासूत्रंकरे दद्यान्मंत्रपूतांस्तथाक्षतान् ॥ ५५ ॥ ततश्चभोजयेद्विप्रान्मिष्टान्नैर्विविधैःशुभैः ॥ दद्यात्सदक्षिणांस्तेभ्यःसजलान्ना न्द्विषट्घटान् ॥ ५६ ॥ वार्यायुधप्रतोदस्तुदंडस्तुद्विजभोजनात् ॥ स्पृष्टव्यानंतरंवर्णैःशुद्धेरंस्तेततःक्रमात् ॥५७॥ एवंसपिंडनंकृत्वाक्रियावस्त्राणिसंत्यजेत् ॥ शुक्लांबरधरोभूत्वाशय्यादानंप्रदापयेत् ॥ ५८ ॥ शय्यादानंप्रशंसंतिस र्वेदेवाःसवासवाः ॥ तस्माच्छय्याप्रदातव्यामरणेजीवितेपिवा ॥५९॥ सारदारुमयींरम्यांसुचित्रैश्चित्रितांदृढाम् ॥ पट्टसूत्रैर्वितनितांहेमपत्रैरलंकृताम् ॥ ६० ॥

ति एवमित्यादि ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ शय्यांआस्तृतायांविचि त्रवस्त्रेणाच्छादितायांभुविन्यसेत् स्थापयेदितितृतीयेनान्वयः कथंभूतांसारदारुमयींभारसंवहनकाष्ठरचितां यद्वा साररूपोदारुर्विद्रुमस्त न्मयींवारम्यामितिविशेषणोक्तरम्यतामेवाह सुचित्रैरिति वितनितांसंग्रथितांलोहपत्रस्थानेहेमपत्रैरिति ॥ ६० ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

हंसवदुज्वलामृदुलाचयातूलीअधःप्रस्तारणिका भाषायांतुलाईचेति तयाप्रतिच्छन्नांआच्छादितां शुभानिसुंदराणिशीर्षोपधानकानिय
स्यां भाषायांताकियाइति प्रच्छादनपटीतदाच्छादकमुपरितनवस्त्रं ॥६१॥ दिव्यबंधैःभाषायांकसणाइति ॥६२॥ छत्रंचतुश्चरणसलग्नरथ
स्यवत्रौप्यंरूप्यादिधातुमयंदीपालयंदीपवटइतिभाषायां चामरंव्यजनंआसनंकाष्ठमयंचौकीइतिभाषायां भाजनंजलपानपात्रंभृंगारं

हंसतूलीप्रतिच्छन्नांशुभशीर्षोपधानिकाम् ॥ प्रच्छादनपटीयुक्तांपुष्पगंधैःसुवासिताम् ॥ ६१ ॥ दिव्यबंधैः सुबद्धां
चसुविशालांसुखप्रदां ॥ शय्यामेवंविधांकृत्वाह्यास्तृतायांन्यसेद्भुवि ॥ ६२ ॥ छत्रंदीपालयंरौप्यंचामरासनभाज
नं ॥ भृंगारकरकादर्शंपंचवर्णवितानकम् ॥ ६३ ॥ शयनस्यभवेत्किंचिद्यच्चान्यदुपकारकम् ॥ तत्सर्वंपरितस्तस्याः
स्वेस्वेस्थानेनियोजयेत् ॥ ६४ ॥ तस्यांसंस्थापयेद्धैमंहरिंलक्ष्मीसमन्वितम् ॥ सर्वाभरणसंयुक्तमायुधांबरसंयु
तं ॥ ६५ ॥ स्त्रीणांचशयनेधृत्वाकज्जलालक्तकुंकुमम् ॥ वस्त्रंभूषादिकंयच्चसर्वमेवप्रदापयेत् ॥ ६६ ॥ ततोविप्रंसपत्नी
कंगंधपुष्पैरलंकृतम् ॥ कर्णांगुलीयाभरणैः कंठसूत्रैश्चकांचनैः ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥

गंडूकागडवीझारीतिभाषायां करकाअल्पघटाःकलशमितिकमंडलुर्वा आदर्शंदर्पणंअन्यत्तांबूलपात्रादिउपहारकसामग्रींस्वेस्वेस्थानेइ
ति छत्रंपादेषु दीपालयंवामे चामरंशय्योपरि आसनंदक्षे भाजनंतदुपरिवितानंछत्रस्योपरिनियोजयेदिति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ स्त्री
णांसौभाग्यवतीनाम् ॥ ६६ ॥ कर्णांगुलीयादिभिःदंपत्योराभरणानितैश्चालंकृतंविप्रंस्थापयेदित्युत्तरेणान्वयः ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६१ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ममेयमितिजीवने मरणेममपितुरितिविशेषः इयंशय्याअशून्यामयाममपित्रावासहितैवभूयादित्यर्थः ॥ ७१ ॥

उष्णीषमुत्तरीयंचचोलकंपरिधायच ॥ स्थापयेत्सुखशय्यायांलक्ष्मीनारायणाग्रतः ॥ ६८ ॥ कुंकुमैः पुष्पमालाभिर्ह
रिंलक्ष्मींसमर्चयेत् ॥ पूजयेल्लोकपालांश्चग्रहान्देवींविनायकम् ॥ ६९ ॥ उत्तराभिमुखोभूत्वागृहीत्वाकुसुमांजलि
म् ॥ उच्चारयेदिमंमंत्रंविप्रस्यपुरतःस्थितः ॥७०॥ यथाकृष्णत्वदीयास्तिशय्याक्षीरोदसागरे ॥ तथाभूयादशून्येयंम
मजन्मनिजन्मनि ॥ ७१ ॥ एवंपुष्पांजलिंविप्रेप्रतिमायांहरेःक्षिपेत् ॥ ततःसोपस्करंशय्यादानंसंकल्पपूर्वकम्
॥ ७२ ॥ दद्याद्व्रतोपदेष्ट्रेचगुरवेब्रह्मवादिने ॥ गृहाणब्राह्मणैनांत्वंकोददातीतिकीर्तयन् ॥ ७३ ॥ आंदोलयेद्द्विजंल
क्ष्मींहरिंचशयनेस्थितम् ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ॥ ७४ ॥ सर्वोपस्करणैर्युक्तंप्रदद्यादतिसुंदर
म् ॥ शय्यायांसुखसुप्त्यर्थंगृहंचविभवेसति ॥ ७५ ॥ जीवमानःस्वहस्तेनयदिशय्यांददातियः ॥ तज्जीवतावृषोत्स
र्गपर्वणीषुसमाचरेत् ॥ ७६ ॥ इयमेकस्यदातव्यावहूनांनकदाचन ॥ साविभक्ताचविक्रीतादातारंपातयत्यधः ॥७७॥

॥ ७२ ॥ कोददातीतिदानाभिमानंनकुर्यादिति ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ सर्वोपस्करणैर्गृहोचितसर्ववस्तुभिःसहितंसुखसुप्त्यर्थंसुखेनसुप्तिर्निद्रात
दर्थंगृहंचदद्यादिति ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पात्रेषदोपशपवंनांछिनंकऽमाधुयाद ॥ पिंडानदंगनानत्र:पश्रेद्धयोदेनं ॥ ७८ ॥ पुंदंपयुंद्रिंद्रंथसुंथेपुंआडंथ
पिंच ॥ उपनिष्ठनंदेद:शप्पाद्रानऽभावद: ॥ ७९ ॥ विंबानंदयभाकेद:सेंथअमानोंपसंगपो: ॥ आशुंनंसंऽयो
वनिष्ठस्वानंकथनिंन: ॥ ८० ॥ सर्वंनोंपुंपद्पुंथंसंधंपंथिंद्रेनपुंच ॥ तेंपुंश्चापचपिंकंपुंथंशंपद्गंनानिंद्रंवंसंधेद ॥
॥ ८१ ॥ पुंदंबाशुंद: शंपथांपद्दानंऽदपंथेद ॥ तंस्थुप्पत्वंसपात्स्थानंथपांवकंथयांमिंद ॥ ८२ ॥ ष्ठंयांवद्दंव
क्षांपिपुंद्रिंकांचकंभंद्धुं: ॥ आभनंथंयभाजांपिपंदंथंविंधंपंधन्न ॥ ८३ ॥ दंद्रेंनानांपथांऽपंशंगानांनेंनेंपिंपा
अंथंपऽांपथांनिंश्चपंदंसंपूर्णांनंयेंद ॥ ८४ ॥ ऽपोंद्रंशपंदानिंश्चंथंपाशंगंविंथापथ ॥ ऽपोंद्रंशेंपथांनिंऽपंश:ऽपंद
थाद्धुंद्रंशेंद्रि ॥ ८५ ॥ अंनेंनपंदंद्रांनंपाभिंकांधांनिंमद्धंनि ॥ पमभांगंगानांनंथपंदंद्रांनुंथकंपं ॥ ८६ ॥ आनंप
संनंपंथेंद्रिंद्रंनेंथनानंन: ॥ ऽपंदंनेंनंनुंऽपांपाथांनंनंथमुंद्धिंन ॥ ८७ ॥ ॥८८॥ ॥८९॥

शानंथं ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ शंथथांद्रांनांनंपंद्दांनंपंद्दंथांद्धिंथांद्ध ऽपेंनि ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ८८ ॥ पथियममार्गेसुखंनिस्तरतेभुंक्ते ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ पाथेयंपरलोकभोग्यं ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ननुउत्तमंषोडशंत्येत
न्मयातेकथितंखग श्रपयित्वाचरुंताक्ष्यकुर्यादेकादशेहनिइतिप्रागुक्तत्वादेकादशाहेकृतायामप्युत्तमषोडश्यांपुनःप्रतिमासंघटंपिंडदानंच

अतिसंकटसंकीर्णेयमलोकस्यवर्त्मनि ॥ अश्वारूढाश्चतेयांतिदंदंतेयद्युपानहौ ॥ ८८ ॥ शीतोष्णवातदुःखानितत्र
घोराणिखेचर ॥ वस्त्रदानप्रभावेणसुखंनिस्तरतेपथि ॥ ८९ ॥ यमदूतामहारौद्राःकरालाःकृष्णपिंगलाः ॥ नपीड
यंतितंमार्गेमुद्रिकायाःप्रदानतः ॥ ९० ॥ बहुघर्मसमाकीर्णेनिर्वातेतोयवर्जिते ॥ कमंडलुप्रदानेनतृषितःपिबतेजलं
॥ ९१ ॥ मृतोद्देशेनयोदद्यादुदपात्रंचताम्रजं ॥ प्रपादानसहस्रस्ययत्फलंसोश्नुतेध्रुवं ॥ ९२ ॥ आसनेभाजनेचैवद
त्तेसम्यग्द्विजातये ॥ सुखेनभुंक्तेपाथेयंपथिगच्छन्शनैःशनैः ॥ ९३ ॥ एवंसपिंडनदिनेदत्वादानंविधानतः ॥ बहू
न्संभोजयेद्विप्रान्यःश्वपाकादिकानपि ॥ ९४ ॥ ततःसपिंडनादूर्ध्वमर्वाक्संवत्सरादपि ॥ प्रतिमासंप्रदातव्योजल
कुंभःसपिंडकः ॥ ९५ ॥ कृतस्यकरणंनास्तिप्रेतकार्याद्दतेखग ॥ प्रेतार्थंतुपुनःकुर्यादक्षय्यतृप्तिहेतवे ॥ ९६ ॥ ॥

किमर्थमितिचेत्तत्राह कृतस्येति अत्रकृतस्यकरणंनास्तीतिनिषेधस्तुप्रेतकार्यंविनाव्रतोद्यापनादिष्वेव प्रेतार्थंतुपुनःकरणेनतस्याक्षयतृ
प्तिर्भवतीतिहेतोःपुनरपिकुर्यादित्यर्थः ॥ ९६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

अतोविशेषंवक्ष्यामिमासिकस्याब्दिकस्यच ॥ पाक्षिकस्यविशेषंचविशेषतिथिषुमृते ॥ ९७ ॥ पौर्णमास्यांमृतोय
स्तुचतुर्थीतस्यऊनिका ॥ चतुर्थ्यांतुमृतोयस्तुनवमीतस्यऊनिका ॥ ९८ ॥ नवम्यांतुमृतोयस्तुरिक्तातस्यचतुर्द
शी ॥ इत्येवंपाक्षिकंश्राद्धंकुर्याद्विंशतिमेदिने ॥९९॥ एकएवयदामासःसंक्रांतिद्वयसंयुतः॥मासद्वयगतंश्राद्धंमलमा
सेहिशस्यते ॥ १०० ॥ एकस्मिन्मासिमासौद्वौयदिस्यातांतयोर्द्वयोः ॥ तावेवपक्षौताएवतिथयस्त्रिंशदेवहि ॥ १ ॥

मार्गशीर्षयोः क्षयमासांतंयातेसतिकार्तिकसंबंधीनिमार्गशीर्षसंबंधीनि यानिश्राद्धव्रतादीनिच यस्मिन्पक्षेयस्मिन्तिथौ यस्मिन् अ
पराह्णादिकाले विहितानितानि क्षयमासे तत्रतत्रैवकर्तव्यानीति ॥ १०० ॥ एकस्मिन्मासेमासद्वयंनिर्धारयति ताःपंचदशएवतिथ
यः उभौपक्षौज्ञेयौ ताःपंचदशएवत्रिंशत्तिथयोज्ञातव्याः ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

असंक्रांतेअधिकमासेयदिद्वादशेएवसति तदातुतस्मिन्नेवप्रथमाब्दिकंकर्तव्यं ॥ २ ॥ ३ ॥ वार्षिकीप्रथमाब्दिकी ॥ ४ ॥ प्रतिसंवत्सरं द्वितीयाब्दिकादिकंतुमलमासेश्राद्धदिनस्यवंध्यत्वनिरासार्थंपितुरुद्देशेनब्राह्मणान्भोजयित्वाशुद्धमासेसपिंडकंश्राद्धंकुर्यादिति ॥ ५ ॥ एवंउक्तप्रकारेण ॥ ६ ॥ ७ ॥ गजच्छायायोगेकृतंश्राद्धंगजच्छायं कृष्णपक्षेत्रयोदश्यांमघासिंदुःकरेरविः यदातदागजच्छायाश्राद्धैःपुण्य

तिथ्यर्द्धेप्रथमेपूर्वोद्वितीयेऽर्द्धेतदुत्तरः ॥ मासावितिबुधैश्चिंत्यौमलमासस्यमध्यगौ ॥ २ ॥ असंक्रांतेचकर्तव्यंसापिंडीकरणंखग ॥ तथैवमासिकंश्राद्धंवार्षिकंप्रथमंतथा ॥ ३ ॥ संवत्सरस्यमध्येतुयदिस्यादधिमासकः ॥ तदात्रयोदशेमासिक्रियाप्रेतस्यवार्षिकी ॥ ४ ॥ पिंडवर्ज्यमसंक्रांतेसंक्रांतेपिंडसंयुतं ॥ प्रतिसंवत्सरंश्राद्धमेवंमासद्वयेपिच ॥ ५ ॥ एवंसंवत्सरेपूर्णेवार्षिकंश्राद्धमाचरेत् ॥ तस्मिन्नपिविशेषेणभोजनीयाद्विजातयः ॥ ६ ॥ कुर्यात्संवत्सरादूर्ध्वं श्राद्धेपिंडत्रयंसदा ॥ एकोद्दिष्टंनकर्तव्यंतेनस्यात्पितृघातकः ॥ ७ ॥ तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंगजच्छायंचपैतृकम् ॥

मवाप्यतेइति यद्वा पूर्वाभिमुखस्थितगजस्यच्छायायांदक्षिणाभिमुखोभूत्वाश्राद्धंकुर्यादित्यपिकेचित् युगादिषु युगादितिथयोयथा माघे पंचदशीकृष्णानभस्येचत्रयोदशी तृतीयामाधवेशुक्लानवम्यूर्जेयुगादयइतिक्रमोऽत्रनविवक्षितः तद्यथा कार्तिकशुक्लनवमीसत्ययुगस्या द्यातिथिः वैशाखेऽक्षय्यतृतीयात्रेतायुगस्य माघेअमाद्वापरस्य भाद्रेकृष्णत्रयोदशीकलियुगस्येति अत्राब्दमध्येनेतिकेषांचिन्मतंकाचेद्वो

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अब्दमध्येनकुर्वीतग्रहणेनयुगादिषु ॥८॥ यदापुत्रेणवेकार्यंगयाश्राद्धंखगेश्वर ॥ तदासंवत्सरादूर्ध्वंकर्तव्यंपितृभक्तितः ॥ ९ ॥ गयाश्राद्धात्प्रमुच्यंतेपितरोभवसागरात् ॥ गदाधरानुग्रहेणतेयांतिपरमांगतिम् ॥ १० ॥ तुलसीमंजरीभिश्चपूजयेद्विष्णुपादुकाम् ॥ तस्यालवादितीर्थेषुपिंडान्दद्याद्यथाक्रमं ॥ ११ ॥ उद्धरेत्सप्तगोत्राणिकुलमेकोत्तरंशतं ॥ शमीपत्रप्रमाणेनपिंडंदद्याद्गयाशिरे ॥ १२ ॥ गयामुपेत्ययःश्राद्धंकरोतिकुलनंदनः ॥ सफलंतस्यतज्जन्मजायतेपितृतुष्टिदम् ॥ १३ ॥ श्रूयतेचापिपितृभिर्गीतागाथाखगेश्वर ॥ इक्ष्वाकोर्मनुपुत्रस्यकलापोपवनेसुरैः ॥ १४ ॥ अपिनस्तेभविष्यंतिकुलेसन्मार्गशीलिनः ॥ गयामुपेत्ययेपिंडान्दास्यंत्यस्माकमादरात् ॥ १५ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ शमीपत्रप्रमाणंअतिसूक्ष्ममपिपिंडम् गयाशिरेगयदैत्यस्य आसमंतात्शिरोभागेइति गयामाहात्म्योक्तंज्ञातव्यं ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ कलापोहिमवत्पार्श्ववर्तीग्रामविशेषस्तस्योपवनेइक्ष्वाकुंप्रतिगीता ॥ १४ ॥ कौशिकस्येवभरद्वाजस्यात्मजानांचरित्रंविशेषतयाहरिवंशेज्ञातव्यमिति ॥ १५ ॥

॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्षिणात्यादयस्तुवर्षमध्येऽपिकुर्वंतिकिमितिपापिनामेववर्षगम्योयममार्गोभवति अतस्तस्यातिक्रमणानंतरंगयादिश्राद्धंकर्तव्यमिति अब्दमध्येनेतिनिषेधःकिंचसुकृतिनस्तुतत्क्षणमेवधर्मसभांविशंति अतोऽब्दमध्येपिकुर्यादित्यभिप्रायः॥८॥गयामाहात्म्यमाहगयेति॥९॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

हृतंसमर्पितंतत्पत्रादिप्रयतात्मनः ॥ ११ ॥ तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ॥ ११ ॥ तदा
समूहोदैवतंतैर्देवसमूहैरपि ॥ १३ ॥ तेनैव ... पूर्तिः ... कृतीपुण्यात्मा ... ॥ २१ पूर्वकृतइतिपूर्वजन्मनि
पुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति ॥ तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ॥ ११ ॥ तदा
मविधानतः ॥ अल्पंवाबहुवेतीमांगणनांनैवकारयेत् ॥ १२ ॥ धर्मात्माचसपुत्रोवैदैवतैरपिपूज्यते ॥ दानंयद्यस्तु
नानिपितरंह्यातुरंभुवि ॥ १३ ॥ पित्रोर्निमित्तंयद्वित्तंपुत्रैःपात्रेसमर्पितम् ॥ आत्मापिपावितस्तेनपुत्रपौत्रप्रपौत्र
ः ॥ १४ ॥ पितुःशतगुणंपुण्यंसहस्रंमातुरेवच ॥ भगिनीदशसाहस्रंसोदरेदत्तमक्षयम् ॥ १५ ॥ नचैवोपद्रवादातुर्नवा
रकयातनाः ॥ मृत्युकालेचनभयंयमदूतसमुद्भवम् ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

र्थः गर्भधारणपोषाभ्यांपितुर्मातागरीयसीतिहेतोःसहस्रं दयायाभगिनीमूर्तिरितिहेतोर्दशसाहस्रं नदयासदृशंदानमितिवचनाच्चे
दरस्यापिसमानोदरजन्मत्वादात्मतुल्यत्वं अतस्तद्दत्तमक्षयंभवति तदक्षयंभवेद्दानंस्वहस्तेनात्मनेऽर्पितमितिपूर्वोक्तवचनादिति
॥ दानदातुःपुत्रस्यापि इहतुउपद्रवामार्यादयोन परत्रनचेत्यादि अत्रापितेनैववित्तेनेतिपूर्वस्यैवानुवृत्तिः ॥ १६ ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

[illegible] ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिटीकायामष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ तुल्यस्यानिकभाद्दारस्यांनन्यानानिवपुर्नेक ड
[illegible]मेधोविस्वमानीवेधिरेः १ गरुड:पूज्यति अमिषमणोमनिस्वयनीतिवमाणस्वरुकस्यवनेवर ॥ १ ॥ वेनपुत्र:नरनिवा
[illegible]दिरोमानयच्छोतिकाडेक्षरादुरयंसाक ॥ मूत्रा:शोनिवेतवेवकेदयो:पाणिन:खया ॥ १७ ॥ पूजा:पोजा:सहेमाग
[illegible]ग्रा:भूदेवंतुषु ॥ दंदेतिनाद्वुरेनिवनरिवरानिवेनंशेग: ॥ १८ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेआद्युदंतानिके
[illegible]ध्यायमाद्यमेऽध्याय:॥८॥ ॥गरुडउवाच॥ ॥कथिवेनवंशस्यपरंतानमुत्रकाडिकम॥ विषयमाणस्यपक्षेस्यवंते
[illegible]नेवरुपमो॥१॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ ॥शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिवेदस्यास्यवतिविम॥ मुनायेनविधानेनमहतिवांनि
[illegible]नवा: ॥ २ ॥ कर्मणोमावदंदेहिभुवस्यनिवंशवा ॥ तुरुणामिनिषेकुर्वेजंडेजंगोनवेत्तु ॥ ३ ॥ तिरोजंप्रेवनि
[illegible]धेपदेमोक्षवेनिशिपेवि ॥ स्थापयेदस्मनेवायुक्षेपाशिरुमाशेजनेदा ॥ ४ ॥ शाशिरुमाशिरोजा-
[illegible]पदा ॥ तेस्मोनिवेयानवपपाल्पुरिकेंनिवा ॥ ५ ॥ ...मागेहि यथा
[illegible]मेधुण ॥ २ ॥ कर्मणोमाद मारत्यकेन ॥ वेनो हेरुनिवा: ॥ ६ ॥ ...वायवनेहस्यायु ... ॥ ७ ॥ कीर्तिकेयवनरनिवस्कर॥
॥ ४ ॥ ५ ॥ १५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ६२ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

निषेकसमयेरतिकालेयादृशीविकल्पनाशुभाशुभवासनाभवतितादृश्येवस्वभावस्योत्पत्तिर्यस्यसजंतुर्विंशतिगर्भेप्रविष्टोभवतिचैतन्यं जीवः॥ १६ ॥ कामोभिलाषपूर्तिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ कृतीपुण्यात्मा ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ पूर्वंकृतइतिपूर्वजन्मनिकृतानांतपआदीनांफ

निषेकसमयेयादृङ्नरचित्तविकल्पना ॥ तादृक्स्वभावसंभूतिर्जंतुर्विंशतिकुक्षिगः ॥ १६ ॥ चैतन्यंबीजभूतंहिनित्यं शुक्रेप्यवस्थितं ॥ कामश्चित्तंचशुक्रंचयदाह्येकत्वमाप्नुयात् ॥ १७ ॥ तदाद्रावमवाप्नोतियोपिद्गर्भाशयेनरः ॥ शुक्र शोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजायते ॥ १८ ॥ परमानंददःपुत्रोभवेद्गर्भगतःकृती ॥ भवंतितस्यनिखिलाःक्रियाःपुं सवनादिकाः ॥ १९ ॥ जन्मप्राप्नोतिपुण्यात्माग्रहेपूच्चगतेषुच ॥ तज्जन्मसमयेविप्राःप्राप्नुवंतिधनंबहु ॥ २० ॥ वि द्याविनयसंपन्नोवर्द्धतेपितृवेश्मनि ॥ सतांसंगेनसभवेत्सर्वागमविशारदः ॥ २१ ॥ दिव्यांगनादिभोक्तास्यात्तारु ण्येदानवान्धनी ॥ पूर्वंकृततपस्तीर्थमहापुण्यफलोदयात् ॥ २२ ॥ ततश्चयततेनित्यमात्मानात्मविचारणे ॥

लस्योदयात्भोक्तापिभवेत् तथाचस्मृतिः भोज्यंभोजनशक्तिश्चरतिशक्तिर्वरस्त्रियःविभवोदानशक्तिश्चनाल्पस्यतपसःफलमिति॥२२॥यत तेयत्नवान्भवति अतपभूतायांरज्जौसर्पारोपवद्वस्तुन्यवस्त्वाऽरोपोध्यारोपः वस्तुसच्चिदानंदाद्वयंब्रह्माक्षित्याद्यज्ञानांतसकलजडसमूहोव

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

स्तु अयवाद्रोनामऽउज्जिवर्दिस्यऽउज्जामत्रवद्रुविवर्नेस्यावस्तुनोजाने:प्रयंस्वस्वद्रुमाउस्वं अग्नोस्यप्रोपयवाद्रापवोवंयवंयं
मंगोस्यमर्नेवंस्वद्रुवनोद्रवानामिस्मोकिस्वनइस्यपोद्रे भूस्युकंकद्रुवोनवंकुस्तेन ॥२३॥ अस्वर्नोद्रिस्वाद्रिस्वपवंकरोर्नोस्वपवकोरिणोप्य

अध्यारोपपवाद्रापंकुरेनद्रुरिवनं ॥ १३ ॥ अस्यमंगोनवंयोपवद्रुरणोपवपकोरिण: ॥ निस्यानामस्वयं
स्वयुणोस्रेनकपयापस्वं ॥ १४ ॥ निमोनवंद्रिंनिशोकोनाद्रुपोकोनस्यस्व ॥ स्थूकस्यानंस्वोकोन:पंद्रोनंपयोमोनि
क: ॥ १५ ॥ नवोस्त्रिस्वनोउपोरोमपांसेवस्वपोश्वर ॥ पुर्नेपयुणामुर्नेनवोनपोरकोर्निता: ॥ १६ ॥ ठाकापुस्नेनपा
ध्युंकमजारकंपपंवं ॥ अपोपंयुणा:ओकंस्नेनसोर्पिस्यास्व ॥ १७ ॥ शुंपाद्गुपाद्यपाठस्थनिस्नेपोनिस्वपंपं
न ॥ नेन:पंयुणानोस्पुंपोकंसंवपोर्मिन: ॥ १८ ॥ अंकुंपनंपावनंपठंपनंपस्यमाख्यं ॥ पोस्नेपोनिपंपनंपयुणा
वापो:प्रकोर्निता: ॥१९॥ पोपोपोस्नेनहुन्पनंपोस्नेपोनपंपोप: ॥ अंगोकोस्पयुणा:पंपस्नोनंपपंस्नेपपनंन: ॥२०

स्वप्नस्थ:अंगपानवोपापअंगोस्वपंपपुस्नेकुस्तुकाननोंपेकपपोर्मोस्वप: ॥२१॥अंगनाकमोनिवपारणमाह स्थिनोस्पोस्थोनि:
मूंगाकपंपंपोकना:पांपमोंनिक: पंपोकंपपंपमूंनोस्पंपन ॥२५॥स्थिस्पोस्नेपंपनंपुगोनोमुणानोहस्वोनिपंपनि: ॥२६॥२७॥ ॥ ७० ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पूर्वकर्माधिवासितंपूर्वजन्मकृतैःशुभाशुभकर्मभिरधिवासितंशभाशुभवासनायुक्तंभवतिबुद्धिःकर्मानुसारिणीतिवचनात्बुद्धिरित्युपलक्षणंअंतःकरणचतुष्टयमेवेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ उभयेंद्रियाण्याहश्रोत्रमिति ॥ ३२ ॥ दिगादयःपंचश्रोत्रादीनांयथाक्रमंदेवताः वह्न्यादयश्चवा

मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तंचेतिचतुष्टयं ॥ अंतःकरणमुद्दिष्टंपूर्वकर्माधिवासितं ॥ ३१ ॥ श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिव्हाघ्राणंज्ञानेंद्रियाणिच ॥ वाक्पाणिपादपायूपस्थानिकर्मेंद्रियाणिच ॥ ३२ ॥ दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवह्नींद्रोपेंद्रमित्रकाः ॥ ज्ञानकर्मेंद्रियाणांचदेवताःपरिकीर्तिताः ॥ ३३ ॥ इडाचपिंगलाचैवसुषुम्नाख्यातृतीयका ॥ गांधारीगजजिव्हाचपूषाचैवयशस्विनी ॥ ३४ ॥ अलंबुषाकुहूश्चापिशंखिनीदशमीतथा ॥ पिंडमध्येस्थिताह्येताःप्रधानादशनाडिकाः ॥ ॥ ३५ ॥ प्राणोपानःसमानाख्यउदानोव्यानएवच ॥ नागःकूर्मश्चकृकलोदेवदत्तोधनंजयः ॥ ३६ ॥ हृदिप्राणोगुदेऽपानःसमानोनाभिमंडले ॥ उदानःकंठदेशेस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ॥ ३७ ॥ उद्गारेनागआख्यातःकूर्मउन्मीलनेस्मृतः ॥ कृकलःक्षुत्करोज्ञेयोदेवदत्तोविजृंभणे ॥३८॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गादीनामिति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अथदशप्राणान्स्थानकर्मसहितानाह प्राणइतिसार्द्धत्रिभिः क्षुत्करः क्षुधाकर्तामृतशोषकारित्वंधनंजयस्यकर्म ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

नजहातिमृतंवापिसर्वव्यापीधनंजयः ॥ कवलैर्भुक्तमन्नंहिपुष्टिदंसर्वदेहिनां ॥ ३९ ॥ नयतेव्यानकोवायुःसारांशंस
र्वनाडिषु ॥ आहारोभुक्तमात्रोहिवायुनाक्रियतेद्विधा ॥ ४० ॥ संप्रविश्यगुदेसम्यक्पृथगन्नंपृथग्जलं ॥ ऊर्ध्वमग्ने
र्जलंकृत्वाकृत्वान्नंचजलोपरि ॥ ४१ ॥ अग्नेश्चाधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः ॥ वायुनाध्मायमानोग्निःपृथक्किट्टं
पृथग्रसं ॥ ४२ ॥ कुरुतेव्यानकोवायुर्वेष्वक्संप्रापयेद्रसं ॥ द्वारैर्द्वादशभिर्भिन्नंकिट्टंदेहाद्बहिःस्रवेत् ॥ ४३ ॥ कर्णा
क्षिनासिकाजिव्हादंतानाभिर्नखागुदं ॥ गुह्यंशिरावपुर्लोममलस्थानानिचक्षते ॥ ४४ ॥ एवंसर्वेप्रवर्तंतेस्वस्वकर्म
णिवायवः ॥ उपलभ्यात्मनःसत्तांसूर्यालोकंयथाजनाः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मितिसूर्यस्यालोकंप्रकाशमुपलभ्यप्राप्यजनायथास्वस्वकर्मणिप्रवर्तंते तथैवात्मसत्तांप्राप्यवायवोपीत्यर्थः अयंभावःसूर्योयथाकर्मणिज
नान्प्रवर्त्यस्वयंसाक्षितयासंगत्वेनस्थितोभवतितद्वदात्मापीति अनेनात्मविचारणमप्युक्तंभवति ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३९ ॥ व्यानकोवायुःसर्वशरीरव्यापकत्वात्सारांशंसंनयतेप्रापयतिरसप्रापणप्रकारमेवाह आहारइतित्रिभिः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥
भिन्नंमूलात्पृथग्भूतंकिट्टंमलं ॥ ४३ ॥ मलस्यनिर्गमस्थानान्याहकर्णेति ॥ ४४ ॥ सर्वेप्राणादिवायवः आत्मशक्त्यैवचेष्टंतीत्याह एव

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

व्यावहारिकंअगम्यंपारमार्थिकंयोगिजनजेयम् तत्राद्यंतावदाह तिस्रइतिषड्भिःतिस्रःकोट्यःसप्तलक्षाणीत्यगणितानि ॥४६॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ स्थूलमानेनधातुप्रमाणमाह महारक्तंप्राणाधारभूतं ॥ ४९ ॥ कुडवंदशमापकंशोणितंऋतूद्भवंगर्भाधानभूतं ॥ ५० ॥ ५१॥५२॥

इदानींनरदेहस्यशृणुरूपद्वयंखग ॥ व्यावहारिकमेकंचद्वितीयंपारमार्थिकं ॥ ४६ ॥ तिस्रःकोट्योर्धकोटीचरोमाणिव्यावहारिके ॥ सप्तलक्षाणिकेशाःस्युर्नखाःप्रोक्तास्तुविंशतिः ॥ ४७ ॥ द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताःसामान्याद्विनतासुत ॥ मांसंपलसहस्रंतुरक्तंपलशतंस्मृतं ॥ ४८ ॥ पलानिदशमेदस्तुत्वक्पलानिचसप्ततिः ॥ पलद्वादशकंमज्जाहारक्तंपलत्रयं ॥ ४९ ॥ शुक्रंद्विकुडवंज्ञेयंकुडवंशोणितंस्मृतं ॥ षष्ट्युत्तरंचत्रिशतमस्थ्नांदेहेप्रकीर्तितं ॥ ५० ॥ नाड्यःस्थूलाश्चसूक्ष्माश्चकोटिशःपरिकीर्तिताः ॥ पित्तंपलानिपंचाशत्तदर्धंश्लेष्मणस्तथा ॥ ५१ ॥ सततंजायमानंतुविण्मूत्रंचाप्रमाणतः ॥ एतद्गुणसमायुक्तंशरीरंव्यावहारिकं ॥ ५२ ॥ भुवनानिचसर्वाणिपर्वतद्वीपसागराः ॥ आदित्याद्याग्रहाःसंतिशरीरेपारमार्थिके ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एवंव्यावहारिकंनिरूप्येदानींपारमार्थिकस्वरूपनिरूपणेनसूक्ष्मस्वरूपेमनःप्रवेशायस्वदेहेतावद्विराड्रूपस्थूलधारणामाह पारमार्थिकेदेहेहीत्यारभ्ययावदध्यायसमाप्तिगुणाभुवनादयःतानेवाह भुवनानीत्यादि पारमार्थिकेपारमार्थिकस्वरूपप्रकाशके ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पारमार्थिकदेहेहिषट्चक्राणिभवंतिच ॥ ब्रह्मांडेयेगुणाःप्रोक्तास्तेप्यस्मिन्नेवसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ तानहंतेप्रवक्ष्या
मियोगिनांधारणास्पदान् ॥ येषांभावनयाजंतुर्भवेद्वैराजरूपभाक् ॥ ५५ ॥ पादाधस्तात्तलंज्ञेयंपादोर्ध्वंवितलंत
था ॥ जानुनोःसुतलं विद्धिसक्थिदेशेमहातलं ॥ ५६ ॥ तलातलंसक्थिमूलेगुह्यदेशेरसातलं ॥ पातालंकटिसंस्थं
चतत्सप्तलोकाःप्रकीर्तिताः ॥ ५७ ॥ भूर्लोकंनाभिमध्येतुभुवर्लोकंतदूर्ध्वके ॥ स्वर्लोकंहृदयेविद्यात्कंठदेशेमहस्तथा ॥
॥ ५८ ॥ जनलोकंवक्त्रदेशेतपःलोकंललाटके ॥ सत्यलोकंब्रह्मरंध्रेभुवनानिचतुर्दश ॥ ५९ ॥ त्रिकोणेसंस्थितोमेरु
रधःकोणेचमंदरः ॥ दक्षकोणेचकैलासोवामकोणेहिमाचलः ॥ ६० ॥ निषधश्चोर्ध्वरेखायांदक्षायांगंधमादनः ॥ र
मणोवामरेखायांसप्तैतेकुलपर्वताः ॥ ६१ ॥ अस्थिस्थानेभवेज्जंबुःशाकोमज्जासुसंस्थितः ॥ कुशद्वीपस्थितोमांसे
क्रौंचद्वीपःशिरासुच ॥ ६२ ॥

तांबुजे त्रिकोणांतःसमासीनंशिवं ॥ ७२ ॥

॥ ५४ ॥ वैराजरूपभाक्वैराजःपुरुषोयोवैभगवान्धारणाश्रयइतिभागवतोक्तःस्वयंस्यादित्यर्थः ॥ ५५ ॥ पूर्वश्लोकोक्तक्रमेणैवसर्वेषांधा
रणमाहपादेति तदूर्ध्वंकेउदरे ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ त्रिकोणेहृत्पीठकमलांतर्गते तदुक्तंब्रह्मपुराणे हृदिरत्नमयेश्रीमत्सिंहासननग
ध्यायेदुमाधरमिति ॥ ६० ॥ तस्यमध्येत्रिकोणेपूर्वदक्षिणवामरेखासुचमेर्वादयःसप्तकुलपर्वताभवंतीति ॥ ६१ ॥ शिरासुनाडीषु ॥ ६२ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

गोमर्दःशुक्षः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ रसेऽन्नस्य लंबिकाकंठांतर्गता ॥ ६५ ॥ नादबिंदुचक्रेब्रह्मरंध्रादेकैकांगुल्यधोधस्तः तदुक्तंयोगशास्त्रे एकैकांगुल्य धोधोस्तिरंध्रंनादंचबिंदुकं विद्रुमस्फटिकाकारंसूर्यचंद्रसमप्रभमिति ज्ञोबुधः ॥६६॥ विष्णुस्थानंनाभ्यंतर्गतमणिपूरकचक्रे नाभिस्थानेना

त्वचायांशाल्मलीद्वीपोगोमेदोरोमसंचये ॥ नखस्थंपुष्करंविद्यात्सागरास्तदनंतरम् ॥ ६३॥ क्षारोदोहिभवेन्मूत्रेक्षी रेक्षीरोदसागरः ॥ सुरोदधिःश्लेष्मसंस्थोमज्जायांघृतसागरः ॥ ६४ ॥ रसोदधिंरसेविद्याच्छोणितेदधिसागरः ॥ स्वादूदोलंबिकास्थानेजानीयाद्विनतासुत ॥ ६५ ॥ नादचक्रेस्थितःसूर्योबिंदुचक्रेचचंद्रमाः ॥ लोचनस्थःकुजोज्ञेयो हृदयेज्ञःप्रकीर्तितः ॥ ६६ ॥ विष्णुस्थानगुरुंविद्याच्छुक्रेशुक्रोव्यवस्थितः ॥ नाभिस्थानेस्थितोमंदोमुखेराहुःप्रकी र्तितः ॥६७ ॥ वायुःस्थानेस्थितःकेतुःशरीरेग्रहमंडलम् ॥ एवंसर्वस्वरूपेणचिंतयेदात्मनस्तनुम् ॥६८॥सदाप्रभात समयेबद्धपद्मासनःस्थितः॥षट्चक्राचिंतनंकुर्याद्यथोक्तमजपाक्रमं॥६९॥अजपानामगायत्रीमुनीनांमोक्षदायिनी ॥ अस्याःसंकल्पमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७० ॥ भिगोलके मंदःशनिः ॥६७॥ वायुस्थानेहृदयादाकंठंवायुस्थानंतस्मिन्एवमु क्तप्रकारेणसर्वस्वरूपेणसर्वात्मकविराट्स्वरूपेणस्वदेहेचिंतयेत् इतिमूलधारणा ॥ ६८ ॥ प्रथमषट्चक्रचिंतनात्मकसूक्ष्मधारणामाहस देत्यादि ॥ ६९ ॥ जपानुष्ठानंविनासहजश्वासरूपाजप्ताभवतीत्यजपा मुनीनांमननशीलानांसंकल्पंगायत्रीचगुरुमुखाज्ज्ञातव्यं ॥७० ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

सर्वदाकृत्वाएतदाचरणंनित्यकर्मैवभवतिनतुनैमित्तिकामिति जीवभावंविमुंचतिब्रह्मस्वरूपोभवतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

श्रृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्येहमजपाक्रममुत्तमम् ॥ यंकृत्वासर्वदाजीवोजीवभावंविमुंचति ॥७१॥ मूलाधारःस्वधिष्ठानंमणिपूर कमेवच ॥ अनाहतंविशुद्ध्याख्यमाज्ञाषट्चक्रमुच्यते ॥ ७२ ॥ मूलाधारेलिंगदेशेनाभ्यांहृदिचकंठगे ॥ भ्रुवोर्मध्ये ब्रह्मरंध्रेक्रमाच्चक्राणिचिंतयेत् ॥ ७३ ॥ आधारंतुचतुर्दलानलसमंवासांतवर्णाश्रयंस्वाधिष्ठानमपिप्रभाकरसमंवा लांतषट्पत्रकं॥रक्ताभंमणिपूरकंदशदलंडाद्यंफकारांतकंपत्रैर्द्वादशभीरनाहतपुरंहैमंकठांतावृतं॥७४॥ पत्रैःसस्वर षोडशैःशशधरज्योतिर्विशुद्धांबुजंहंसेत्यक्षरयुग्मकंद्वयदलंरक्ताभमात्रांबुजं ॥ तस्मादूर्ध्वगतंप्रभासितमिदंपद्मंसह स्रच्छदंसत्यानंदमयंसदाशिवमयंज्योतिर्मयंशाश्वतं ॥ ७५ ॥ गणेशंचविधिंविष्णुंशिवंजीवंगुरुंततः ॥ व्यापकंचप रंब्रह्मक्रमाच्चक्रेषुचिंतयेत् ॥ ७६ ॥ एकविंशत्सहस्राणिषट्शतान्यधिकानिच ॥ अहोरात्रेणश्वासस्यगतिःसूक्ष्मा स्मृताबुधैः ॥ ७७ ॥ हकारेणबहिर्यातिसकारेणविशेत्पुनः ॥ हंसोहंसेतिमंत्रेणजीवोजपतितत्त्वतः ॥ ७८ ॥ षट्शतं गणनाथायषट्सहस्रंतुवेधसे ॥ षट्सहस्रंचहरयेषट्सहस्रंहरायच ॥ ७९ ॥ ॥छ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७३ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥८०॥ अत्रसदाचारंप्रमाणयतिएतानितिब्रह्ममयूखान्सर्ववेदमयस्यब्रह्मणःकिरणरूपान्तदभिन्नानित्यर्थःचक्रगतानमरान्षट्चक्रस्थितान् श्रीगणेशादिदेवान्ऋषीणांसंप्रदायमार्गेषुयेआरुणादयोमुनयस्तेपिचिंतयंतिउपासतेतदुक्तंवेदस्तुतौ उदरमुपासतेयऋषिवर्त्मसुकूर्पट्टशःपरिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरमिति ८१ शिष्यान्परीक्षितादीन्तदुक्तंद्वितीयेसद्योमुक्तिस्थले स्वपार्ष्णिनापीडयगुदंततोनिलंस्थाने

जीवात्मनेसहस्रंचसहस्रंगुरवेतथा ॥ चिदात्मनेसहस्रंचजपसंख्यांनिवेदयेत् ॥ ८० ॥ एतांश्चक्रगतान्ब्रह्ममयूखान्मुनयोमरान् ॥ सत्संप्रदायवेत्तारश्चिंतयंत्यारुणादयः ॥८१॥ शुकादयोपिमुनयःशिष्यानुपदिशंतिच ॥ अतःप्रवृत्तिंमहतांध्यात्वाध्यायेत्सदाबुधः ॥ ८२ ॥ कृत्वाचमानसींपूजांसर्वचक्रेष्वनन्यधीः ॥ ततोगुरूपदेशेनगायत्रीमजपांजपेत् ॥ ८३ ॥ अधोमुखेततोरंध्रेसहस्रदलपंकजे ॥ हंसगंश्रीगुरुंध्यायेद्वराभयकरांबुजम् ॥८४॥

षुषट्सूत्रमयेजितक्रमः ताभ्यांस्थितंहृद्यवरोप्यतस्मादुदानगत्योरसितंनयेन्मुनिः ततोनुसंधायधियामनस्वीस्वतालुमूलंशनकैर्नयेत तस्माद्भ्रुवोरंतरमुन्नयेतनिर्भिद्यमूर्धन्विसृजेत्परंगतइति एतद्ध्यारुणानंश्रीश्रीधरस्वामिभिःकृतंज्ञातव्यम् ॥ ८२॥ अनन्यधीःएकाग्रचित्तःसन् ॥ ८३ ॥ रंध्रेब्रह्मरंध्रांतर्गतेअधोमुखपंकजेश्रीगुरुंध्यायेत् तदुक्तंरुद्रयामले सहस्रदलपंकजेसकलशीतरश्मिप्रभेवराभयकरांबुजंविमलगंधपुष्पांबरं प्रसन्नवदनेक्षणंसकलदेवतारूपिणंस्मरेच्छिरसिहंसगंजननव्याधिवैद्यंगुरुमिति ॥ ८४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पंचोपचारैःमनसाकल्पितैःपंचभूतात्मकगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यैःतद्यथा लंपृथिव्यात्मकंगंधंस०हंआकाशा०पुष्पं०यंवाय्वा०धूपं०रंतेजा
त्मकंदी०वंअमृ०नैवे०इतितत्स्तवेनगुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः गुरुःसाक्षात्परब्रह्मतस्मैश्रीगुरवेनमःइतिगुरुस्तोत्रेण ॥ ८५ ॥ प
रात्परब्रह्मकलांकुंडलिनींआरोहेतुप्रकाशमानांअवरोहेचअमृतंस्रवंतींध्यायेत् तदुक्तंयोगशास्त्रे प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृ
तायमानां अतःपदंव्योमसुसंचरंतींध्यायेत्सदाकुंडलिनींपराख्यामिति आरोहावरोहश्चश्रीशंकरस्वामिचरणैरप्युक्तोस्तिसौंदर्यलहर्य्यां

क्षालितंचिंतयेद्देहंतत्पादामृतधारया॥पंचोपचारैःसंपूज्यप्रणमेत्तत्स्तवेनच॥८५' ततःकुंडलिनींध्यायेदारोहादवरो
हतः॥ षट्चक्रकृतसंचारांसार्धत्रिवलयांस्थिताम् ॥ ८६ ॥ ततोध्यायेत्सुषुम्नाख्यंधामरंध्राद्बहिर्गतम् ॥ तथातेनग
तायांतितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ८७ ॥

महींमूलाधारेकमपिमणिपूरेहुतवहमित्यारोहःअवरोहस्तुसुधाधारासारैश्चरणयुगुलांतर्विगलितैरिति एतदेवाह षडिति मूलाधारादिषट्
चक्रेषुकृतःसंचारःआरोहावरोहक्रमेणगमनंययासार्धत्रिवलयांप्रसुप्तभुजंगाकारांमूलाधारेस्थितां ॥८६॥ धाममत्प्राप्तिस्थानंरंध्राद्बहिर्गतं
ब्रह्मरंध्राद्ब्रह्मलोकांतंप्राप्तंतेनयथासुषुम्नामार्गेणगतायोगिनःविष्णोःपदंममस्वरूपमेवयांतिपुनर्मृत्युमुखेसंसारेनपतंतीत्यर्थः तदुक्तंवेद
स्तुतौ ततउदगादनंततवधामशिरःपरमंपुनरिहयत्समेत्यनपतंतिकृतांतमुखेइति ॥ ८७ ॥

टी०अ०
१५

॥ ७४ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

मच्चिंतितंमयाश्रीकृष्णरूपेणध्यातं तदुक्तंदशमेसप्ततितमेध्याये ब्राम्हेमुहूर्तेचोत्थायवार्युपस्पृश्यमाधवः दध्यौप्रसन्नकरणआत्मानंतम सःपरं एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्वसंस्थयानित्यनिरस्तकल्मषम् ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिःस्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतमिति ॥ ८८ ॥तद्विनातद्गुरूपदेशंविनापतनंसंसारेजन्ममरणमेवभवेन्नतुमोक्षः तदुक्तंश्रीशुकेन विजितऋषीकवायुभिरदांतमनस्तुरगंयइहयतं

ततोमच्चिंतितंरूपंस्वयंज्योतिःसनातनम् ॥ सदानंदंसदाध्यायेन्मुहूर्तेब्राह्मसंज्ञके ॥ ८८ ॥ एवंगुरूपदेशेनमनोनि श्चलतांनयेत् ॥ नतुस्वेनप्रयत्नेनतद्विनापतनंभवेत्॥८९॥ अंतर्यागंविधायैवंबहिर्यागंसमाचरेत् ॥ स्नानसंध्यादि कंकृत्वाकुर्याद्धरिहरार्चनम् ॥ ९० ॥ देहाभिमानिनामंतर्मुखीवृत्तिर्नजायते ॥ अतस्तेषांतुमद्भक्तिःसुकरामोक्षदायि नी॥ ९१ ॥ तपोयोगादयोमोक्षमार्गाःसंतितथापिच ॥ समीचीनस्तुमद्भक्तिमार्गःसंसरतामिह ॥ ९२ ॥

तियंतुमातिलोलमुपायखिदः व्यसनशतान्विताःसमवहायगुरोश्चरणंवणिजइवाजसंत्यकृतकर्णधराजलधौ ॥ ८९ ॥ अंतर्यागंमानसोप चारैः पूर्वोक्तचक्रेषुश्रीगणेशादिपूजनं बहिर्यागंयथालब्धोपचारैःश्रीहरिहरपूजनं ॥ ९०॥ देहाभिमानिनांतुनित्यप्रवणत्वस्यदुर्घटत्वाद्दुर्ल भोमोक्षः मद्भक्तानांतुमत्प्रसादादनायासतएवमुक्तिर्भवतीत्याह देहेतिचतुर्भिः ॥ ९१ ॥ समीचीनःश्रेष्ठतरः ॥ ९२ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ब्रह्मादिभिर्निश्चितत्वात् तदुक्तंद्वितीये नह्यतोन्यःशिवःपंथाविशतःसंसृताविह वासुदेवेभगवतिभक्तियोगोयतोभवेत् भगवान्ब्रह्मका त्स्न्येनत्रिरन्वीक्ष्यमनीषया तदध्यवस्यत्कूटस्थोरतिरात्मन्यतोभवेत् ॥ ९३ ॥ नावसीदतिपुनर्जन्मादिदुःखंनप्राप्नोति किंतु मुक्तोभव तीत्यर्थः ॥ ९४ ॥ यथाविचारंकुरुतेदेहेस्मिन्सुकृतीनरइतिप्रश्नस्योत्तरंसमाधायोपसंहरति एवमिति सनातनंविदेहकैवल्यं ॥ ९५ ॥ इ

ब्रह्मादिभिश्चसर्वज्ञैरयमेवविनिश्चितः ॥ त्रिवारंवेदशास्त्राणिविचार्यचपुनःपुनः ॥ ९३ ॥ यज्ञादयोपिसद्धर्माश्चित्त शोधनकारकाः ॥ फलरूपाचमद्भक्तिस्तांलब्ध्वानावसीदति ॥ ९४ ॥ एवमाचरणंतार्क्ष्यकरोतिसुकृतीनरः ॥ सयोगे नचमद्भक्त्यामोक्षंयातिसनातनम् ॥ ९५ ॥ इतिश्रीग०सा०सुकृतिजनजन्माचरणनिरू०पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ श्रुतामयादयासिंधोह्यज्ञानाज्जीवसंसृतिः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिमोक्षोपायंसनातनम् ॥ १ ॥

तिश्रीगरुडपुराणे टीकायांपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ प्रोक्तापंचदशाध्यायैःपापपुण्यात्मिकागतिः षोडशेस्मिन्हरिःप्राहमोक्षोपायंसतांम तम् १ पूर्वाध्यायांतेमोक्षंयातिसनातनमित्युक्तं तदिदानींमोक्षोपायमेवपृच्छति श्रुतेतिचतुर्भिः हेभगवन्निह असारेसंसारे जन्ममरणाना मनंतत्वात्सदादुःखातुराणांमोक्षोपायमजानतांजीवानांकेनोपायेनमोक्षःस्यादितिमेवदेतिसमुच्चयार्थः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच हेगरुड परब्रह्मस्वरूपीकश्चिद्देवोस्ति ॥ ५ ॥ ६ ॥ तस्यअनाद्यविद्योपहतात् अविद्यायांप्रति बिंबात् अंशइवांशस्तस्माज्जीवइति संज्ञोभवति अभेदेदृष्टांतः ॥ ७ ॥ यथाग्नौविस्फुलिंगकाइति यदि असौजीवोनिजानंदस्वरूपंविस्मृत्यदेहधर्मानात्मन्यारोपयतितदाअस्यानेकयोनिषुमोक्षगंधोपिनास्ति यदामानवोभूत्वाज्ञानीभवेत् ज्ञानंनाम ब्रह्मैवाहंसमःशांतःसच्चि

भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल ॥ असारेघोरसंसारेसर्वदुःखमलीमसे ॥ २ ॥ नानाविधशरीरस्थाअनंताजीवराशयः ॥ जायंतेचम्रियंतेचतेषामंतोनविद्यते ॥ ३ ॥ सदादुःखातुराएवनसुखीविद्यतेक्वचित् ॥ केनोपायेनमोक्षेशमुच्यंतेवदमेप्रभो ॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ यस्यश्रवणमात्रेणसंसारान्मुच्यतेनरः ॥ ५ ॥ अस्तिदेवःपरब्रह्मस्वरूपीनिष्कलःशिवः ॥ सर्वज्ञःसर्वकर्ताचसर्वेशोनिर्मलोद्वयः ॥ ६ ॥ स्वयंज्योतिरनाद्यंतोनिर्विकारःपरात्परः ॥ निर्गुणःसच्चिदानंदस्तदंशाज्जीवसंज्ञकः ॥ ७ ॥ अनाद्यविद्योपहताद्यथा

दानंदलक्षणः नाहंदेहोहंसरूपोज्ञानमित्युच्यतेबुधैःइत्युक्तलक्षणःस्याच्चेत्तदामोक्षंप्राप्नोतीतिसप्तमेनसंबंधः अत्रायंवेदांतसिद्धांतःयथांधकारादौविकाररहितेरज्ज्वादौसर्पाद्यारोपणंकृत्वाभयकंपादिकंवहेत् एवमात्मापिस्वस्मिन्जीवत्वमारोप्यसद्वितीयंपरिच्छिन्नंज्ञात्वादुः

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

खसागरेमग्नोभवति यदाशास्त्राचार्यप्रसादेनवाक्यार्थज्ञानमुत्पन्नंभवति तदाविवेकचक्षुषास्वात्मानमखंडानंदज्ञानैकरूपंसंपश्यन् त
तोनाहंजीवःपरमात्माहमितिज्ञात्वाभयदुःखादिरहितःसन्सुखीभवेत् यथाचजलस्यसूर्यांशोजलस्यनिमित्तस्यापायेसूर्यमेवगत्वातेने
वरूपेणपुनर्नागच्छति यथाचबाह्यघटाद्युपाधिपरिच्छिन्नोघटाकाशोमुख्याकाशांशः सन् घटादेर्निर्मितस्यापायेमुख्याकाशंप्राप्यपुनर्न

ग्नौविस्फुलिंगकाः ॥ देहाद्युपाधिसंभिन्नास्तेकर्मभिरनादिभिः ॥ ८ ॥ सुखदुःखप्रदैःपुण्यपापरूपैर्नियंत्रिताः ॥
तत्तज्जातियुतंदेहमायुर्भोगंचकर्मजम् ॥ ९ ॥ प्रतिजन्मप्रपद्यंतेतेषामपिपरंपुनः ॥ससूक्ष्मलिंगशारीरमामोक्षादक्षरं
खग ॥ १० ॥ स्थावराःकृमयश्चाजाःपक्षिणःपशवोनराः ॥ धार्मिकास्त्रिदशास्तद्वन्मोक्षिणश्चयथाक्रमम् ॥ ११ ॥
चतुर्विधशरीराणिधृत्वामुक्तासहस्रशः ॥ सुकृतान्मानवोभूत्वाज्ञानीचेन्मोक्षमाप्नुयात् ॥ १२ ॥ ॥७६॥

निवर्तते एवंलिंगशरीरावच्छिन्नःपरमात्मनांशः मायिकलिंगशरीरापायेपरमात्मानंप्राप्यनानिवर्तते किंतुतत्त्वज्ञानान्मोक्षोभवतीति त
थाचोक्तंश्रीशुकेनद्वादशस्कंधे घटेभिन्नेयथाकाशआकाशेस्याद्यथापुरा एवंदेहेमृतेजीवोब्रह्मसंपद्यतेपुनरित्यध्यायार्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अस्मिन्नध्यायेप्रथमंज्ञानहेतुंनरत्वंस्तुत्वाततोज्ञानजनकंवैराग्यंनिरूप्यततोज्ञानवैराग्यरहितान्दांभिकान्विगर्ह्यततस्तत्त्वज्ञानान्मोक्षोभवतीतिप्रतिपाद्य अंतज्ञानिनामातुरकृत्यंनिरूपयतिअनेनैवक्रमेणाह शरीरिणांजीवानां अन्यत्रपश्वादिशरीरेपुज्ञानलाभोनभवेदित्यर्थः ॥ १३ ॥ ज्ञानहेतोर्मानुषशरीरस्यदुर्लभतामाहअत्रेति ॥ १४ ॥ दुर्लभंप्राप्यापियोमोक्षोपायंनकरोति सतुमहापातक्येवेत्याह सोपानभू

चतुराशीतिलक्षेषुशरीरेषुशरीरिणाम् ॥ नमानुषंविनान्यत्रतत्त्वज्ञानंतुलभ्यते ॥ १३ ॥ अत्रजन्मसहस्राणांसहस्रैरपिकोटिभिः ॥ कदाचिल्लभतेजंतुर्मानुष्यंपुण्यसंचयात् ॥ १४॥ सोपानभूतंमोक्षस्यमानुष्यंप्राप्यदुर्लभम्॥ यस्तारयतिनात्मानंतस्मात्पापतरोत्रकः ॥ १५ ॥ नरःप्राप्योत्तरंजन्मलब्ध्वाचेंद्रियसौष्ठवम् ॥ नवेत्त्यात्महितंयस्तुसभवेद्ब्रह्मघातकः ॥ १६ ॥ विनादेहेनकस्यापिपुरुषार्थोनविद्यते ॥ तस्माद्देहंधनंरक्षेत्पुण्यकर्माणिसाधयेत् ॥ १७ ॥

तंमोक्षस्यसाधनरूपं ॥ १५ ॥ उत्तरंसर्वोत्तमंब्राह्मणादिजन्मसौष्ठवंइंद्रियाणामप्रतिहतशक्तित्वंलब्ध्वापियआत्महितंमोक्षोपायंनजानाति सत्वात्मघातकः स्वस्यैवनाशकर्तेत्यर्थः ॥ १६ ॥ विनादेहेनशरीरसंयोगंविनाकस्यापिदेवादिर्जीवस्यापिपुरुषार्थोमोक्षोनास्तिइतिव्यवहारमार्गेपिधनंविनासबलशरीरंविनाचतीर्थाटनादिपुरुषार्थोनास्ति तस्माद्धेतोर्द्वयंरक्षेत् असत्कर्मसुननियोजयेदित्यर्थः किंतुपुण्यकर्माणिसाधयेदिति ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

आत्मानरदेहे सर्वस्यमोक्षादेःपात्रंभवति अतस्तस्यरक्षणे यत्नंयोगाभ्यासमाचरेत् भद्राणिसत्संगात्मध्यानानिबहुकल्याणानि ॥१८॥ गताअपिग्रामादयस्तुपुनरप्यायांति नरशरीरंतुपुनःपुनर्नायाति अतोरक्षयेदितिपूर्वेणैवसंबंधः ॥ १९ ॥ उपायाः मृत्योर्वचनाय स

रक्षयेत्सर्वदात्मानमात्मासर्वस्यभाजनम् ॥ रक्षणेयत्नमातिष्ठेज्जीवन्भद्राणिपश्यति॥ १८ ॥ पुनर्ग्रामःपुनःक्षेत्रंपुन र्वित्तंपुनर्गृहम् ॥ पुनःशुभाशुभंकर्मनशरीरंपुनःपुनः ॥ १९ ॥ शरीररक्षणोपायाःक्रियंतेसर्वदाबुधैः ॥ नेच्छंतिचपुन स्त्यागमपिकुष्टादिरोगिणः ॥ २० ॥ तद्रोपितंस्याद्धर्मार्थंधर्मोज्ञानार्थमेवच ॥ ज्ञानंतुध्यानयोगार्थमचिरात्प्रवि मुच्यते ॥ २१ ॥ आत्मैवयदिनात्मानमहितेभ्योनिवारयेत् ॥ कोन्योहितकरस्तस्मादात्मानंकारयिष्यति ॥ २२ ॥ इहैवनरकव्याधेश्चिकित्सांनकरोतियः ॥ गत्वानिरौषधंदेशंव्याधिस्थःकिंकरिष्यति ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥

माध्यादयःरोगिणोऽपित्यागंतुनेच्छंतिज्ञानहेतोर्नरशरीरस्यपुनःप्राप्तेर्दुर्लभत्वादितिभावः ॥ २० ॥ ननुअनित्यस्यरक्षणंकिमर्थमितिचे त्तत्राह तदिति ॥ २१ ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मुहुर्मुहुरितिवचनात् स्वयमेवात्मानंतारयेदित्याह आत्मैवेति अहितेभ्यः अस त्कर्मदुःसंगादिभ्यः ॥ २२ ॥ इहैवनरशरीरेएवचिकित्सांदूरीकरणोपायंनिरौषधंपश्चादिदेहं ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अतोस्मिन्नेवसबलनरशरीरेतत्त्वाभ्यासंकुर्यादित्याह व्याघ्रीवेतित्रिभिः यावज्जरादयोनायांति यावदयंदेहश्चतिष्ठति स्वस्थोभवतिता वत्तत्वंसमभ्यसेदितित्रयाणांसंबंधः ॥ २४ ॥ यदितारुण्येविषयान् भुक्त्वावार्धकेतत्त्वाभ्यासंकरिष्यामीतिविचारस्तुव्यर्थएवेत्याह संदी प्तेइति यथासंदीप्तभवनस्यशामनंनवखनितंकूपोदकेननसंभवतितथाजरादिपुतत्त्वाभ्यासंहरिस्मरणंचनस्यादतःस्वस्थावस्थायामेवश्रे

व्याघ्रीवास्तेजराचायुर्यातिभिन्नघटांबुवत् ॥ निघ्नंतिरिपुवद्रोगास्तस्माच्छ्रेयःसमभ्यसेत् ॥ २४ ॥ यावन्नाश्रयते दुःखंयावन्नायांतिचापदः ॥ यावन्नेंद्रियवैकल्यंतावच्छ्रेयःसमभ्यसेत् ॥२५॥ यावत्तिष्ठतिदेहोयंतावत्तत्त्वंसमभ्यसे त् ॥ संदीप्तकोणभवनेकूपंखनतिदुर्मतिः ॥ २६ ॥ कालोनज्ञायतेनानाकार्यैःसंसारसंभवैः ॥ सुखंदुःखंजनोहंतन वेत्तिहितमात्मनः ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यः समभ्यसेदित्यर्थः तदुक्तंभर्तृहरिणा यावत्स्वस्थमिदंशरीरमरुजंयावज्जरादूरतोयावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायावत्क्षयोनायुषः आत्म श्रेयसितावदेवविदुषाकार्यःप्रयत्नोमहान्संदीप्तेभवनेतुकूपखननेप्रत्युद्यमःकीदृशइति उक्तंचगौतमेनापि कृष्णत्वदीयपदपंकजपंजरांते ह्यद्यैवमेविशतुमानसराजहंसः प्राणप्रयाणसमयेकफवातपित्तैःकंठावरोधनविधौस्मरणंकुतस्तेइति ॥ २५ ॥ २६ ॥ वैराग्योत्पादक वचनान्याह कालइत्यादीनि हितंमोक्षोपायंवेत्यपीति न हंतइतिखेदेन प्रत्युत अहितमेवाचरतीति ॥ २७ ॥ ॥७॥ ॥७॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

तदुक्तंभर्तृहरिणा व्याघ्रीवेतिपंचश्लोकाशयः व्याघ्रीवतिष्ठतिजरापरितर्जयंतीरोगाश्चशत्रवइवप्रहरंतिदेहं आयुश्चसंस्रवतिभिन्नघटा
दिवांभोलोकस्तथाप्यहितमाचरतीतिचित्रं आदित्यस्यगतागतैरहरहःसंक्षीयतेजीवनंव्यापारैर्बहुभारकार्यगुरुभिःकालोनविज्ञायते दृ
ष्ट्वाजन्मजराविपत्तिमरणंत्रासस्यनोत्पद्यतेपीत्वामोहमयीप्रमादमदिरामुन्मत्तभूतंजगत् ॥ २८ ॥ संपदादयःस्वप्नादिवजानतःकस्यावि
वेकिनो धृतिःस्यान्नकस्यापीत्यर्थः ॥ २९ ॥ शतमिति तदुक्तंभागवतेबालान्प्रतिप्रल्हादेनपुंसोवर्षशतंह्यायुस्तदर्द्धंचाजितात्मनःनिष्फ

जातानार्तान्मृतानापद्रस्तान्दृष्ट्वाचदुःखितान् ॥ लोकोमोहसुरांपीत्वानबिभेतिकदाचन ॥ २८ ॥ संपदःस्वप्नसंका
शायौवनंकुसुमोपमं ॥ तडिच्चपलमायुष्यंकस्यस्याज्जानतोधृतिः ॥ २९ ॥ शतंजीवितमत्यल्पंनिद्रालस्यैस्तदर्धकम्
बाल्यरोगजरादुःखैरल्पंतदपिनिष्फलम् ॥ ३० ॥ प्रारब्धव्येनिरुद्योगोजागर्तव्येप्रसुप्तकः ॥ विश्वस्तव्योभयस्था
नेहानरःकोनहन्यते ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

लंयदसौरात्र्यांशेतैर्धंप्रापितस्तमः मुग्धस्यबाल्येकौमारेक्रीडतोवातिविंशतिः जरयाग्रस्तदेहस्ययात्यकल्पस्यविंशतिः दुरापूरेणकामेन
मोहेनचबलीयसा शेषंगृहेषुसक्तस्यप्रमत्तस्यापयातिहीति ॥ ३० ॥ प्रारब्धव्येप्रारब्धुंयोग्येमोक्षोपायेजागर्तव्येब्रह्मचिंतनेभयस्थानेसं
सारेविश्वस्तव्यः विश्वासार्होनरःकः नहन्यतेयमेन अपितुसर्वएवेत्यर्थः हाइतिकरुणयानुतापः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

आक्रम्यजीवंवशीकृत्यस्थितेदेहेजीवेनसहैवजलबुद्बुदसमेसतिनिर्भयःकथंतिष्ठति ॥ ३२ ॥ अहितेपरिणामेविषोपमे विषयेहितंममेष्ट लाभमिदमितिसंज्ञायस्येति अध्रुवेदेहादौअनर्थेदंभानृतादिपंचदशानर्थमूलेधनेअर्थः समप्रयोजनंसिद्धंइतिविज्ञानंयस्यईदृशोयोनरः स्यात् सस्वंअर्थमुक्तिप्रदं आत्मज्ञानरूपंस्वप्रयोजनंनैववेत्ति ॥ ३३ ॥ अहोदेवमायाबलमित्याह पश्यन्नपि आत्मज्ञानान्मोक्षोभव

तोयफेनसमेदेहेजीवेनाक्रम्यसंस्थिते ॥ अनित्यप्रियसंवासेकथंतिष्ठतिनिर्भयः ॥ ३२ ॥ अहितेहितसंज्ञःस्यादध्रु वेध्रुवसंज्ञकः ॥ अनर्थेचार्थविज्ञानःस्वमर्थंयोनवेत्तिसः ॥ ३३ ॥ पश्यन्नपिप्रस्खलतिशृण्वन्नपिनबुध्यति ॥ पठन्नपि नजानातिदेवमायाविमोहितः ॥ ३४ ॥ तन्निमज्जज्जगदिदंगंभीरेकालसागरे ॥ मृत्युरोगजराग्राहैर्नकश्चिदपिबु ध्यते ॥ ३५ ॥ प्रतिक्षणमयंकालःक्षीयमाणोनलक्ष्यते ॥ आमकुंभइवांभस्थोविशीर्णोनविभाव्यते ॥ ३६ ॥ युज्यते वेष्टनंवायोराकाशस्यचखंडनम् ॥ यथनंचतरंगाणामास्थानायुषियुज्यते ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥

तीतिजानन्नपिप्रस्खलतिमोक्षमार्गाद्भ्रष्टोभवति तदाचरणंविनेत्यर्थः॥३४॥इदंजगन्मरणादिग्राहैःकारणभूतैःकालसागरेनिमज्जत्निमग्नं भवतितदपिनबुध्यत्यहो ॥३५॥विशीर्णोगलितोयथानज्ञायते तथाकालोपिसूक्ष्मगतित्वात्॥३६॥आयुरपिकालवत्क्षीयमाणंनलक्ष्यते इत्याह वेष्टनंरोधनंयुज्यतेकुड्यादिभिःकर्तुंशक्यते एवमघटघटनातुभवेदपिपरंतुआयुषिआयुर्गमनेआस्थास्थिरतानयुज्यतेइत्यर्थः ३७॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पृथिवीदह्यतेयेनमेरुश्चापिविशीर्यते ॥ शुष्यतेसागरजलंशरीरस्यचकाकथा ॥ ३८ ॥ अपत्यंमेकलत्रंमेधनंमेबांध
वाश्चमे ॥ जल्पंतमितिमर्त्याजंहंतिकालवृकोबलात् ॥ ३९ ॥ इदंकृतमिदंकार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् ॥ एवमीहास
मायुक्तंकृतांतःकुरुतेवशम् ॥४०॥ श्वःकार्यमद्यकुर्वीतपूर्वाण्हेचापराण्हिकम् ॥ नहिमृत्युःप्रतीक्षेतकृतंवाप्यथवाकृत
म् ॥४१॥ जरादर्शितपंथानंप्रचंडव्याधिसैनिकम् ॥ मृत्युशत्रुमधिष्ठोसित्रातारंकिंनपश्यसि ॥४२॥ तृष्णासूचीवि
निर्भिन्नंसिक्तंविषयसर्पिषा ॥ रागद्वेषानलेपक्वंमृत्युरश्नातिमानवम् ॥४३॥ बालांश्चयौवनस्थांश्चवृद्धान्गर्भगतान
पि ॥ सर्वानाविशतेमृत्युरेवंभूतमिदंजगत् ॥ ४४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥७५॥

तिः ॥ ४० ॥ अतोमोक्षकार्येविलंबोनकार्यइत्याहश्वइति ॥ ४१ ॥ सामंतइवागतंमृत्युशत्रुंप्रत्यधिष्ठोसिस्थितोसिअतस्त्रातारंपरमेश्वरं
॥ ४२ ॥ परिपक्वमांसपिंडवन्मृत्युर्मानवमश्नातीत्याह तृष्णेति ॥ ४३ ॥ मृत्योःसर्वत्रतुल्यतामाह बालानिति आविशतेअवश्यमाया
ति तदुक्तंश्रीमद्भागवते मृत्युर्जन्मवतांवीरदेहेनसहजायते अद्यवाब्दशतांतेवामृत्युर्वैप्राणिनांध्रुवइति ॥ ४४ ॥

येनकालेनअपरिमितापृथिव्यादयोपिनश्यंति तदासप्तवितस्तिकस्यकावार्तेत्याह पृथिवीति ॥ ३८ ॥ स्वभक्षहननेकालस्यदयालेशो
पिनास्तीत्याह अपत्यमिति मेमेइत्यजवचनानुकरणंमर्त्योनरः सएवाजस्तम् ॥ ३९ ॥ कालःकृताकृतमपिनप्रतीक्षतेइत्याह इदमि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सहचरःस्वदेहोऽपिजीवेनसहनोपयाति तर्हिपृथक्स्थितानांस्त्रीपुत्रादीनांकिंप्रयोजनमित्याह स्वदेहमिति स्त्रीपुत्रादिसमुदायरूपसंसार स्यैवदुःखापत्सर्वपापानांमूलत्वात्सुखेप्सुस्तदासक्तिंमनसापिपरित्यजेत् ॥ ४५ ॥ संसक्तस्तुकदापिनमुच्यतइत्याहदुःखमूलइतित्रिभिः त्यागोत्रमनसैवयन्मनसैवकृतंतदेवकृतंभवति नशरीरेणेतिश्रुतेःतथाचचूडामलयापिशिखिध्वजस्यमनस्त्यागएवांगीकृतइति॥४६॥प्र

स्वदेहमपिजीवोयमुक्त्वायातियमालयम् ॥ स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसंबंधःकेनहेतुना ॥ ४५ ॥ दुःखमूलंहिसंसारःसय स्यास्तिसदुःखितः ॥ तस्यत्यागःकृतोयेनससुखीनापरःक्वचित् ॥ ४६ ॥ प्रभवंसर्वदुःखानामालयंसकलापदां ॥ आश्रयंसर्वपापानांसंसारंवर्जयेत्क्षणात् ॥ ४७ ॥ लोहदारुमयैःपाशैःपुमान्बद्धोविमुच्यते ॥ पुत्रदारमयैःपाशैर्मु च्यतेनकदाचन ॥ ४८ ॥ यावतःकुरुतेजंतुःसंबंधान्मनसःप्रियान् ॥ तावंतोस्यनिखन्यंतेहृदयेशोकशंकवः ॥४९॥

भवंउत्पत्तिस्थानंआश्रयंवृद्धिस्थानं॥४७॥लोहादिपाशैस्तुशरीरेणबद्धः सतुदृश्यमानत्वात्परेणापिमुच्यतेपुत्रादिपाशैर्मनसाबद्धःकेना पिनमुच्यतेअदृश्यत्वात् ॥ ४८ ॥ अतः पुत्रादिषुस्नेहसंबंधात्तद्गतदुःखशोकादिभिःव्यथितोभवतिअतस्तंनकुर्यादित्याह यावतइति शोकरूपाः शंकवः कीलकानिखन्यंतेनिपात्यंते तेषामपगमेतन्नाशादिशोकानपगमादित्यर्थः ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

वंचितान्यशेषधनानियैः विषयानाहर्तुंशीलंयेषांतेपक्षेविषयेभ्योधनमाहरंति तेविषयाहारास्तैस्तस्करैर्लोकोनित्यंविनाशितः हाहंतइति
खेदे ॥ ५० ॥ किंचपरिणामेविषोपमविषयसुखासक्तःपुमान्मत्स्योवाडिशदुःखमिवयमयातनांप्राप्नोतीत्याहमांसलुब्धइति ॥ ५१ ॥
हिताहितंप्रवृत्तिनिवृत्तिंहितंअमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवंआचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः इत्यादिपंचश्लोकैर्गीतायामु
क्तं तत्त्वज्ञानसाधनंतस्मिन्प्रवृत्तिंच अहितं प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः नशौचंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यतेइत्यादिद्वादश

वंचिताशेषवित्तैस्तैर्नित्यंलोकोविनाशितः ॥ हाहंतविषयाहारैर्देहस्थैर्द्रियतस्करैः ॥ ५० ॥ मांसलुब्धोयथामत्स्यो
लोहशंकुंनपश्यति ॥ सुखलुब्धस्तथादेहीयमबाधांनपश्यति ॥ ५१ ॥ हिताहितंनजानंतोनित्यमुन्मार्गगामिनः ॥
कुक्षिपूरणनिष्ठायेतेनरानारकाःखग ॥ ५२ ॥ निद्रादिमैथुनाहाराःसर्वेषांप्राणिनांसमाः ॥ ज्ञानवान्मानवःप्रोक्तो
ज्ञानहीनःपशुःस्मृतः ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्लोकैर्भगवतोक्तमासुरभावंतस्मिन्निवृत्तिंचनजानंतः अतएवनित्यंजन्मनिजन्मनि उन्मार्गमासुरमार्गंतंप्रतिगच्छंतियेतेउदरंभरा नर
केनिपतंतीत्यर्थः उक्तंच आसुरंभावमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिं ॥ ५२ ॥ अतश्चहिताहितज्ञा
नहीनः सकलप्राणिसाधारणधर्ममूढः पशुरेवेत्याह निद्रादीति ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किंचदेहधर्मैरभिभूतानांमूढानांहिताहितज्ञानानुसंधानावसरोपिनास्तीत्याह प्रभातइति ॥ ५४ ॥ अतोदेहाद्यासक्तानांज्ञानसाधनमोक्ष रहितानांवर्षाकृमीणामिव तेषांवृथैवजन्ममरणेइत्याहस्वदेहेति ॥ ५५ ॥ अतःसंगोदेहाद्यासक्तिरूपः यदिसर्वः परमहंसवत्त्यक्तुंनश क्यते तदामहतांसंगःकर्तव्यः तेहिपूर्वकृतसंगरोगभेषजंनिवर्त्तकाभवंतीत्यर्थः॥ ५६ ॥ किंच सत्संगादेवसन्मार्गदर्शनंभवतिनान्यथेत्याह

प्रभातेमलमूत्राभ्यांक्षुत्तृड्भ्यांमध्यगेरवौ ॥ रात्रौमदननिद्राभ्यांबाध्यंतेमूढमानवाः ॥ ५४ ॥ स्वदेहधनदारादिनि रताःसर्वजंतवः ॥ जायंतेचम्रियंतेचहाहंताज्ञानमोहिताः ॥ ५५ ॥ तस्मात्संगःसदात्याज्यःसर्वस्त्यक्तुंनशक्यते ॥ महद्भिःसहकर्तव्यःसंतःसंगस्यभेषजम्॥५६॥सत्संगश्चविवेकश्चनिर्मलंनयनद्वयं ॥ यस्यनास्तिनरःसोंऽधःकथंन स्यादमार्गगः ॥ ५७ ॥ स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताःसर्वमानवाः ॥ नजानंतिपरंधर्मंवृथानश्यंतिदांभिकाः ॥ ५८ ॥

सत्संगइति सतांतत्त्वज्ञानिनांसंगस्तुसत्संप्रदायदर्शकत्वादेकंनयनंविवेकश्चआत्मस्वरूपस्यनित्यत्वंदेहादेरनित्यत्वदर्शकत्वाद्द्वितीयंनय नंचयस्यनास्तिसोंधःअमार्गगः वेददूषितभ्रष्टमार्गगतःकथंनस्यादपितुस्यादेवेत्यर्थः ॥५७॥ एवंवैराग्योत्पादकवचनान्युक्त्वातद्रहितान्दां भिकान्निंदतिस्वस्ववर्णाश्रमादिधर्माणांदांभिकत्वेनाचरणान्मुक्तिर्नास्ति किंतु तत्त्वज्ञानादेवेत्याह स्वस्वेतित्रयोदशभिः परंपरमार्थनिष्ठं मोक्षधर्मंअतोदांभिकामिथ्याचारास्तेनश्यंति मोक्षस्याळाभाद्वृथाजन्ममरणाभवंतीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

क्रियासुकर्मसुआयासपराःशीतादिसहनप्रयासपरायणाः व्रतचर्यासुक्षुत्तृड्भ्यांसंयुताः अज्ञानेतिअविवेकावृतचित्ताश्चतेप्रतारकावंच
काएवविचरंतिनतुपरंधर्मंजानंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ॥ ५९ ॥ नाममात्रेणस्वर्गादिसुखेनहोमाद्यैर्भ्रामिताम्ढाः परोक्षंस्वर्गसुखं यद्वाबुद्धि
ग्राह्यमतींद्रियंमोक्षसुखंज्ञानंविनाइच्छंतीत्यर्थः ॥ ६० ॥ अत्रहेतुर्मममायेति ॥ ६१ ॥ एतदेवस्पष्टयति देहदंडेनकायशोषणेनैवमुक्ति
र्नास्ति अंतर्गताविवेकस्यविद्यमानत्वात् यथावल्मीकस्यसर्पालयस्यताडनादेवतन्मध्यगतभुजंगोनम्रियते तथादेहदंडनेनाविवेकोन

क्रियायासपराःकेचिद्व्रतचर्यादिसंयुताः ॥ अज्ञानसंवृतात्मानःसंचरंतिप्रचारकाः ॥ ५९ ॥ नाममात्रेणसंतुष्टाःकर्म
कांडरतानराः ॥ मंत्रोच्चारणहोमाद्यैर्भ्रामिताःक्रतुविस्तरैः ॥ ६० ॥ एकभुक्तोपवासाद्यैर्नियमैःकायशोषणैः ॥ मू
ढाःपरोक्षमिच्छंतिममायाविमोहिताः ॥ ६१ ॥ देहदंडनमात्रेणकामुक्तिरविवेकिनां ॥ वल्मीकताडनादेवमृतःकु
त्रमहोरगः ॥ ६२ ॥ जटाभाराजिनैर्युक्तादांभिकावेषधारिणः ॥ भ्रमंतिज्ञानिवल्लोकेभ्रामयंतिजनानपि ॥ ६३ ॥
संसारजसुखासक्तंब्रह्मज्ञोस्मीतिवादिनम् ॥ कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टंतंत्यजेदंत्यजंयथा ॥ ६४ ॥ नश्यतीत्यर्थः

॥ ६२ ॥ अतोऽविवेकिनस्तेस्वयंनष्टाःपरानपिनाशयंतीत्याह जटेति कीदृशाःदांभिकानांवेषंस्तब्धत्वंधारयंति इतिज्ञानधनानपिज
नान्भ्रामयंतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ अतस्तेषांसंगोनकर्तव्यइत्याह संसारजेति ब्रह्मज्ञोस्मीत्यत्रब्रह्मनिष्ठावयंअतोस्माकंविषयसुखासक्तेर्दोषो
नास्ति शुभाशुभकर्मणांलेपाभावादितिवादिनां सर्वकर्मब्रह्मध्यानपराङ्मुखंचतंबोधचंचुमंत्यजवत्त्यजेत्श्वपाकवन्नस्पृशेदपीत्यर्थः ६४

टी० अ०
१६ अ०
६

॥ ८१ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किंचयेनिर्लज्जाःस्त्रीणांसमूहेपिनग्नाविचरंतितेगर्दभादिसमाएव नतु [illegible] काइत्याह गृहारण्यसमाइति ॥ ६५ ॥ सदाभस्मवासिनोपि श्वगर्दभादयोयथामुक्तानभवंति तथासर्वांगभृद्भस्मधारणादपिमुक्तिर्नास्तीत्याह ॥ ६६ ॥ किंचअविवेककृतदुराग्रहेणगृहान्नपरित्यागा देवतापसानभवंति किंतु तामसाएवेत्याह तृणेति तामसतापसागीतायामुक्ताःमूढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपःपरस्योत्सादनार्थं वातत्तामसमुदाहृतमिति ॥ ६७ ॥ किंचमलिनभावनयागंगादितीरेस्थिताअपियोगिनोनभवंतीत्याह आजन्मेति उक्तंच प्रातःप्रातः

गृहारण्यसमालोकेगतव्रीडादिगंबराः॥ चरंतिगर्दभाद्याश्चविरक्तास्तेभवंतिकिम् ॥६५॥ मृद्भस्मोद्धूलनादेवमुक्ताः स्युर्यदिमानवाः ॥ मृद्भस्म वासीनित्यंश्वासकिंमुक्तोभविष्यति ॥ ६६ ॥ तृणपर्णोदकाहाराःसततंवनवासिनः ॥ जंबूकाखुमृगाद्याश्चता पसास्तेभवंतिकिम् ॥ ६७॥ आजन्ममरणांतंचगंगादितटिनीस्थिताः ॥ मंडूकमत्स्यप्रमुखा योगिनस्तेभवंतिकिं॥६८॥पारावताःशिलाहाराःकदाचिदपिचातकाः॥नपिबंतिमहीतोयंव्रतिनस्तेभवंतिकिम्६९

प्रपश्यंतिनर्मदांमत्स्यबंधकाःनतेशिवपुरंयांतिभावोहिभवकारणमितिभावः शुद्धमलिनभावनाहिपुनरस्यभवस्यजन्ममरणात्मकसंसा रस्यकारणंभवतीत्ययमस्यार्थः ॥ ६८ ॥ येचातिक्रूराविवेकिनः अशास्त्रविहितोपवासादिभिर्जलान्नपरिहाराद्वृथैवात्मानंपीडयंति तेव्र तिनोनकिंत्वासुरनिश्चयाएवेत्याह पारावताइति तदुक्तंगीतासु कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचैवांतःशरीरस्थंतान्विद्ध्यासुरनि श्चयानिति ॥ ६९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

तस्मादितिहेतोः इत्यादिकंवर्णाश्रमादिधर्माचरणादिकंयत्कर्मतल्लोकानांमूढजनानांरंजनकारकंमोहकारणमेवनतुतत्त्वज्ञानंविनामोक्ष
कारणमितितदुक्तंज्ञानप्रशंसायां मीनःस्नानपरःफणीपवनभुग्भेपश्चपर्णाशनोनीराशीखलुचातकःकिमपरंशेतेगुहांमूषकःभस्मोद्धूलनत
त्परःखलुखरोध्यानानुरक्तोबकःसर्वेषामिहकारणंशृणुसखेज्ञानंपरंकिंतपइति ॥ ७० ॥ एवंयथासदंभावर्णाश्रमधर्मादिक्रियामुक्तेर्हेतुभू

तस्मादित्यादिकंकर्मलोकरंजनकारकम् ॥ मोक्षस्यकारणंसाक्षात्तत्त्वज्ञानंखगेश्वर ॥ ७० ॥ षट्दर्शनमहाकूपेपति
ताःपशवःखग ॥ परमार्थंनजानंतिपशुपाशनियंत्रिताः ॥ ७१ ॥ वेदशास्त्रार्णवेघोरेऊह्यद्यमानाइतस्ततः ॥ षडूर्मि
निग्रहग्रस्तास्तिष्ठंतिहिकुतार्किकाः ॥ ७२ ॥

तानास्ति तथादंभरहितापिशास्त्रज्ञताज्ञा
नंविनामोक्षप्रदानभवतीत्याह षडितिचतुर्दशभिः खगहेगरुडषट्दर्शनमहाकूपेषट्शास्त्ररूपांधकूपेपतितायेअनात्मज्ञाद्विपदपशवस्तेप
रमार्थंब्रह्मस्वरूपंनजानंति प्रतिपादयंतोऽपिस्वयंनानुभवंति अतः पशुवत्पाशेनअतिकठिनार्थविचारणरूपेणनियंत्रिताःबद्धाएवहि
तिष्ठंतीतिसंबंधः ॥ ७१ ॥ घोरेअनंतत्वाद्भयंकरेइतस्ततःग्रंथाद्ग्रंथांतराध्ययनेऊह्यमानाव्याकुलाःशोकादिषडूर्मीणांनिग्रहेनिरोधेग्रस्ता
व्यग्राः ईदृशाःकुतार्किकाःकुतर्कबलादद्वैतज्ञानपराएवतिष्ठंतिनतुत[illegible]तीत्यर्थः ॥ ७२ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ८२ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अतोवेदादिज्ञातापियःपरमार्थतत्वज्ञानंनवेत्ति तदाविडंबकस्यउपहासकस्यैवतस्यअतत्त्वज्ञस्यापितत्सर्वंज्ञातृत्वंवक्तृत्वंचकाकवद्भा
षितंव्यर्थमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ किंच परतत्त्वविमुखानांशास्त्रपठनंज्ञानमपिव्यर्थमेवेत्याह इदमितिज्ञानंनामज्ञेयप्राप्तिसाधनरूपं अमा
नित्वमदंभित्वमित्यादिगीतोक्तं ज्ञेयंवैतज्ज्ञानगम्यं अनादिमत्परंब्रह्मेत्यादि तत्रैवोक्तंब्रह्मस्वरूपंतदिदंज्ञानंज्ञेयंचास्तिनास्तिवेतिसंशय
चिंतयापठंतिइति ॥ ७४ ॥ किंच वाक्यादिभिरज्ञदृष्टयाशोभिताअपिमूढास्तत्त्वपराङ्मुखादुःखिताएवतिष्ठंतीति अतएवव्याकुलें

वेदागमपुराणज्ञःपरमार्थंनवेत्तियः ॥ विडंबकस्यतस्यैवतत्सर्वंकाकभाषितम् ॥ ७३ ॥ इदंज्ञानमिदंज्ञेयमितिचिंता
समाकुलाः ॥ पठंत्यहर्निशंशास्त्रंपरतत्त्वपराङ्मुखाः ॥ ७४ ॥ वाक्यच्छंदोनिबंधेनकाव्यालंकारशोभिताः ॥ चिंत
यादुःखितामूढास्तिष्ठंतिव्याकुलेंद्रियाः ॥ ७५ ॥ अन्यथापरमंतत्त्वंजनाःक्लिश्यंतिचान्यथा ॥ अन्यथाशास्त्रसद्भा
वोव्याख्यांकुर्वंतिचान्यथा ॥ ७६ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥

द्रियास्ते श्रद्धावाल्लँभतेज्ञानंतत्परःसंयतेंद्रियः ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छतीतिगीतोक्तं संयतेंद्रियादिगुणैर्लभ्यज्ञानलाभा
भावात्कदाचिदपिपरमसुखिनोनभवंतीतिभावः ॥ ७५ ॥ किंच शास्त्रज्ञानात्कुतर्कबलेनविपरीतार्थप्रतिपादनात्तत्त्वज्ञानंनभवती
त्याह अन्यथेति तत्त्वंतुतत्त्वमसीतिगुरूपदेशगम्यंजनाश्चशास्त्रपठनेनैवतज्ज्ञातुंक्लिश्यंति किंच शास्त्रस्यतत्त्वमस्यादिमहावाक्यरूप
वेदांतस्यसद्भावः भागत्यागलक्षणयाअभेदप्रतिपादकश्रेष्ठाशयः व्याख्यांचतस्यतत्त्वमसीतिकाकावेत्यन्यथैवकुर्वंति ॥ ७६ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

कथयंत्युन्मनीभावंस्वयंनानुभवंतिच ॥ अहंकाररताःकेचिदुपदेशादिवर्जिताः ॥ ७७ ॥ पठंतिवेदशास्त्राणिबोधयं
तिपरस्परम् ॥ नजानंतिपरंतत्त्वंदर्वीपाकरसंयथा ॥ ७८ ॥ शिरोवहतिपुष्पाणिगंधंजानातिनासिका ॥ पठंतिवेद
शास्त्राणिदुर्लभोभावबोधकः ॥ ७९ ॥ तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वामूढःशास्त्रेषुमुह्यति ॥ गोपःकुक्षिगतेछागेकूपेपश्यतिदु
र्मतिः ॥ ८० ॥ संसारमोहनाशायशब्दबोधोनहिक्षमः ॥ ननिवर्त्ततितिमिरंकदाचिद्दीपवार्तया ॥ ८१ ॥ प्रज्ञाहीन
स्यपठनंयथांधस्यचदर्पणम् ॥ अतःप्रज्ञावतांशास्त्रंतत्त्वज्ञानस्यलक्षणम् ॥ ८२ ॥ ॥७॥

केचिद्धूर्तास्तुउपदेशादि आदिशब्देनप्रणिपातादयस्तैर्वर्जिताश्चस्वानुभवंविनैवउन्मनीभावंउपशममुद्रयाब्रह्मपरत्वंकथयंति तर्हि
गुरूपदेशंकिमर्थंनगृह्णंतीत्यतआह अहंकाररताइतिपंडितावयंकिंनुवःपृच्छामः सेवयामइत्यभिमानपराः अतस्तद्विद्विप्रणिपातेनप
रिप्रश्नेनसेवया उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः इतिभगवदुक्तात्मज्ञानसाधनरहिताश्चतेनानुभवंतीत्यर्थः ॥ ७७ ॥ किंच गुरूपदेशं
विनापठनपाठनात्तत्त्वज्ञानंनभवतीत्याह पठंतीति ॥ ७८ ॥ किंच भारवाहकवच्छास्त्राशयबोद्धानास्ति अतस्तत्त्वंनजानातीत्याह शि
रइति ॥ ७९ ॥ किंचात्मस्थतत्त्वज्ञानंविनाशास्त्रेषुज्ञानंमोहमात्रमेवेत्याहतत्त्वमिति ॥ ८० ॥ किंच स्वानुभवंविनाशब्दबोधेनैवात्मत
त्त्वनिरूपणात् ज्ञानंननिवर्तेत किंतु तज्ज्ञानप्रकाशेनेत्याह संसारेति ॥ ८१ ॥ अतोवैशारदीबुद्धिमतामेवशास्त्रात्तत्त्वज्ञानंभवति तया
हीनस्यनेत्याह प्रज्ञेति ॥ ८२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ८३ ॥ अणुभ्यश्चमहद्भ्यश्चशास्त्रेभ्यःकुशलोनरःसर्वतःसारमादत्तेपुष्पइवषट्पदइति दत्तमतमवलंब्याह इदमितिद्वाभ्यांसारंतत्त्व ज्ञानं ॥ ८४ ॥ किंचशास्त्राण्यभ्यस्यपूर्वंदुरवगमात्मतत्त्वग्रहणायअधीत्य पश्चात्ज्ञानोत्तरंसंत्यजेत् भरतस्तुनाधीयेततदुक्तंपंचमेछंदां स्यध्यापयिष्यन्सहव्याहृतिभिःसप्रणवाशिरस्त्रिपदीग्रैष्मवासंतिकान्मासानधीयानमप्यसमवेतरूपंग्राहयामासइति विष्णुपुराणेच नपपाठगुरुप्रोक्तंकृतोपनयनंश्रुतं नददर्शचकर्माणिशास्त्राणिजगृहेनचइति नाधीयीतबहून्शब्दान्वाचोविग्लापनंहितादितिभगवद्वचनं

इदंज्ञानमिदंज्ञेयंसर्वंतुश्रोतुमिच्छति ॥ दिव्यवर्षसहस्रायुःशास्त्रांतंनैवगच्छति ॥ ८३ ॥ अनेकानिचशास्त्राणिस्व ल्पायुर्विघ्नकोटयः ॥ तस्मात्सारंविजानीयात्क्षीरंहंसइवांभसि ॥ ८४ ॥ अभ्यस्यवेदशास्त्राणितत्त्वंज्ञात्वाथबुद्धिमा न् ॥ पलालमिवधान्यार्थीसर्वशास्त्राणिसंत्यजेत् ॥८५॥ यथामृतेनतृप्तस्यनाहारेणप्रयोजनम् ॥ तत्त्वंज्ञस्यतथाता र्क्ष्यनशास्त्रेणप्रयोजनम् ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चेति ॥ ८५ ॥ शास्त्रेणअहरहः संध्यामुपासीतइतिविधिप्रतिपादकप्रवृत्तिरूपेणप्रयोजनंदत्तवदावश्यकत्वंनास्तिअत्रौपनिषदीयमा ख्यायिकाजनकः कदाचित्संध्यासमयेस्वेच्छयापर्यटंतंदत्तमिदमपृच्छत् भोभगवन् भवान्ब्राह्मणोसिअतः संध्यावंदनंकिमर्थंनकरोषी तितदासहोवाच हृदाकाशेचिदादित्योवर्ततेचनिरंतरं नास्तमेतिनचोदेतिकथंसंध्यामुपास्महे मृतापितामहीमायाजातोविज्ञानबालकः सूतकेपातकेप्राप्तेकथंसंध्यामुपास्महेइति ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अप्रयोजनमेवाह अध्ययनादीनांज्ञानंविनामोक्षेअनुपयोगात् ऋतेज्ञानान्नमुक्तिः तमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यःपंथाविद्यतेयनाये त्यादिश्रुतेः प्रमाणंदर्शयति नेतिद्वाभ्यां उक्तंचश्रीमदाचार्यचरणैरप्यात्मबोधे बोधोन्यसाधनेभ्योहिसाक्षान्मोक्षैकसाधनम् पाकस्यव न्हिवज्ज्ञानंविनामोक्षोनसिद्ध्यतीति ॥ ८७ ॥ किंच ज्ञानशून्यसंन्यासाश्रमादयोपिमुक्तेः कारणंनेत्याह नाश्रमइति ॥ ८८ ॥ एतज्ज्ञानं गुरूपदिष्टमेवमोक्षकारणंभवति नतुशास्त्राध्ययनजन्यं अतस्तद्विज्ञानार्थंसद्गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिःश्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठमितिश्रुति

नवेदाध्ययनान्मुक्तिर्नशास्त्रपठनादपि ॥ ज्ञानादेवहिकैवल्यंनान्यथाविनतात्मज ॥ ८७ ॥ नाश्रमःकारणंमुक्तेर्दर्श नानिनकारणम् ॥ तथैवसर्वकर्माणिज्ञानमेवहिकारणम् ॥ ८८ ॥ मुक्तिदागुरुवागेकाविद्यासर्वाविडंबका ॥ काष्ठ भारसहस्रेपुह्येकंसंजीवनंपरम् ॥ ८९ ॥ अद्वैतंहिशिवंप्रोक्तंक्रियायासविवर्जितम् ॥ गुरुवक्त्रेणलभ्येतनाधीतागम कोटिभिः ॥ ९० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रणीतगुरूपदेशेनैवगृण्हीयादित्याह मुक्तिदेतिद्वाभ्याम् एकाअद्वैतात्मज्ञानोपदेशिकागुरुवागनुकरणकारकैव नत्वनुभवदायिकेत्यर्थः य थासंजीवनंनामकाष्ठंजीवनप्रदत्वादेकमपिश्रेष्ठं ॥ ८९ ॥ शिवमद्वैतंतुरीयंमन्यंतेइतिश्रुत्युक्तंब्रह्मगुरुवक्त्रेणगुरूपदेशेनतुक्रियायासविव र्जितं अध्ययनादिकर्मप्रयासरहितं यथास्यात्तथैवलभ्येतप्राप्नोतिअन्यथाऽनंतशास्त्राध्ययनेनापिनानुभवतीत्यर्थः ॥ ९० ॥ ॥छ॥

॥ ८१ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अत्रपरोक्षत्वापरोक्षत्वेनज्ञानस्यद्वैविध्यमाह आगमोक्तं शास्त्राध्ययनजातमात्रंयथास्मदादीनांतत्परोक्षज्ञानंशब्दब्रह्मसंज्ञकंभवति किं च विवेकोत्थंवस्तुविवेकात्स्वयमेवोत्पन्नंयथासिद्धगीताश्रवणेनैवजातंजनकादीनांतदपरोक्षज्ञानं परब्रह्मसंज्ञकंभवतीत्यर्थः॥९१॥केचिच्छंकरानुयायिनः शैवाः स्वाभिमतेनाद्वैतमेवप्रतिपादयंति अपरेमध्वाद्यनुगावैष्णवाभिमानिनाद्वैतंचेति किंतु द्वैताद्वैतमतदुराग्रहवर्जितंतत्त्वंस्वानुभवगम्यं शिवमद्वैतसमंसर्वमतानुस्यूतंनजानंति तदुक्तं कुसुमदर्शनेन त्रयीसांख्ययोगःपशुपतिमतंवैष्णवमितिप्रभिन्नेप्र

आगमोक्तंविवेकोत्थंद्विधाज्ञानंप्रचक्षते॥ शब्दब्रह्मागमममयंपरब्रह्मविवेकजम्॥ ९१ ॥ अद्वैतंकेचिदिच्छंतिद्वैतमिच्छंतिचापरे॥ समंतत्त्वंनजानंतिद्वैताद्वैतविवर्जितम्॥ ९२॥ द्वेपदेबंधमोक्षायनममेतिममेतिच ॥ ममेतिबध्यतेजंतुर्नममेतिप्रमुच्यते॥ ९३॥ तत्कर्मयन्नबंधायसाविद्यायाविमुक्तिदा॥ आयासायापरंकर्मविद्यान्याशिल्पनैपुणम् ॥९४॥ यावत्कर्माणिदीयंतेयावत्संसारवासना॥ यावदिंद्रियचापल्यंतावत्तत्त्वकथाकुतः ॥ ९५ ॥ ॥छ॥

स्थानेपरमिदमदःपथ्यमितिच रुचीनांवैचित्र्याद्दजुकुटिलनानापथजुषांनृणामेकोगम्यस्त्वमसिपयसामर्णवइवेति ॥ ९२ ॥ अतोममतमत्वेनबंधकत्वाद्वृथापांडित्यमेवेत्याह द्वेइति कलत्रादिममत्वेनवा ॥९३॥ किंच कर्मतु तदेवयद्बंधायनभवति विद्यापिसैवयामुक्तिप्रदा भवतीति अपरंबंधकंकर्मतुआयासायतुषावघातवत्स्वेदायैव अन्याध्यात्मविद्यातिरिक्ताशिल्पनैपुणंहर्म्यादिनिर्माणचातुर्यवद्भवतीति ॥ ९४ ॥ तत्त्वज्ञानेंतरायानाह यावदितित्रिभिःदीयंतेफलोन्मुखानिभवंति ज्ञानाग्निनानदग्धानीत्यर्थः ॥ ९५ ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

यावत्प्रयत्नवेगःरजसोद्योगोस्तिकल्पना अघटघटना तत्त्वकथातत्त्वज्ञानस्यवार्तापिकुतः तत्त्वज्ञानंकदाचिदपिनभवतीत्यर्थः ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ तत्त्वंआत्मज्ञानंयावन्नविंदति तावदेवतपआदीनिकर्तव्यानि तत्त्वेज्ञातेतुतपआदिसर्वंकर्मतास्मिन्नेवांतर्भवतीतिभावः तदुक्तं भगवता सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यतेइति श्रुतिश्चसर्वंतदभिसमेतियत्किंचित्प्रजाःसाधुकुर्वतीति ज्ञानार्णवेप्युक्तंच स्नानंतेनसमस्ततीर्थनिचयेसर्वापिदत्तावनिर्यज्ञानांचकृतंसहस्रमयुतंदेवाश्चसंतर्पिताः संसाराच्चसमुद्धृताःस्वपितरःसर्वस्यपूज्योह्यसौयस्यब्रह्मवि

यावद्देहाभिमानश्चममतायावदेवहि ॥ यावत्प्रयत्नवेगोस्तियावत्संकल्पकल्पना ॥ ९६ ॥ यावन्नोमनसःस्थैर्यं
नयावच्छास्त्रचिंतनं ॥ यावन्नगुरुकारुण्यंतावत्तत्त्वकथाकुतः॥९७॥तावत्तपोव्रतंतीर्थंजपहोमार्चनादिकम् ॥ वेदशा
स्त्रागमकथायावत्तत्त्वंनविंदति ॥ ९८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वावस्थासुसर्वदा ॥ तत्त्वनिष्ठोभवेत्तार्क्ष्ययदीच्छेन्मो
क्षमात्मनः ॥ ९९ ॥ धर्मज्ञानप्रसूनस्यस्वर्गमोक्षफलस्यच ॥ तापत्रयादिसंतप्तश्छायांमोक्षतरोःश्रयेत् ॥१००॥
तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वंविज्ञेयंश्रीगुरोर्मुखात् ॥ सुखेनमुच्यतेजंतुर्घोरसंसारबंधनात् ॥ १०१ ॥

चारणेक्षणमपिप्राप्नोतिधैर्यमनइति ॥९८॥ तस्मात्तत्त्वनिष्ठोभवेदितिसंबंधः॥९९॥उपासनाधर्मोज्ञानंचप्रसूनंयस्यबीजास्पदत्वात् स्वर्गादिभोगफलंयस्येतियत्रअनायासेनैवसकलसुखावाप्तिर्भवतीत्यर्थः अध्यात्मादितापत्रयोपसंतप्तः आध्यात्मिकंज्वरादिआधिदैविकंउष्णादिआधिभौतिकंदुर्जनादि छायांश्रयेत्मोक्षसुखंसदैववांछेदित्यर्थः ॥१००॥ आत्मज्ञानादेवमुक्तिर्भवतीत्युपसंहरति तस्मादिति॥१०१॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एवंतत्वज्ञानान्मोक्षंप्रतिपाद्य अधुनातत्त्वज्ञस्यातुरकृत्यंनिरूपयति अंतकालइतिषड्भिः॥१०२॥ गतसाध्वसःमृत्युभयशून्यःअसंगोनामअनासक्तिस्तेनास्त्रेणस्पृहांसुखेच्छांतंदेहंअनुयेपुत्रकलत्रादयस्तेष्वपिस्पृहांछिंद्यात् देहादिषुवीतरागोभवेदित्यर्थः ॥३॥ किंच गृहात्प्रव्रजितोनिर्गतःगृहेस्थितस्यपुनरप्यासक्तिसंभवात् तत्रकृत्यमाह शुचाविति विविक्तेएकांतेविधिवत् कुशाजिनचैलैः क्रमेणनिर्मिते ॥ ४ ॥

तत्त्वज्ञस्यांतिमंकृत्यंशृणुवक्ष्यामितेऽधुना ॥ येनमोक्षमवाप्नोतिब्रह्मनिर्वाणसंज्ञकम् ॥ १०२ ॥ अंतकालेतुपुरुष आगतेगतसाध्वसः ॥ छिंद्यादसंगशस्त्रेणस्पृहांदेहेनुयेचतम् ॥ ३ ॥ गृहात्प्रव्रजितोधीरःपुण्यतीर्थजलाप्लुतः ॥ शुचौविविक्तआसीनोविधिवत्कल्पितासने ॥४॥ अभ्यसेन्मनसाशुद्धंत्रिवृद्ब्रह्माक्षरंपरम् ॥ मनोयच्छेज्जितश्वासोब्रह्मबीजमविस्मरन् ॥ ५ ॥ नियच्छेद्विषयेभ्योक्षान्मनसाबुद्धिसारथिः ॥ मनःकर्मभिराक्षिप्तंशुभार्थेधारयेद्धिया ॥ ६ ॥ अहंब्रह्मपरंधामब्रह्माहंपरमंपदम् ॥ एवंसमीक्ष्यचात्मानमात्मन्याधायनिष्कले ॥ ७ ॥

त्रिवृत् अकारोकारमकारात्मकम् ॥ ५ ॥ बुद्धिर्वैशारदी सा सारथिः सहायभूतायस्यसः शुभार्थेभगवद्रूपे ॥ ६ ॥ एवंचक्षुरादिभिर्मनसाचबाह्यविषयग्रहणंस्मरणंचविहायब्रह्माहमस्मीत्यनुभववाक्यार्थंविभावयेदित्याह अहमितियोहंसब्रह्मैवयद्ब्रह्मतदहमेवेतिसमीक्ष्य तत्राहंब्रह्मेतिभावनयाजीवस्यशोकादिनिवृत्तिः ब्रह्माहमितिभावनयाब्रह्मणःपारोक्ष्यनिवृत्तिर्भवतीतिव्यवहारोदर्शितःततश्चनिष्फलेनिरुपाधौआत्मनिब्रह्मणिआत्मानंमनआधायास्थिरीकृत्य ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ततओमित्येकंयदक्षरंतदेवब्रह्मतदुच्चारयन्नेवदेहंत्यजन्यःप्रकर्षेणयाति अर्चिरादिमार्गेणसःपरमांश्रेष्ठांमद्गतिमेवयाति पुनर्दुःखालयम शाश्वतंजन्मनप्राप्नोतीतिद्वयोरर्थः ॥ ८ ॥ किंच एवंअंतकालेधारणयामत्प्राप्तिर्नित्याभ्यासवतांज्ञानिनामेवभवति नान्येषामित्याहन यत्रेतिषड्भिः ॥ ९ ॥ निर्मानेति निर्गतौमानमोहौ अहंकारमिथ्याभिनिवेशौ येभ्यस्ते जितः पुत्रकलत्राद्यासक्तिरूपोदोषोयैःअध्यात्मे

ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ यःप्रयातित्यजन्देहंसयातिपरमांगतिम् ॥ ८ ॥ नयत्रदांभिकायांति ज्ञानवैराग्यवर्जिताः ॥ सुधियस्तांगतिंयांतितानहंकथयामिते ॥ ९ ॥ निर्मानमोहाजितसंगदोषाअध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ॥ द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाःपदमव्ययंतत् ॥ १० ॥ ज्ञानह्रदेसत्यजलेरागद्वेषमला पहे ॥ यःस्नातिमानसेतीर्थेसवैमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥

आत्मज्ञानेनित्याः परिनिष्ठिताः विशेषेणनिवृत्तःकामोभिलाषोयेभ्यस्तेसुखदुःखहेतुत्वात्सुखदुःखसंज्ञानिशीतोष्णादीनिद्वंद्वानितैर्मुक्ताः अतएवअमूढानिवृत्ताविद्याः विवेकिनस्तदव्ययंपदंगच्छंति तद्विष्णोःपरमंपदंसदापश्यंतिसूरयःइतिश्रुत्युक्तम् किंच नतद्भासयतेसूर्यो नशशांकोनपावकः यद्गत्वाननिवर्तंतेतद्धामपरमंममेतिभगवदुक्तस्वरूपेलीनाभवंतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ज्ञानमेवह्रदोनिखातोयस्यसत्यं ब्रह्मतदेवजलंयस्मिन्मानसेहृदयांतर्गतेएवतीर्थेनतुबाह्ये ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

किंचमद्भक्तिस्तुस्वतंत्रापिमुक्तिहेतुःकिंपुनर्ज्ञानवैराग्ययुक्तेत्याहप्रौढ॰ ब्रह्मादिस्थावरांतेषुवैराग्यविषयेष्वनु यथैवकाकविष्ठायांवैराग्यंप्रौढमुच्यते एतदास्थायधृत्वाअनन्यभाक्वासुदेवःसर्वमितिबुद्ध्याअन्यमजानन्नित्यर्थः पूर्णदृष्टिःपूर्णेव्यापकेब्रह्मणिदृष्टिर्यस्यअतएवप्रसन्नःआत्मामनोयस्येति ॥१२॥ मरणोत्सुकःकृतकृत्याःप्रतीक्षतेमृत्युंप्रियमिवातिथिमित्युत्कंठितोयस्तीर्थेनिवसन्नेवम्रियते ॥१३॥

प्रौढवैराग्यमास्थायभजतेमामनन्यभाक् ॥ पूर्णदृष्टिःप्रसन्नात्मासर्वैमोक्षमवाप्नुयात् ॥१२॥ त्यक्त्वागृहंचयस्तीर्थेनिवसेन्मरणोत्सुकः ॥ म्रियतेमुक्तिक्षेत्रेपुसर्वैमोक्षमवाप्नुयात् ॥१३॥ अयोध्यामथुरामायाकाशीकांचीअवंतिका ॥ पुरीद्वारावतीज्ञेयासप्तैतामोक्षदायकाः ॥१४॥ इतितेकथितंतार्क्ष्यमोक्षधर्मंसनातनम् ॥ ज्ञानवैराग्यसहितंश्रुत्वामोक्षमवाप्नुयात् ॥१५॥ मोक्षंगच्छंतितत्त्वज्ञाधार्मिकाःस्वर्गतिंनराः ॥ पापिनोदुर्गतिंयांतिसंसरंतिखगादयः ॥ ॥१६॥ इत्येवंसर्वशास्त्राणांसारोद्धारोनिरूपितः ॥ मयातेषोडशाध्यायैःकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥१७॥ ॥

अयोध्यादिसप्तमुक्तिक्षेत्राण्याह अयोध्येति ॥१४॥ मोक्षोपायमुपसंहरति इतीति ॥१५॥ सकलग्रंथप्रतिपादितार्थमाह मोक्षमिति अत्रैवंप्रक्रियातत्त्वज्ञानेनतुपुनरावृत्तिरहिताविदेहमुक्तिर्भवतीति श्रद्धादिधर्मैश्चस्वर्गभोगानंतरमावृत्तिः निषिद्धकर्मभिस्तुनरकभोगानंतरमावृत्तिः खगादयःपक्षिपशुकीटादयः क्षुद्रजीवास्तुसंसरंति अत्रैवपुनःपुनर्जन्ममरणेलभंतेइतिग्रंथार्थसंग्रहः ॥१६॥ पुनरपिमहदनुकंपयाश्रवणेच्छामाविष्करोति किमिति ॥१७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

सूतःशौनकंप्रतिगरुडस्यकृतार्थतामाह एवमितित्रिभिःध्यानपरःअंतर्मुखवृत्त्यात्मतत्त्वानुभवपरायणएवाभून्नतुश्रवणेच्छाजातेत्यर्थः ॥१८॥१९॥ २० ॥ इदानींग्रंथारंभेचग्रंथांतेग्रंथकर्तास्तवेद्धरिम् इतिसत्संप्रदायानुरोधेनग्रंथार्थमुद्घाटयन्हरिंस्तौतियःस्वनामस्मरणादेवप्रथमादिषडाध्यायोक्तदुर्गतिंमन्वादिकोक्तप्रायश्चित्तंविनैवहरतीतिहर्तास्वपूजनमेवयज्ञस्तेनैवद्रव्ययज्ञातुरदानादिकंविनैवसप्तमादि

॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंश्रुत्वावचोराजन्गरुडोभगवन्मुखात् ॥ कृतांजलिरुवाचेदंतंप्रणम्यमुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ भगवन्देवदेवेशश्रावयित्वावचोमृतम् ॥ तारितोहंत्वयानाथभवसागरतःप्रभो ॥ १९ ॥ स्थितोस्मिगतसंदेहःकृतार्थोस्मिनसंशयः ॥ इत्युक्त्वागरुडस्तूष्णींस्थित्वाध्यानपरोभवत् ॥ २० ॥ स्मरणाद्दुर्गतिहर्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता ॥ यःपरयानिजभक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिःपातु ॥ १२१ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेभगवद्गरुडसंवादेमोक्षधर्मनिरूपणोनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ ॥छ॥

नवाध्यायोक्तसद्गतेर्दाताभवतीति किंच परयानिर्गुणसर्वधर्मोत्तमयानिजभक्त्यैवएतदध्यायोक्ततत्त्वज्ञानंविनैवमुक्तिंददाति सहरिर्मांपातु जन्ममरणाद्रक्षतु ॥१२१॥ इयंनौनिधिरामेणमयाटीकाकृतादरात् अनयारमयासार्द्धंप्रीयतांमधुसूदनः ॥१ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेटीकांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीभगवानुवाच इत्याख्यातंमयाताक्ष्यसर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् ॥ दशाहाभ्यंतरेश्रुत्वासर्वपापैःप्र
मुच्यते ॥१॥ इदंचामुष्मिकंकर्मपितृमुक्तिप्रदायकम्॥ पुत्रवांछितदंचैवपरत्रेहसुखप्रदम् ॥२॥ इदंकर्मनकुर्वंतियेना
स्तिकनराधमाः ॥ तेषांजलमपेयंस्यात्सुरातुल्यंनसंशयः ॥ ३ ॥ देवताःपितरश्चैवनैवपश्यंतितद्गृहम् ॥ भवं
तितेषांकोपेनपुत्राःपौत्राश्चदुर्गताः॥ ४ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशुद्राश्चैवेतरेपिच ॥ तेचांडालसमाज्ञेयाःसर्वत्रे
तक्रियांविना ॥ ५॥ प्रेतकल्पमिदंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः ॥ उभौतौपापनिर्मुक्तौदुर्गतिंनैवगच्छतः ॥ ६ ॥ मा
तापित्रोश्चमरणेसौपर्णंशृणुतेतुयः ॥ पितरौमुक्तिमापन्नौसुतःसंततिमान्भवेत् ॥ ७ ॥ नश्रुतंगारुडंयेनगयाश्रा
द्धंचनोकृतं ॥ वृषोत्सर्गः कृतोनैवनचमासिकवार्षिके ॥ ८ ॥ सकथंकथ्यतेपुत्रःकथंमुच्येद्दणत्रयात् ॥ मातरंपित
रंचैवकथंतारयितुंक्षमः॥ ९ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रोतव्यंगारुडंकिल ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदायकंदुःखनाशनम्
॥१०॥ पुराणंगारुडंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम् ॥ शृण्वतांकामनापूरंश्रोतव्यंसर्वदैवहि ॥ ११ ॥ ब्राह्मणोलभतेवि
द्यांक्षत्रियःपृथिवींलभेत् ॥ वैश्योधनिकतामेतिशूद्रःशुद्ध्यतिपातकात् ॥ १२॥ श्रुत्वादानानिदेयानिवाचकाया
खिलानिच ॥ पूर्वोक्तशयनादीनिनान्यथासफलंभवेत् ॥ १३ ॥ पुराणंपूजयेत्पूर्वंवाचकंतदनंतरम् ॥ वस्त्रालं

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

कारगोदानैर्दक्षिणाभिश्चसादरम् ॥ १४ ॥ अन्नैश्चहेमदानैश्चभूमिदानैश्चभूरिभिः॥पूजयेद्वाचकंभक्त्यावहुपुण्यफ
लाप्तये ॥ १५ ॥ वाचकस्यार्चनेनैवपूजितोहंनसंशयः ॥ संतुष्टेतुष्टितांयामिवाचकेनात्रसंशयः ॥ १६ ॥
॥ इतिश्रीगरुडपुराणेश्रवणफलं ॥ ॥ आसीद्वक्तापुराणस्यश्रीशार्दूलमहीपतेः ॥ झुंझुणूनगरस्यापिमिश्रःश्रीसु
खलालजी ॥ १ ॥ तस्यश्रीहरिनारायणात्मजस्तत्सुतेनतु ॥ मयानौनिधिरामेणकृतोयंसारसंग्रहः ॥ २ ॥ प्राचीनै
र्यत्कृतःपूर्वंगारुडःसारसंग्रहः ॥ सतुनोबुद्धिदौर्बल्याज्ज्ञातस्तस्मादयंकृतः॥ ३ ॥ पुनरुक्तिंपरित्यज्यक्रमेणायंमया
कृतः ॥ बालानांसुखबोधायनतुपांडित्यगर्वतः ॥ ४ ॥ अत्राप्रमाणंयत्किंचित्प्रमादाल्लिखितंमया ॥ विद्वद्भिःसुविचा
र्यैवशोधनीयोनसूरिभिः ॥ ५ ॥ सारोद्धारोमयामूलबहुग्रंथैर्यथाकृतः ॥ तथैवानेकटीकाभिरुद्धृतःसारसंग्रहः ॥ ६ ॥
महाखेदान्मयातत्रयथास्थानंनियोजितः ॥ प्राज्ञंविनाप्रयासंमेकोज्ञास्यतिविमूढधीः ॥ ७ ॥ विद्वानेवहिजानाति
विद्वज्जनपरिश्रमम् ॥ नहिवंध्याविजानातिगुर्वीप्रसववेदनाम् ॥८॥ येपूर्वसंग्रहेमूढानैवजानंतियोग्यताम् ॥ तेकथं
हिभविष्यंतिहर्षिताःपठनेऽस्यच ॥ ९ ॥ सारोद्धारमिमंमिश्राःपठंतुनपठंतुवा ॥ मयातुस्वीयबोधायकृतमेतन्नसर्व
शः ॥ १० ॥ मंगलंभगवान्विष्णुर्मंगलंगरुडध्वजः ॥ मंगलंपुंडरीकाक्षोमंगलायतनोहरिः ॥ ११ ॥ लाभस्तेषांजय

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

स्तेषांकुतस्तेषांपराजयः ॥ येषामिंदीवरःश्यामोहृदयस्थोजनार्दनः ॥१२॥ राजानःपरिपालयंतुवसुधांधर्मेस्थिताः सर्वदापृथ्वीकामदुघाभवंतुविरलंवर्षंतुकालेघनाः ॥ ईर्ष्यामुझ्झतुदुर्जनःपरगुणेष्वासज्जतांसज्जनः ॥ सत्काव्यामृतवर्षिणीकविमुखेवाणीचिरंनंदतु ॥ १३ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेस्वकृतश्लोकाःसमाप्ताः ॥ ॥ प्रथमाध्यायेऐहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणंश्लोकाश्च ॥ ६० ॥ द्वितीयेयममार्गनिरूपणम् ॥ ८६ ॥ तृतीयेयमयातनानिरूपणम् ॥ ७१ ॥ चतुर्थेनरकप्रदपापनिरूपणम् ॥ १०४ ॥ पंचमेपापचिन्हनिरूपणम् ॥ ५८ ॥ षष्ठेपापिनांजन्मादिदुःखनिरूपणम् ॥ ४३ ॥ एवंषडध्यायैःपापगतिः ॥ सप्तमेवधुवाहनप्रेतसंवादः ॥ ६८ ॥ अष्टमेआतुरदानम् ॥ ११८ ॥ नवमेम्रियमाणकृत्यम् ॥ ४८ ॥ दशमेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणम् ॥ १०४ ॥ एकादशेदशगात्रविधिः ॥ ४२ ॥ द्वादशेएकादशाहविधिः ॥ ८० ॥ त्रयोदशेसपिंडीशय्यापददानानिरूपणम् ॥ १२३ ॥ चतुर्दशेधर्मराजनगरनिरूपणम् ॥ ८६ ॥ पंचदशेसुकृतिजनजन्माचरणनिरूपणम् ॥ ९४ ॥ षोडशेध्यायेमोक्षधर्मनिरूपणमिति ॥ १२१ ॥ ॥ मूलसंख्या ॥ १२८७ ॥ सटीकासा ॥ ३१०० ॥ फल ॥ ३२ ॥ ॥ इतिगरुडपुराणंसमाप्तम् ॥

एवंसुस्वकमत्रमुंबय्यां श्रीकृष्णदासतनूजगंगाविष्णुखेमराजाभ्यां स्वीये श्रीवेंकटेश्वरमुद्रायंत्रे १८०८मे शकाब्दे १९४३वमे वैक्रमाब्दे मुद्रितम् । मुंबई.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

३५६

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ❀ ईति सटीकः शतपथब्राह्मणे सप्तमाध्यायः ❀ ॥

३१८

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar